

เถโร “มหาเสฏฺฐิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปุเว
 ขาทิสฺสามีติ ปญฺจหิ ภิกฺขุสฺเตหิ สทฺธิ
 วิหารเ นิสฺนุโน; ตุมฺหากํ รุจฺยา สติ
 เสฏฺฐิภริยํ ปุเว จ ชีราทีนึ จ คณฺหาเปถ,
 สตุถุ สนฺติกํ คมิสฺสามา”ติ อาน.

“กนฺ ปน ภาณฺเต เอตฺรหิ เอโส สตุถา”ติ.
 “อิโต ปญฺจจตุตาพีส โยชนมตุถเก
 เซตวนมหาวิหารเ เสฏฺฐิ”ติ.

“ภาณฺเต กาลํ อนตฺติกุมิตฺวา เอตฺตํ
 อทฺธานํ กถํ คมิสฺสามา”ติ.

“มหาเสฏฺฐิ ตุมฺหากํ รุจฺยา สติ อหํ โว
 อตฺตโน อิทธิพลน เนสฺสามิ, ตุมฺหากํ
 ปาสาทเ โสปาณสีสํ อตฺตโน จาเนเยว
 ภวิสฺสติ, โสปาณปริโยसानมฺปน เซตวน-
 ทวารโกฏฺจเก ภวิสฺสติ, อุปริปฺปาสาทา
 เญจาปาสาทํ โอตฺรณกาลมตุเตน โว
 เซตวนํ เนสฺสามิ”ติ. โส “สาธุ ภาณฺเต”ติ

พระเถระกล่าวว่า “ท่านมหาเศรษฐี
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า เราจักฉัน
 ขนมนัดนี้ แล้วเสด็จประทับนั่งอยู่ที่วิหาร
 พร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป, เมื่อท่านมีความ
 พอใจ ท่านจงให้ภริยาเศรษฐี (ภรรยา
 ของท่าน) ถือขนมนมและนมสดเป็นต้นเถิด,
 พวกเราจักไปยังสำนัก ของพระศาสดา”
 ดังนี้.

เศรษฐีจึงเรียนถามว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
 ก็เวลานี้ พระศาสดาพระองค์นั้นประทับ
 อยู่ที่ไหน”. พระเถระตอบว่า “ท่านเศรษฐี
 พระศาสดาประทับอยู่ที่เขตวันมหาวิหาร
 ในที่ไกลสุด ๔๕ โยชน์ นับจากนี้ไป”.

เศรษฐีจึงเรียนว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
 พวกเราจักไม่ล่วงเลยเวลา (เวลาฉัน
 อาหาร) แล้วไปสู่นทางไกลถึงเพียงนี้
 ได้อย่างไร (เล่า)”.

พระเถระกล่าวว่า “ท่านมหาเศรษฐี เมื่อ
 ท่านมีความพอใจ(จะไป) อาตมภาพจัก
 นำท่านไปด้วยกำลังฤทธิ์ของตน, หัวบันได
 ที่ปราสาทของท่านจัก(คง)อยู่ในที่(เดิม)
 ของตน(มัน)นั่นเอง, แต่ที่สุด(ปลาย)แห่ง
 บันไดจักอยู่ที่ขุมประตู่ แห่งพระเขตวัน
 วิหาร, อาตมภาพจักนำท่านไปสู่เขตวัน

สมุฏฺฐิจิ.

เถโร โสปานสีลํ ตตฺถเว กตฺวา
 "โสปานปาทมูลํ เขตวนทวารโกฏฺฐเก
 โหตุ"ติ อธิฏฺฐาสิ. ตเถว อโหสิ.

อิติ เถโร เสฎฺฐิจิบุจฺจ เสฎฺฐิจิภริยบุจฺจ
 อุมฺปิปาสาทา เหฎฺฐาปาสาทํ โอตฺรณ-
 กาลโตว ชิปปตฺรํ เขตวนํ สมฺปาเปสิ.

เต อุโปปี สตุถารํ อุมฺปิสมิตฺวา กาลํ
 อารุเจสุํ. สตุถา ภาตฺตคฺคํ ปวิสิตฺวา
 ปณฺณตฺตปวรพฺพุธาสนเน นิสีทิ สทฺธิ
 ภิกฺขุสงฺฆเมน.

มหาเสฎฺฐี พุทฺธปฺปมุขสุสฺส ภิกฺขุสงฺฆสุสฺส
 ทกฺขิณฺนทกฺกํ อทาสิ. เสฎฺฐิจิภริยา
 ตถาคตสุสฺส ปตฺเต ปุวํ ปติฏฺฐาเปสิ.

สตุถา อตฺตโน ยาบณฺมตฺตํ ปุวํ คณฺหิ.
 ปณฺณสตา ภิกฺขุปี ตเถว คณฺหิสฺสุ.

มหาวิหาร ด้วยเวลาเพียงลงจากปราสาท
 ชั้นบนสู่ปราสาทชั้นล่าง" ดังนี้. เศรษฐีนั้น
 จึงรับว่า "ดีแล้วพระองค์เจ้าผู้เจริญ".

พระเถระบันดาลให้ห้วงบันไดมีอยู่ในที่(เดิม)
 นั้นนั่นแล แล้วอธิษฐานว่า "เชิงบันได
 จงอยู่ที่ซุ้มประตูแห่งเขตวันมหาวิหาร
 ถัด" ดังนี้. เชิงบันไดจึงได้เป็นอย่างนั้น
 นั่นเทียว.

พระเถระให้เศรษฐี และภรรยาของ
 เศรษฐีไปถึงพระวิหารเขตวันเร็วกว่าเวลา
 ก้าวลงจากปราสาทชั้นบน สู่ปราสาท
 ชั้นล่างเทียว ด้วยประการฉะนี้.

ชนแม่ทั้งสองนั้น เข้าไปเฝ้าพระศาสดา
 แล้วได้กราบทูลถึงเวลา (ฉันอาหาร).
 พระศาสดาเสด็จเข้าไปสู่โรงฉัน แล้ว
 ประทับนั่งบนพระบวรพุทธอาสน์ที่เขา
 ปลูกไว้แล้ว พร้อมด้วยหมู่แห่งภิกษุ.

มหาเศรษฐีได้ถวายน้ำทักษิณาทกแด่หมู่
 แห่งภิกษุ ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน.
 (ส่วน) ภรรยาของท่านเศรษฐีได้บรรจุ
 วางขนมในบาตรของพระตถาคต.

พระศาสดาทรงรับขนมเพียงพอเท่าที่
 จะยังอัตภาพของพระองค์ให้เป็นไปได้(พอ

เสฏฐิ ขีรสปิรมธฺมาณิตสกุกราทีนิต
ททมาโน อคมาสิ. สตุธา ปญฺจหิ
ภิกขุสเดหิ สหฺมึ ภาตฺตกิจฺจํ นิฏฺจาเปสิ.

มหาเสฏฐิปี สหฺมึ ภริยาย ยาวทตฺถํ
ปุวํ ขาที. ปุวานํ ปริโยसानเมว น
ปญฺญาติ.

สกลวิหาเร ภิกขุณญฺจ วิฆาสาทานญฺจ
ทินฺนุเสสุปี ปริยนฺโต น ปญฺญาติเตว.

“ภนฺเต ปุวา ปริกฺขยํ น คจฺจนฺตี”ติ
ภควโต อาโรเจสุ “เตนหิ เขตวน-
ทวารโกฏฺจเก ฉทฺเขตธา”ติ.

อถ เต ทวารโกฏฺจกสฺส อวิทุเร
ปพฺพการญฺจาเน ฉทฺทยีสฺสุ. อชฺชาปี
ติ จานํ “กปลฺลปุวปพฺพการณฺ”เตว
ปญฺญาติ.

เลี้ยงชีพ). แม้ภิกษุ ๕๐๐ รูป ก็รับอย่าง
นั้นเหมือนกัน.

เศรษฐีได้เดินถวายสิ่งของทั้งหลายมีนมสด
เนยใส น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และน้ำตาลกรวด
เป็นต้น. พระศาสดาร่วมด้วยภิกษุ
๕๐๐ รูป ทำภัตกิจเสร็จเรียบร้อยแล้ว.

แม้มหาเศรษฐีร่วมด้วยภรรยาก็ได้กินขนม
จนอิ่ม. ความหมดสิ้นไปแห่งขนมทั้งหลาย
ย่อมไม่ปรากฏเลย.

แม้เมื่อเขาถวายขนมเหล่านั้น แต่ภิกษุ
ทั้งหลาย และให้แก่พวกคนกินเดินทั่ว
วิหารทั้งสิ้นแล้ว ความหมดสิ้นไป ก็ยัง
ไม่ปรากฏอยู่นั่นเอง.

ชนทั้งสองจึงกราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า
“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขนมทั้งหลายย่อม
ไม่ถึงซึ่งความสิ้นไป” ดังนี้. พระองค์
รับสั่งว่า “ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงตั้ง
(ขนม) ที่ชุมนุมประตู่แห่งเขตวันมหาวิหาร
เถิด”.

ลำดับนั้น สามเณรและภรรยาเหล่านั้น จึงได้
ตั้งในที่ที่เป็นเงื่อมอันไม่ห่างไกลจากชุม
ประตู่. แม้จนบัดนี้ ที่นั่นก็ยังปรากฏชื่อว่า
“เงื่อมขนมเบ็อง” อยู่นั่นเอง.

มหาอนุภาโว เถโร"ติ เถรสฺส คุณกถํ
กถนฺตา นิสฺสีทิสฺสุ.

สตฺถา อากนฺตฺวา "กาย นฺตฺถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺจิตฺวา
"อิมาย นามานํ"ติ วุตฺเต "ภิกฺขเว
กุลฺทมเกน นาม ภิกฺขุณา กุลํ
อวิเหเจตฺวา อกิลเมตฺวา ปุปฺผโต เรณู
คณฺหนฺเตน ฆมฺเรน วีย อุปฺสงฺกมิตฺวา
พฺพทฺตฺคุณฺ ชานาเปตพฺพนุ"ติ วุตฺวา เถโร
ปลฺลฺสนฺโต

"ยถาปี ฆมฺโร ปุปฺผํ
วณฺณคณฺธํ อหฺเจยํ
ปลฺเลติ รสมาทาย
เอวํ คามมฺ มุนี จเร"ติ

อิมํ ฐมฺมปเท คากํ วุตฺวา อุตฺตโร
เถรสฺส คุณํ ปกาเสตฺวํ "น ภิกฺขเว
อิทาเนว โมคคฺลฺลฺลานมฺ มจฺจุฉริเสฏฺฐี

เท่านั้น ทำให้หมดพยศ แล้วให้ถือขนม
นำมาสู่พระวิหารเชตวัน ให้ดำรงอยู่ใน
โสดาปัตติผล เฉพาะพระพักตร์พระ-
ศาสดา, โอพระเถระเป็นผู้มีอานุภาพ
มาก (จริง ๆ)" ดังนี้.

พระศาสดาเสด็จมา แล้วตรัสถามว่า
"ดูกรภิกษุทั้งหลาย เวลานี้เธอทั้งหลาย
นั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ. ดังนี้
เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้"
จึงตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดา
ว่า ภิกษุผู้ทรมานตระกูลไม่พึงเบียดเบียน
ตระกูลให้ลำบาก ควรเป็นดุจภมร เมื่อ
คาบเอาเกสรจากดอกไม้ ไม่เบียดเบียน
อยู่ซึ่งดอกไม้ฉะนั้น พึงเข้าไปหาแล้วให้
เขารู้จักพุทธคุณ" ดังนี้ (พระองค์) เมื่อ
จะทรงสรรเสริญพระเถระ จึงตรัสพระ-
คาถานี้ ในธรรมบทว่า

"มุนีพึงเที่ยวไปในหมู่บ้าน เหมือน
ภมรไม่เบียดเบียนดอกไม้ ให้เสียสี
และกลืนคลุกเคล้าเอาแต่รส แล้ว
ไผ่บินจากไป ฉะนั้น" ดังนี้

เพื่อจะทรงประกาศคุณของพระเถระให้ยิ่ง
ขึ้นไปอีก (พระองค์) จึงตรัสว่า "ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย... พระโมคคัลลฺลานะได้

ทมิโต, ปุพฺเพปิ ตํ ทเมตฺวา
กมฺมผลสมฺพณฺ์ ชานาเปสิเยวา”ติ วตฺวา
อติตํ อหริ.

อติเต พาราณสียํ พุรหุมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต พาราณสียํ อิลลีสเ
นาม เสฏฺฐิ อโหสิ อสีติโกฏวิฆโ
ปฺริสเทเสหิ สมฺนุนาคโต ขณฺไซ กุณิ
วิสมอกุขิมณฺุทโล อสฺสทฺโธ อปฺปสนฺโน
มจฺฉวี เณว อณฺเณสํ เทติ น สยํ
ปฺริภฺวชติ.

รกุขสปรคฺคหิตไปกุขรณิ วิย ตสฺส
เคหํ อโหสิ. มาตาปิตโร ปนสฺส ยาว
สตุตฺมา กุลปฺริวภูฏา ทานทายกา
ทานปติโน.

โส เสฏฺฐิจฺจุจฺฉานํ ลภิตฺวาเยว กุลวํสํ
นาเสตฺวา ทานสาลาโย ฉาเปตฺวา.

ทรมานเศรษฐีผู้ตระหนี่ (เฉพาะ) ในกาล
บัดนี้เท่านั้น หามีได้, แม้ในกาลก่อน
โมคคัลลานะก็ได้ทรมานเขา แล้วให้รู้
ความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างกรรม และผล
แห่งกรรมแล้วเหมือนกัน” ดังนี้แล้วทรง
นำอดีต(นิทาน)มา(ตรัสว่า).

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติอยู่ ณ พระนคร
พาราณสี ได้มีเศรษฐีชื่อว่า อิลลีสะ (อยู่)
ในเมืองพาราณสี, (เขา)มีทรัพย์ ๘๐ โกฏิ
ประกอบไปด้วยบุรุษโทษทั้งหลาย (คือ)
เป็นคนขากระจอกมีอง้อยมีนัยน์ตาเหล่
(เข้าตาไม่เสมอ) ไม่มีศรัทธา ไม่มี
ความเลื่อมใส เป็นคนตระหนี่ ไม่ยอมให้
(ทรัพย์)แก่ชนเหล่าอื่นเลย (และ) ไม่ยอม
ใช้สอยเอง.

เรือนของเศรษฐีนั้น ได้เป็นประหนึ่งว่า
สระโบกขรณี ที่ถูกรักษาครอบครองแล้ว
ฉะนั้น. ส่วนมารดาและบิดาของเขา
เป็นคน ให้ทานเป็นทานบดี สืบต่อ ๆ
กันมาจนถึงเจ็ดชั่วเครือตระกูล.

อิลลีสเศรษฐีนั้น พอได้ตำแหน่งเศรษฐี
แล้วเท่านั้น (ก็) ทำวงศ์ตระกูลให้พินาศ

ยาจเก ไปเถตวา นิกุกขุตฺติตฺวา
ธนเมว สณฺจเปสฺสิ.

โส เอกทิวสํ ราชูปฏฺจานํ คนฺตฺวา
อตุตฺโน ฆริ อากฺขณฺโต เอกํ
มคฺคกิลนฺตํ ชนปทมฺนุสฺสํ เอกํ สุร้าวารกํ
อาทาย ปิจเก นิสฺสิตฺวา อมฺพิลสุราย
โกสกํ ปุเรตฺวา ปุติมจฺจนเณ อตุตฺตริภงฺเคน
ปิวนฺตํ ทิสฺวา สุริ ปาตุกาโม หุตฺวา
จินฺเตสฺสิ “สจฺหาํ สุริ ปิวิสุสฺสามิ, มยิ
ปิวนฺเต พหุ ปิวิตฺกามา ภวิสฺสนฺติ,
เอวํ เม ธนปริกฺขโย ภวิสฺสตี”ติ.

โส ตณฺหํ อธิวาเสนฺโต วิจริตฺวา
คฺจฺจนฺเต กาลเ อธิวาเสตฺุ อสฺกโกนฺโต
วิหตฺกปฺปาโส วิย ปณฺทุกฺสรีโร อโหสิ
ธมนิสฺนถตคตฺโต.

อเถกทิวสํ คพฺภํ ปวิสิตฺวา มณฺจกํ
อุปคฺุหิตฺวา นิปชฺชฺสิ. ตเมนํ ภริยา
อุปสงฺกมิตฺวา ปิฏฺจํ ปริมชฺชมานา
“กิณฺเต สามี อผาสฺกนฺ”ติ ปุจฺฉิ. สพฺพํ
เหมจฺจา กถิตฺนียาเมเนว เวทิตพฺพํ.

ให้เผาโรงงานเสีย โบายดีแล้วขับไล่พวก
คนขอทาน เก็บทรัพย์ไว้ถ้ายเดียวเท่านั้น.

วันหนึ่ง อิลลีสเศรษฐีนั้น ไปเฝ้าพระราช
เมื่อกลับมาสู่เรือนของตน แลเห็นมนุษย์
ชาวชนบทคนหนึ่ง ผู้เหน็ดเหนื่อยในการ
เดินทาง นั่งถือขวดเหล้าขวดหนึ่งอยู่บน
ตั่งน้อยรินสุรามีสเปี้ยวจนเต็มแก้ว แล้ว
ดื่มอยู่ด้วยแกงอ่อมใส่ปลาร้าเป็นผู้ใคร่
จะดื่มสุรา จึงคิดว่า “หากว่าเราจักดื่ม
สุราไซ้, เมื่อเราดื่มชนจำนวนมาก(ก็)
จักต้องการดื่ม, เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจัก
สิ้นเปลืองทรัพย์” ดังนี้.

อิลลีสเศรษฐีนั้น ออกล้นความอยากอยู่
เที่ยวไป ครั้นกาลเวลาผ่านไปเมื่อไม่อาจ
จะอดกลั้นไว้ได้ ร่างกายจึงผอมเหลือง
ตัวสะพรังไปด้วยเส้นเอ็น อุปมาเหมือน
ต้นฝ้ายที่มีใบโกร๋น.

อยู่มาวันหนึ่ง เขาเข้าไปสู่ห้องแล้วนอน
กอดเตียงน้อย. ภรรยาเข้าไปหาอิลลีส
เศรษฐีนั้น ขณะบิบนวดหลัง (ให้) จึง
ปลอบถามเขาว่า “ข้าแต่ นาย ท่านไม่
สบายหรือ”. เรื่องทั้งหมดพึงทราบโดย
ทำนองที่ท่านกล่าวไว้แล้วในหนหลังนั้นแล.

"เตนหิ... เอกสเสว... ปุโชนิมิ... (อุรวรุค)
 อโรมิ"ติ... ปุโชนิมิ... (อุรวรุค)
 อริยมานาย... ปุโชนิมิ... (อุรวรุค)
 อนตราปณโต... (อุรวรุค)
 อธิ... นิสินเนน... (อุรวรุค)
 ทตวา... (อุรวรุค)
 อหฺรพาเปตวา... (อุรวรุค)
 นครา... (อุรวรุค)
 มหามคคสมิ... (อุรวรุค)
 สุราวารก... (อุรวรุค)
 เญก... (อุรวรุค)
 สุริ... (อุรวรุค)

เมื่อภรรยากล่าวอีกว่า "ถ้าอย่างนั้น ดิฉัน
 ก็จะปรุงสุราให้เพียงพอแก่ท่านคนเดียว
 เท่านั้น"๑๖ ดังนี้ เศรษฐีจึงคิดว่า "เมื่อ
 เธอ(ทำ)สุราในเรือนชนจำนวนมากย่อม
 มุ่งหวัง (ที่จะดื่ม) แม้ให้คนนำ(ซื้อ)มาจาก
 ร้านตลาด ก็ยากจะไม่อดใจนั่งดื่มในที่นี้ได้"
 ดังนี้ แล้วให้ทรัพย์ไปเพียงหนึ่งมธุสก
 ให้นำสุราขวดหนึ่งมาจากร้านตลาด แล้ว
 ให้บ่าว(ทาส)ถือออกไปจากพระนคร ถึง
 ผังแม่น้ำเข้าไปสู่พุ่มไม้พุ่มหนึ่งใกล้หนทาง
 ใหญ่ ให้บ่าววางขวดสุราไว้ แล้วกล่าวว่า
 "เจ้าจงออกไปเถิด" ให้บ่าวนั่งในที่ไกล
 (ห่าง ๆ) ริน(สุรา)ใส่แก้ว แล้วเริ่มดื่มสุรา.
 เมื่อฝ่ายบิดาของอิลลีสเศรษฐีนั้น ได้
 เกิดเป็นท้าวสักกะในเทวโลก เพราะตน
 ทำบุญทั้งหลายไว้ มีการให้ทานเป็นต้น
 ในขณะนั้น ท้าวเธอเมื่อทรงใคร่ครวญ
 ดูว่า "ท่านของเรายังคงเป็นไปอยู่ หรือ
 ไม่หนอแล" ดังนี้ ครั้นเห็นความไม่เป็น
 ไปแห่งท่านนั้น และเห็นว่าบุตรทำลาย
 วงศ์ตระกูล เผาโรงทาน ขับไล่คนขอทาน
 ดำรงอยู่ในความเป็นคนตระหนี่ เข้าไป
 สู่พุ่มไม้ แล้วดื่มสุราเพียงคนเดียวเท่านั้น
 เพราะกลัวว่า "เราจักต้องให้สุราแก่ชน
 เหล่าอื่น" ดังนี้ จึงคิดว่า "เราต้องไป

อรรถกถาชาดก ป-ท.๕-๘

บิดา... (อุรวรุค)
 กตตต... (อุรวรุค)
 โส... (อุรวรุค)
 ทาน... (อุรวรุค)
 อุปปวตตี... (อุรวรุค)
 นวเสตวา... (อุรวรุค)
 ยวาก... (อุรวรุค)
 ปติฏจา... (อุรวรุค)
 ภเยน... (อุรวรุค)
 ปิวนภาวญ... (อุรวรุค)
 สงโข... (อุรวรุค)
 ชานา... (อุรวรุค)

นิพพุตตนารห์ กโรมี"ติ มนุสฺสปถิ
 โอตริตฺวา อิลลิสฺเสฏฺฐจินา สทิสฺ
 ขณฺชุกฺกณฺวิสมจกฺขุมณฺทลฺ อตฺตภาวํ
 นิมุมนิตฺวา พาราณสีนครํ ปวิสิตฺวา
 รณฺโถ นิเวสนทฺวาเร จตฺวา อตฺตโน
 อาคมณฺภาวํ อาโรจาเปตฺวา "ปวิสตฺฺ"ติ
 วุตฺเต ปวิสิตฺวา ราชานํ วนฺทิตฺวา
 อฏฺฐจาสิ.

ราชา "กั มหาเสฏฺฐิ อเวลาย อาคโตสิ"ติ
 อาห. "อาม อาคโตสมิ เทว สมเร เม
 อสิติโกฏิมตฺตํ ฐนํ อตฺถิ, ตํ เทโว
 อาหาราเปตฺวา อตฺตโน ภาณฺทาคาโร
 ปุราเปตฺฺ"ติ.

"อลิ มหาเสฏฺฐิ ตว ฐนโต อมฺหากํ
 เคเห พหุตรํ ฐนฺน"ติ. "สเจ เทว

(ทำ)ให้อิลลิสะนั้นตื่นตื่น แล้วทรมานให้
 รู้ความเกี่ยวเนื่องกัน ระหว่างกรรมและ
 ผลแห่งกรรม บังคับให้เขาให้ทานแล้วจะ
 กระทำให้เป็นผู้สมควรที่จะเกิดในเทวโลก"
 ดังนี้แล้วเสด็จลงสู่ถิ่นมนุษย์ ทรงเนรมิต
 อตภาพให้เป็นคนขากระจอกมีอง้อย และ
 นัยน์ตาเหล่ เช่นเดียวกับอิลลิสเศรษฐี
 แล้วเข้าไปยังพระนครพาราณสี หยุดยืน
 อยู่ที่พระทวารพระราชนิเวศน์ แล้วให้
 ราชบุรุษกราบทูลถึงการมาของตน เมื่อ
 พระราชารับสั่งว่า "จงเข้ามาเถิด" ดังนี้
 จึงได้เข้าไปถวายบังคมพระราชาแล้วยืนอยู่.

พระราชารับสั่ง(ถาม)ว่า "ท่านมหาเศรษฐี
 เพราะเหตุไรท่านจึงมาผิดเวลา (ในเวลา
 ไม่สมควร)". เศรษฐี(ปลอม)นั้นจึง
 กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ
 ขอเดชะข้าพระองค์มาแล้ว (ก็เพราะว่า)
 ในเรือนของข้าพระองค์ มีทรัพย์อยู่
 ประมาณ ๘๐ โกฏิ, ขอสมมติเทพโปรด
 รับสั่งให้ราชบุรุษนำทรัพย์นั้นมา แล้ว
 บรรจุให้เต็มท้องพระคลังของพระองค์เถิด"
 ดังนี้.

พระราชารับสั่งว่า"อย่าเลยท่านมหาเศรษฐี
 ทรัพย์ในเรือนของเรามีอยู่มากกว่าทรัพย์

ตุ่มหากั กมมัม นตฺถิ, ยถารุจียา ฐนํ
คเหตุวา ทานํ ทมมัม”ติ.

“เทหิ มหาเสฏฺฐี”ติ. โส “สาธู เทวา”ติ
ราชานํ วนฺทิตฺวา นิภุมิตฺวา อิลลีส-
เสฏฺฐิโน เคนฺหิ อคมาสิ.

สพฺเพ อูปฺภูจากมนุสฺสา ปริวารेषु.
เอโกปิ “นายํ อิลลีส”ติ ชานิตุํ
สมตฺถิ นตฺถิ.

โส เคนฺหิ ปวิสิตฺวา อนฺโตอุมฺมาเร
จตฺวา โทวาริกํ ปกฺโกสาเปตฺวา “โย
อญฺเถ มยา สมานุรูปฺ อาคนฺตฺวา
‘มเมตํ เคนฺห’ติ ปวิสิตุํ อาคจฺจติ ตํ
ปิฏฺจียํ ปหริตฺวา นีหเรยฺยาถา”ติ วตฺวา
ปาสาทํ อภิรฺยุห มหารเห อาสเน
นีสิติตฺวา เสฏฺฐิภริยํ ปกฺโกสาเปตฺวา
เสฏฺฐิอาการี” ทสฺเสตฺวา “ภทฺเท ทานํ
เทมา”ติ อาห.

ของท่าน(เสียอีก)”. เศรษฐีจึงกราบทูลว่า
“ข้าแต่สมมติเทพ หากว่าการทำงานของ
พระองค์ไม่มีไฉไร, ข้าพระองค์จะถือเอา
ทรัพย์ให้ท่านตามความพอใจ”.

พระราชารับสั่งว่า “ท่านมหาเศรษฐี ท่าน
จงให้ท่านเถิด”. ท้าวสักกะปลอมนั้นจึง
ตรัสว่า “ดีแล้ว สมมติเทพ” ดังนี้ แล้ว
ถวายบังคม(ลา)พระราชา ออกไปยังเรือน
ของอิลลีสเศรษฐี.

พวกมนุษย์ผู้รับใช้ทุกคน พากันแวดล้อม
แล้ว. บุคคลแม่คนหนึ่งที่สามารถจะรู้ว่า
“ผู้นี้ไม่ใช่อิลลีสเศรษฐี” ย่อมไม่มี.

ท้าวเธอเข้าไปสู่เรือน แล้วยืนอยู่
ภายในธรณีประตู ให้เรียกนายประตูมา
แล้วกำชับว่า “พวกท่านพึงเฝ้ายนหลัง
บุคคลอื่น ผู้ที่มีรูปร่างคล้าย ๆ (เสมอ
เหมือน)เรา ผู้มาเพื่อจะเข้าไปด้วยบอกว่า
‘เรือนหลังนี้เป็นเรือนของเรา’ ดังนี้ แล้ว
พึงไล่ออกไป” (ท้าวเธอ)เสด็จขึ้นสู่
ปราสาท แล้วประทับนั่งบนอาสนะอัน
มีค่ามาก ให้เรียกภรรยาของเศรษฐีมา
แสดงท่าทาง(กิริยา) ดุจเศรษฐี(ตัวจริง)

^๑ ฉ. สิตาการิ.

ตสฺส ตํ วจันํ สุตฺวา ว เสฏฺฐิภริยา จ
 ปฺตุตฺตโร จ ทาสกมฺมกราทโย จ
 “เอตฺตํ กาลํ ทานํ ทาตุํ จิตฺตเมว
 นตฺถิ, อชฺช ปน สฺริํ ปิวิตฺวา มุทฺจิตฺโต
 หุตฺวา ทาตุกาโม ชาโต ภวิสฺสตี”ติ
 วทีสุ.

อถ นํ เสฏฺฐิภริยา “ยถารุจฺยา เทถ
 สามี”ติ อาท. “เตนหิ ภริวาทกํ
 ปกฺโกสาเปตฺวา ‘สฺวณฺณรชตมณฺิมุตฺตาทีหิ
 อตฺถิกา อิลลีสเสฏฺฐิสฺส สฺริํ คจฺฉนฺตุ’ติ
 สกลนฺคเร ภริญฺจาราเปหี”ติ.

โส ตถา อกาสิ. มหาชนใน
 ปจฺฉิปปฺสิพฺพกาทีนํ คเหตุวา เคหฺทฺวาเร
 สนฺนิปติ.

แล้วกล่าวว่า “นางผู้เจริญ พวกเราจะ
 ให้ทาน(กันเถิด)” ดังนี้.

ภรรยาของเศรษฐี บุตรธิดาและชน
 เหล่าอื่น มีทาสและกรรมกรเป็นต้น
 พอได้ยินคำนั้นของเขาเท่านั้น จึงกล่าวกัน
 ว่า “ตลอดกาลประมาณเท่านี้ จิตคิด
 ที่จะให้ทาน ย่อมไม่มีเลย, แต่วันนี้ ท่าน
 เศรษฐีคงเต็มสุรา แล้วจักกลายเป็นคน
 ใจอ่อน แล้วเกิดอยากจะให้ทาน” ดังนี้.

ลำดับนั้น ภรรยาของเศรษฐีกล่าวกะ
 อิลลีสเศรษฐี(ปลอม)นั้นว่า “ข้าแต่
 นายท่านจงให้ทานตามชอบใจเถิด”.
 ท้าวเธอจึงตรัสว่า “ถ้าอย่างนั้น เธอจง
 เรียกคนตีกลองมา แล้วให้เที่ยวตีกลอง
 ป่าวประกาศทั่วพระนครว่า ‘บุคคลผู้ที่มี
 ความต้องการทรัพย์ทั้งหลาย มีทอง เงิน
 แก้วมณี และมุกดาเป็นต้น จงไปสู่เรือน
 ของอิลลีสเศรษฐีเถิด’.

คนตีกลองคนนั้นได้ทำตามคำสั่งอย่างนั้น.
 มหาชนถือเอาเครื่องใช้ทั้งหลาย มีกระเช้า
 และถุงเป็นต้น แล้วชุมนุมกันอยู่ที่ประตู
 เรือน.

สกุโก สตุตตตตปุเร คพุภา วิวราเปตวา
 “ตุมหากั ทมมิ, ยาวทตถั คเหตุวา
 คจจถา”ติ อาห.

มหาชโน ธนั นีหริตวา มหาตเล ราสี
 กตวา อาคตภาชานานิ ปุเรตวา คจจติ.

อณุตโร ปน ชนปทมนุสสุโส
 อิเลียดเสฏฐิโน โคนเณ ตสุเสว วถ
 โยเชตวา สตุตติ รตเนหิ ปุเรตวา
 นครา นิกุมิตวา महामคคั ปฏิปชชิตวา
 ตสุส คุมพสุส อวิทูเร ธนั เปเสนโต
 “วสุสสตี ชิว สามิ อิเลียดเสฏฐิ, ตั
 นิสุสายทานิ เม ยาวชิว กมมึ ออกตวา
 ชิวิตพัพพิ ชาตี, ตเวว วถ, ตเวว
 โคนา, ตว เคเห สตุต รตนา
 นิเนว มาตรา ทินุนานิ, น ปิตรา, ตั
 นิสุสาย ลทธานิ สามิ”ติ เสฏฐิโน कुณ
 กถเนโต คจจติ.

โส ตั สทท สุตวา กิตตลิตโต จินเตสิ
 “อัย มม นามั คเหตุวา อิทถุจิทถุจ

ทำวสั๊กกะรับสั่งให้เปิดห้องหลายห้อง ซึ่ง
 บรรจุเต็มไปด้วยรัตนะ ๗ ประการ แล้ว
 ตรัสว่า “เราให้แก่พวกท่าน, พวกท่าน
 จงขนเอาไปตามความต้องการเถิด” ดังนี้.

มหาชนชนทรัพย์ออกมากองไว้ที่พื้น
 ห้องโถง บรรจุภาชนะที่พวกตนนำมา
 จนเต็ม แล้วจึงพากันกลับไป.

ส่วนมนุษย์ชาวชนบทคนใดคนหนึ่ง
 เทียมโคทั้งคู่ของอิเลียดเศรษฐี ที่รถของ
 เศรษฐีนั้นนั่นเอง บรรจุเต็มด้วยแก้ว
 ๗ ประการ แล้วออกจากพระนคร เดินไป
 ตามทางหลวง เมื่อขับรถไปในที่ไม
 ห่างไกลพุ่มไม้ นั้น พลังกล่าวยกย่องคุณ
 ของเศรษฐีไปว่า “ข้าแต่ท่านอิเลียดผู้เป็น
 นาย ขอท่านจงมีอายุยืนถึงร้อยปีเถิด,
 บัดนี้ เพราะอาศัยท่าน (แท้ ๆ) เราไม่
 ต้องทำการทำงานตลอดชีวิต (ก็) ดำรงชีพ
 อยู่ได้, รถก็เป็นของท่านนั้นเทียว, โคทั้งคู่
 ก็เป็นของท่านเช่นกัน, รัตนะ ๗ ประการ
 ในเรือนของท่านมารดาให้(เรา)ไม่ได้เลย,
 ถึงบิดาก็ให้ไม่ได้, ข้าแต่นาย เพราะอาศัย
 ท่าน เราจึงได้(รัตนะเหล่านี้)”.
 เศรษฐีนั้น ได้ยินเสียงนั้นแล้วสะดุ้งตกใจ
 จึงคิดว่า “บุคคลผู้นี้อ้างชื่อเราแล้วกล่าว

วทติ, กจฺจิ นุ โข รมฺญา มม ฐนํ
โลกสุส ทินฺนนุ"ติ คฺมุพา นิกฺขมิตฺวา
โคณฺเณ จ รมฺญจ สญฺชานิตฺวา "อเว
ทฺฏฺจเจฏฺก มยฺหํ โคณฺหา, มยฺหํ รมฺโถ"ติ
วตฺวา คนฺตฺวา โคณฺเณ นาสาฯชฺชยํ คณฺหิ.

คหปฺติโก รมฺหา โอรุຍฺห "อเว ทฺฏฺจเจฏฺก
อิลลีสฺมหาเสฏฺฐี สกฺลนฺครสุส ทานํ เทติ,
ตฺวํ กิ อโหสิ"ติ ปกฺขนฺทิตฺวา อสนิ
ปาเตนฺโต วยิ ขนฺธฺ ปหฺริตฺวา รมฺ
ปาเตนฺโต อคฺมาสิ.

โส ปน กมฺปมาโน อญฺจาย ปิสุํ
ปฺญฺจิตฺวา เวเคน คนฺตฺวา รมฺ คณฺหิ.

คหปฺติโก รมฺหา โอตฺริตฺวา เกเสสุ
คเหตุวา ปณฺาเมตฺวา กปฺปุรฺปฺหาเรหิ
โกฏฺฏิตฺวา คเล คเหตุวา
อาคตฺมคฺคาภิมุขํ ชิปิตฺวา ปกฺกามิ.
เอตฺตาวตฺวาปิสุส สุรฺามโท ฉิฯชฺชิ. โส
กมฺปมาโน เวเคน นิเวสนฺทวารํ คนฺตฺวา
ฐนํ อาทาย คจฺจฺนฺเต มหาชนฺ เทสิวา
"อมฺโห กิ นาเมตฺ, กิ ราชฺา มม ฐนํ
วิละมฺปาเปตี"ติ ตํ ตํ คนฺตฺวา คณฺหาติ.

ถึงสิ่งนี้และสิ่งนี้อยู่, พระราชาได้พระ
ราชทานทรัพย์ของเราแก่ชาวโลก(เสีย)
แล้วหรือหนอแล" ดังนี้ แล้วออกจาก
พุ่มไม้ จำโคทั้งคู่และรถได้ จึงกล่าวว่า
"เฮ้ย. ใ้อ่บ่าวชั่ว โคทั้งคู่เป็นของของเรา,
รถ(ก็)ของเรา" ดังนี้ แล้วไปจับเชือก
สนตะพายโคทั้งคู่.

คฤหบดีลงจากรถ แล้วกล่าวว่า "เฮ้ย
ใ้อ่บ่าวชั่ว ท่านอิลลีสมหาเศรษฐีกำลัง
ให้ทานแก่คนทั้งเมือง, ท่านได้เป็นอะไร
(ไปแล้ว)" ดังนี้ แล้ววิ่งไปที่คอกเหมือน
สายฟ้าฟาดขณะนั้น แล้วจึงได้ขับรถต่อไป.

ฝ่ายอิลลีสเศรษฐีนั้น สั่นเทาลุกขึ้นแล้ว
ปัดฝุ่น รีบไปจับรถไว้.

คฤหบดีลงจากรถ แล้วจิกผมให้ก้มลง
ถองด้วยศอก(เสีย)หลายทีแล้วจับที่คอก
เหวี่ยงไปตรงหนทางที่ตนมาแล้ว จึง
หลีกไป. อิลลีสเศรษฐีนั้นหายเมาสุรา
แม้ด้วยอาการเพียงเท่านี้. เศรษฐีนั้น
ตัวสั้นงั้นก รีบเดินไปยังประตูนิเวศน์
เห็นมหาชนกำลังขนทรัพย์ไปอยู่จึงถามว่า
"พ่อเฮ้ย นี่เรื่องอะไรกัน, พระราชารับสั่ง
ให้พากันปล้นทรัพย์ของเราหรือ" ดังนี้
แล้วไปจับคนนั้น ๆ ไว้.

คหิตคหิตา ปหริตฺวา ปาทมูลเยว
 ปาเตนฺติ. โส เวทนาปฺปตฺโต เคหิ
 ปวิสิตฺ อารภิ, ทวารปาลา “อเร
 ทฎฺจคหปติ กุหิ ปวิสสี”ติ เวพุเปสิกาหิ
 ไปเถตฺวา คีวายิ คเหตุวา นีหริสุ.

โส “จเปตฺวา อิทานิ ราชานํ นตฺถิ
 เม อญฺเญ โภจิ ปฏิสรณนฺ”ติ รญฺเญ
 สนฺตฺถิ คณฺตฺวา “เทว มม เคหิ ตฺเมห
 วิลุมฺปาเปถา”ติ อาห.

“นาคํ เสฏฺฐิ วิลุมฺปาเปมิ, นนฺ ตฺวเมว
 อาคณฺตฺวา ‘สเจ ตฺเมห น คณฺถถ, อหิ
 มม ธนํ ทานํ ทสฺสามิ’ติ นคเร
 เภริญฺจาราเปตฺวา ทานํ อทาสี”ติ.

“นาคํ เทว ตฺมุหาคํ สนฺตฺถิ อาคจฺจามิ,
 กิ ตฺเมห มยฺหิ มจฺจริยภาวํ น
 ชานาถ, อหิ ตินฺคฺเคน เตลพิณฺทุปี
 กสฺสจฺจิ น เทมิ, โย โส ทานํ เทติ, ตํ

เหล่าคนที่ถูกจับ(พากัน)ทูปตี(อิลลีสเศรชฐี)
 แล้วเหวี่ยงให้ล้มลงหมอบอยู่ที่ใกล้เท้า
 นั้นเอง. เศรชฐีนั้นได้รับ(ทุกข์)เวทนา จึง
 หวังจะเข้าไปสู่เรือน, พวกคนเฝ้าประตู
 กล่าวว่า “เฮ้ย ไอ้คฤหบดีชาติชั่ว เจ้า
 จะเข้าไปไหน” จึงหวดด้วยเรียวไม้ไผ่
 แล้วจับที่คอ แล้วนำออกไป.

เศรชฐีนั้นคิดว่า “บัดนี้ยกเว้นพระ
 ราชาเสียแล้ว เราไม่มีใครอื่นเป็นที่พึ่ง”
 ดังนี้ แล้วจึงไปยังราชสำนักกราบทูลว่า
 “ข้าแต่สมมติเทพ พระองค์รับสั่งให้
 มหาชนปล้นเรือนของข้าพระองค์หรือ”
 ดังนี้.

พระราชารับสั่งว่า “ท่านเศรชฐีเรามีได้ให้
 คนปล้น(เรือนของท่าน), เธอเองนั่นแหละ
 มาบอกว่า ‘หากว่าพระองค์ไม่ทรงรับ
 (ทรัพย์)ไว้ไซ้ไร, ข้าพระองค์จักให้ทรัพย์
 ของข้าพระองค์เป็นทาน’ ดังนี้ แล้วให้คน
 เทียวตีกลอง(ประกาศ)ทั่วพระนคร จึงได้
 ให้ทานแล้วมิใช่หรือ” ดังนี้.

อิลลีสเศรชฐีจึงกราบทูลว่า“ข้าแต่พระองค์
 ผู้สมมติเทพ ข้าพระองค์ไม่ได้มายังสำนัก
 ของพระองค์(เลย), พระองค์ยอมไม่ทรง
 ทราบความที่ข้าพระองค์เป็นคนตระหนี่

ปกุโกสาเปตฺวา วิมฺสธ เทวา”ติ.

ราชา สกุกํ ปกุโกสาเปสิ. ทฺวินฺนํ
ชนานํ วิเสสํ เนว ราชา ชานาติ, น
อมจฺจา.

มจฺฉริเสฏฺฐี “กึ เทว น ชานาถ, อหิ
เสฏฺฐี, อยํ น เสฏฺฐี”ติ อาห.

“มยํ น สญฺชานาม, อตฺถิ โโก เต
สญฺชานนโก”ติ. “ภริยา เม เทวา”ติ.

ภริยํ ปกุโกสาเปตฺวา “กตโร เต
สามิโก”ติ ปุจฺฉิสฺสุ. สว “อยนุ”ติ
สกุสฺเสว สนฺติเก อญฺจาสิ.

หรือ, ข้าพระองค์ยอมไม่ให้แม่หยดน้ำมัน
ด้วยปลายหญ้าแก่ใคร ๆ, ขอพระองค์
โปรดรับสั่งให้เรียกบุคคลผู้ที่กำลังให้ทาน
อยู่นั้นมาทรงสอบสวนเถิด พระเจ้าข้า”
ดังนี้.

พระราชารับสั่งให้เรียกท้าวสັกกะ
มาแล้ว. พระราชาไม่ทรงทราบถึงความ
แตกต่างกันของชนทั้งสองเลย. พวกอำมาตย์
(ก็)ไม่ทราบ.

เศรษฐีผู้ตระหนี่กราบทูลว่า “ข้าแต่
พระองค์ผู้สมมติเทพ พระองค์ทรงจำไม่ได้
หรือ, ข้าพระองค์เป็นเศรษฐี, บุคคลผู้นี้
มิใช่เศรษฐี”.

พระราชารับสั่งว่า “เราจำไม่ได้, ใครที่
จำท่านได้มีอยู่หรือ”. เศรษฐีกราบทูลว่า
“ภรรยาของข้าพระองค์(จำได้) พระเจ้าข้า”
ดังนี้.

พวกราชบุรุษให้คนเรียกภรรยามา แล้ว
ถามว่า “คนไหนเป็นสามีของเจ้า”. นาง
กล่าวว่า “คนนี้” ดังนี้ แล้วได้ยืนอยู่ในที่
ใกล้ท้าวสັกกะนั่นเอง.

ปุตตธิตโร ทาสกมมกเร ปกุกุสาเปตฺวา
 ปุจฺฉิสฺสุ. สพฺเพ สกุกุเสว สนฺติเก
 ติฏฺฐนฺติ.

ปุน เสฏฺฐิ จินฺตสิ "มยฺหิ สีเส
 ปิฬกา อตฺถิ เกเสหิ ปฏิจฺจนฺนา, ตํ
 โข ปน กปฺปกเวยว ชานาติ, ตํ
 ปกุกุสาเปสฺสามิ"ติ.

โส "กปฺปกเ มํ เทว สญฺชานาติ, ตํ
 ปกุกุสาเปหิ"ติ อห.

ตสฺมี ปน กाले โพิธิตฺโต ตสฺส
 กปฺปกเ อโหสิ. ราชา ตํ ปกุกุสาเปตฺวา
 "อิลลิสฺเสฏฺฐิ ชานาสี"ติ ปุจฺฉิ.

โส "สีสํ โอลิเกตฺวา สญฺชานิสฺสามิ
 เทวา"ติ.

"เตนหิ ทฺวินฺนมุปี สีสํ โอลิเกหิ"ติ
 อห.

ตสฺมี ขณฺเ สกุกุ สีเส ปิฬกํ มาเปสิ.

พวกราชบุรุษให้เรียกบุตรธิดา ทาส และ
 กรรมกรมาถาม. คนเหล่านั้นทั้งหมด(ก็)
 ยืนในที่ใกล้ท้าวสักกะเหมือนกัน.

เศรษฐีคิดอีกว่า "ที่ศีรษะของเรามีปุ่มอยู่
 ถูกผมปกปิดไว้ ก็แลช่างกัลบกเท่านั้น
 ย่อมจำปุ่มนั้นได้, เราจักกราบทูลให้เรียก
 ช่างกัลบกนั้นมา" ดังนี้.

เขาคึงกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้
 สมมติเทพ ช่างกัลบกย่อมจำข้าพระองค์
 ได้, ขอพระองค์โปรดรับสั่งให้เรียกช่าง
 กัลบกนั้นมาเถิด".

ก็ในเวลานั้นพระโพธิสัตว์ได้เป็นช่างกัลบก
 ของอิลลีสเศรษฐีนั้น. พระราชารับสั่งให้
 เรียกช่างกัลบกนั้นมา แล้วตรัสถามว่า
 "เจ้าจำอิลลีสเศรษฐีได้หรือ".

ช่างกัลบกนั้นกราบทูลว่า "ข้าพระองค์
 ตรววจดูศีรษะแล้วคงจะจำได้ พระเจ้าข้า".

พระราชารับสั่งว่า "ถ้าอย่างนั้นเจ้าจง
 ตรววจดูศีรษะแม่ของชนทั้งสองเถิด" ดังนี้.

ในขณะนั้นท้าวสักกะได้เนรมิตปุ่มขึ้นที่
 ศีรษะ.

โพธิสตโต ทูวินนมปิ สีลโธ โอลิเกนโต
 ปิพกั ทิสวา “มหाराช ทูวินนมปิ
 สีเส ปิพกา อตุเถเว, นานั เอเตสุ
 เอกสุสาปิ อิลลีสภาวึ สญชานิตุ
 สกุโกมี”ติ วตุวา อิมิ คาถมาห

“อุโฆ ขณฺชา อุโฆ กุณิ
 อุโฆ วิสมจกฺขกา
 อุภินฺนํ ปิพกา ชาตา
 นานั ปสุสามิ อิลลีสนุ”ติ.

ตตถ อุโฆติ เทวปิ ชนา.

ขณฺชาติ กุณฺสปาทา.

กุณฺธิติ กุณฺจเหตุธา.

วิสมจกฺขกาติ วิสมอกฺขิมณฺชลา เกกราติ
 อตุเถ.

ปิพกาติ ทูวินนมปิ เอกสุมีเยว สีลปฺปเทเส
 เอกสนฺจนาหว เทว ปิพกา ชาตา.

พระโพธิสัตว์ เมื่อตรวจดูศีรษะของชนแม่
 ทั้งสองเห็นปุ่มแล้วจึงกราบทูลว่า “ข้าแต่
 มหาราช ที่ศีรษะของชนแม่ทั้งสองมีปุ่ม
 เหมือนกัน ในบรรดาชนทั้งสองนี้ ข้า-
 พระองค์ไม่สามารถจำได้แม้เพียงคนเดียว
 ว่าเป็นอิลลีสเศรษฐี (ตัวจริง)” ดังนี้ แล้ว
 กราบทูลคาถานี้ว่า

“ชนทั้งสองเป็นคนกระจอก ชน
 ทั้งสองเป็นคนง่อย ชนทั้งสองเป็น
 คนมีนัยน์ตาเหล่ ชนทั้งสองมีปุ่ม
 ข้าพระองค์ ย่อมไม่เห็นเศรษฐีชื่อว่า
 อิลลีสะ” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น คำว่า อุโฆ ได้แก่
 ชนแม่ทั้งสอง.

คำว่า ขณฺชา ได้แก่ คนข้างอ้อย.

คำว่า กุณฺธิ ได้แก่ คนมือหงิก.

คำว่า วิสมจกฺขกา ความว่า ผู้มีดวงตา
 ไม่เสมอกัน คือคนตาเหล่.

คำว่า ปิพกา อธิบายว่า เกิดมีปุ่มสอง
 ปุ่ม อันมีลักษณะอย่างเดียวกันเที่ยว
 ที่ศีรษะของคนแม่ทั้งสอง ในตำแหน่ง
 เดียวกันทีเดียว.

นาห์ ปุสสามิตี อหิ อิมสุ อัย นาม
อิทธิลลิตี น ปุสสามิ, เอกสุสาปิ
อิทธิลลิตีภาว น ชานามิตี อโวจ.

โพธิสตุตสุส วจัน สุตวาว เสฏฐี
กปฺปมาโน ธนโสเกน สตี ปจฺจุปฏฺจเปตุ
อสุโกนฺโต ตตฺถเว ปตฺติ.

ตสมิ ขณ สุกโก “นาห์ มหาราช
อิทธิลลิตี, สุกโกหมสมิ”ติ มหติยา ลีฬุหาย
อากาเส อฏฺจาสิ.

อิทธิลลิตสุส มุขิ ปุณฺณจิตฺวา อุตฺเทน สิณฺจิสฺสุ.
โส อฏฺจาย สุกกั เทวราชานัน วนฺทิตฺวา
อฏฺจาสิ.

อถ นํ สุกโก อาห “อิทธิลลิต อิทํ ธนํ
มม สนฺตกั, น ตว, อหิ หิ เต
ปีตา, ตวํ มม ปุตุโต, อหิ ทานาทีนิ
ปุณฺณานิ กตฺวา สุกกตฺตํ ปตฺโต, ตวํ
ปน เม วสิ อฺปจฺฉินฺทิตฺวา อทานสิโล
หุตฺวา มจฺฉริเย ปติฏฺจาย ทานสาลาโย
ธมาเปตฺวา ยาจเก นิกฺกขฺตฺมิตฺวา ธนเมว

สองบทว่า นาห์ ปุสสามิ อธิบายว่า
พระโพธิสัตว์ได้กราบทูลว่า ข้าพระองค์
ไม่เห็นว่าเป็นบรรดาชนทั้งสองเหล่านี้ คนที่
ชื่อนี้คืออิทธิลลิตี, ได้แก่ข้าพระองค์ ย่อมไม่
ทราบว่ แม้ชนคนหนึ่งเป็นอิทธิลลิตี ดังนี้.

เศรษฐีพอได้ยินคำของพระโพธิสัตว์
เท่านั้น ก็ตัวสั่นเทา เพราะความเสียใจ
ในการสูญเสียทรัพย์ เมื่อไม่อาจควบคุม
สติไว้ได้จึงล้มลงในที่นั่นนั่นเอง.

ในขณะนั้น ท้าวสักกะกล่าวว่า “ข้าแต่
มหาราช เรามีเชื้ออิทธิลลิตี, เราเป็น
ท้าวสักกะ” ดังนี้ แล้วได้ประทับยืน
ในอากาศด้วยท่าทางอันสง่า.

พวกอำมาตย์เห็นหน้าอิทธิลลิตี แล้วให้
น้ำราดอิทธิลลิตีนั้น ลุกขึ้นยืน ถวายบังคม
ท้าวสักกะเทวราช.

ลำดับนั้น ท้าวสักกะตรัสกะอิทธิลลิตีนั้นว่า
“ดูกรอิทธิลลิตี ทรัพย์นี้เป็นของของเรา, มิใช่
ของท่าน, เพราะว่าเราเป็นบิดาของท่าน,
ท่านเป็นบุตรของเรา, เราทำบุญทั้งหลาย
มีการให้ท่านเป็นต้น แล้วถึงซึ่งความเป็น
ท้าวสักกะ, แต่เธอเข้าไปตัดวงศ์ตระกูล
ของเราขาดสิ้นแล้ว เป็นผู้ไม่ให้ท่านเป็น

วรรณคดีชาดก ป-ท.๕-๙

สนุจเปสิ, ตั เนว ปริภุชสิ, น
 อญฺเณสํ เทสิ, รกฺขสปรคฺคหิตํ วย
 สรํ ติญฺจติ, สเจ เม ทานสาลา
 ปากติกา กตฺวา ทานํ ทสฺสสิ, อิจฺเจตํ
 กุสลํ โน เจ ทสฺสสิ, สพฺพํ เต ธนํ
 อนุตฺตธาเปตฺวา อิมินา อินฺทวชิเรน
 สีสํ ภินฺทิตฺวา ชีวิตกฺขยํ ปาเปสฺสามิ”ติ.

อิสิสเสฏฺฐิ มรณฺเณน สนฺตชฺชิตฺวา “อิโต
 ปฏฺจาย ทานํ ทสฺสามิ”ติ ปฏฺญณฺโ
 อทาสิ.

สกุโก ตสฺส ปฏฺญณฺโ คเหตุวา อากาเส
 นิสินฺนโกว ธมฺมํ เทเสตฺวา ตํ สีเสสุ
 ปตฺติฏฺจาเปตฺวา สกฺกฺจานเมว อคฺมาสิ.

อิสิสโสปี ทานาทินิ ปุณฺณานิ กตฺวา
 สคฺคปรายโน อโหสิ.

ปกติ ตั้งอยู่ในความตระหนี่ ให้คนเผา
 โรงทาน ชับไล่คนขอทาน แล้วเก็บทรัพย์
 ไว้ถ่ายเดียว, เธอไม่ใช่สอยเองเลย, (ทั้ง)
 ไม่ให้แก่ชนเหล่าอื่น, ทรัพย์นั้นตั้งอยู่
 เหมือนสระน้ำที่รากษสหวงแหงแล้วฉะนั้น,
 หากว่าเธอจักสร้างโรงทานของเราให้(คั่น)
 เป็นปกติ(ตามเดิม) แล้วให้ทานไซ้, การ
 กระทำเช่นนั้นเป็นการดีแล, หากว่าเธอ
 ไม่ให้ทานไซ้, เราจักให้ทรัพย์ของท่าน
 ทั้งหมดอันตรธานไป จักทำลายศิระชะด้วย
 อาวุธของพระอินทร์อันนี้ แล้วจักให้ถึง
 ความสิ้นชีวิต”.

อิสิสเศรษฐี ถูกความกลัวตายคุกคาม
 แล้ว จึงได้ให้ปฏิญญาว่า “จำเดิมแต่นี้ไป
 ข้าพเจ้าจักให้ทาน”.

ท้าวสักกะทรงรับปฏิญญาของเศรษฐีนั้น
 แล้วประทับนั่งแสดงธรรมในอากาศเทียว
 ให้อิสิสเศรษฐีนั้นดำรงอยู่ในศีล แล้วได้
 เสด็จกลับไปสู่ที่(อยู่)ของพระองค์ตามเดิม.

ฝ่ายอิสิสจะทำบุญทั้งหลาย มีการให้ทาน
 เป็นต้น แล้วได้เป็นผู้มีสวรรค์เป็นที่ไปใน
 เบื้องหน้า.

สตถา “น ภิกขเว อิทาเนว
 โมคคัลลานโม มจฺฉริเสฏฺฐี ทเมติ,
 ปุพฺเพเปส อิมินา ทมิโตเยวา”ติ อิมิ
 ธมฺมเทศนํ อahrtiva ออนุสนฺธิ สมฺภุตฺวา
 ชาตกํ สโมธานสฺส “ตทา อิสิสฺโส
 มจฺฉริเสฏฺฐี อโหสิ, สกฺโก เทวราชา
 โมคคฺลฺลานโม, ราชา อานนฺโท, กปฺปโก
 ปน อหเมวา”ติ.

พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรภิกษุ
 ทั้งหลาย โมคคัลลานะย่อมทรมาน
 เศรษฐีผู้ตระหนี่ในกาลบัดนี้เท่านั้นหามิได้,
 แม้ในกาลก่อน โมคคัลลานะนี้ก็ได้อ
 ทรมานอิสิสฺโสเศรษฐีนั้นแล้วเหมือนกัน”
 ดังนี้ ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนาขึ้นมา
 (แสดง) แล้วทรงสืบทอดอนุสนธิ ประชุม
 ชาดกว่า “อิสิสฺโสในครั้งนั้นได้มาเป็น
 เศรษฐีผู้ตระหนี่ในบัดนี้. ท้าวสักกเทวราช
 ได้เป็นโมคคัลลานะ, พระราชาได้มาเป็น
 พระอานนท์, ส่วนช่างกัลบกในกาลนั้น
 ได้มาเป็นเราตถาคตนี้เอง ในกาลบัดนี้”
 ดังนี้.

อิสิสฺโสชาตกวรรณนา อภฺจมา.

พรรณนาอิสิสฺโสชาดก ที่ ๘ จบ.

๙. ขรสุสรวาทก (๗๙)

๗๙. “ยโต วิลุตฺตา จ หตา จ คาโว
ททฺตฺมานิ เคหานิ ชโน จ นีโต
อถาคมา ปุตฺตหตาย ปุตฺโต
ขรสุสรวํ เทณฺฑิมํ วาทยนฺโต”ติ.

ขรสุสรวาทกํ นวมํ.

๙. ขรสุสรวาทก (๗๙)

๗๙. “ในกาลใด พวกชาวบ้านถูกโจรปล้น
ฝูงโคถูกฆ่า เรือนทั้งหลายถูกไฟ
เผาและผู้คนถูกโจรจับไปในกาลนั้น
ลูกของหญิงผู้ตัดลูกได้ กำลังให้คน
ตีกลองมโหระทึก อันมีเสียงดัง
แจ่มกร้าว”.

ขรสุสรวาทก ที่ ๙.

๙. บรรณนาขรัสถรชาดก

(๗๙)

ยโต วิลุตตา จ หตา จ คาโวติ
อิทํ สตุถา เขตวเน วิหรนุโต อญญตรํ
อมจจํ อารพภ กเถสิ.

โกศลรณโณ กิร เอโก อมจโจ
ราชานํ อาราเชตวา ปจจนุตคามะ พลล
ลภิตวา โจเรหิ สทฐี เอกโต หุตวา
“อหํ มนุสเส อาทาย อรณญํ ปวิสิสฺสามิ,
ตุเมห คามํ วิลุมปีตวา อุปทตฺมํ มยหํ
ทเทยฺยาถา”ติ วตฺวา ปเคว มนุสเส
สนฺนิปาเตตฺวา อรณญํ คนฺตฺวา โจเรสุ
อาคนฺตฺวา คาวิโย ชมาเตตฺวา มंस
ชาติตฺวา คามํ วิลุมปีตวา คเตสุ
สายนฺหสมเย มหาชนปริวุโต อาคจฺจติ.

ตสฺส นจิรสฺเสว ตํ กมฺมํ ปากฺกํ ชาตํ.
มนุสฺสา รณโณ อาริเจสฺสุ.

๙. พรรณนาขรัสถรชาดก

(๗๙)

พระศาสดา เมื่อเสด็จประทับ
สำราญอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรง
ปรารภอำมาตย์คนใดคนหนึ่ง จึงตรัส
เรื่องนี้ มีคำเริ่มต้นว่า ยโต วิลุตตา จ
หตา จ คาโว ดังนี้.

ได้ยินว่า อำมาตย์คนหนึ่งของ
พระเจ้าโกศล ยังพระราชานุญาตให้ทรง
โปรดปราน แล้วให้กำลังพลในหมู่บ้าน
ชายแดน สมคบ(เป็นโดยความเป็นพวก
เดียวกัน) กับพวกโจร จึงกล่าวว่า “เรา
จักพาพวกมนุษย์เข้าป่า(เสีย) พวกท่าน
ปล้นบ้าน แล้วพึงแบ่งทรัพย์ครึ่งหนึ่ง
ให้แก่เรา” ดังนี้ จึงยังพวกมนุษย์ให้
ประชุมกันก่อนที่เดียว แล้วไปยังป่า เมื่อ
พวกโจรมาฆ่าแม่โคแล้วกินเนื้อ ปล้น
บ้านเรือน แล้วก็พากันไป (เขา) ผู้มี
มหาชนห้อมล้อม จึงกลับมาในเวลาเย็น.

ต่อกาลไม่นานเทียว การกระทำเช่นนั้น
ของเขาจึงปรากฏขึ้น. พวกมนุษย์จึงได้
กราบทูลแด่พระราชาน.

ราชา ตั ปกโกสาเปตวา โทสั
ปติฏจาเปตวา สุนิคคหิตั นิคคเหตุวา
อณณั คามโกชกั เปเสตวา เขตวัน
คนุตวา ตถาคตั วนุทิตวา ภควโต
เอตมตถั อาริเจสิ.

ภควา “น มหาราช อิทาเนเวส เอวสิโล,
ปุปเพปี เอวสิโลเยวา”ติ วตวา เตน
ยาจิตอ อตีตั อานริ.

อตีเต พาราณสียั พุรหมทตโต
รชชั กาเรนโต เอกสส อมจจสส
ปจจนุตคามั อทาสิ. สพุพั ปุริมสทิสเมว.

ตทา โพธิสตุโต วณิชชายะ ปจจนุตเต
วิจธนโต หุตวา ตสมิ คามเก นิवासั
กปเปสิ.

โส ตสมิ คามโกชเก สายณุสมเย
มหาชนปริวาเรน ภาริยา วุชชมานาย

พระราชารับสั่งให้เรียกอำมาตย์คนนั้นมา
แล้วทรงให้กำหนดโทษทรงคุมขังตาม
สมควรแก่โทษ แล้วทรงส่งนายบ้านคนอื่น
ไป(แทน) เสด็จไปสู่พระวิหารเชตวัน
ถวายบังคมพระตถาคต แล้วจึงกราบทูล
ความชื่อนั้นแด่พระผู้มีพระภาค.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ขอถวายพระพร
มหาบพิตร อำมาตย์นั้นเป็นผู้มีปกติ
อย่างนี้ (เฉพาะ) ในกาลบัดนี้เท่านั้น
หามิได้, แม้ในกาลก่อนเขาก็เป็นผู้มีปกติ
อย่างนี้เหมือนกัน” ดังนี้ (พระองค์)ได้รับ
อาชราณาจากพระเจ้าโกศลนั้นแล้ว จึง
ทรงนำอดีต(นิทาน)มา (แสดงว่า).

ในอดีตกาล พระเจ้าพรหมทัตเมื่อ
ทรงครองราชสมบัติอยู่ ณ เมืองพาราณสี
ได้พระราชทานหมู่บ้านชายแดนแก่อำมาตย์
คนหนึ่ง. เรื่องราวทั้งหมด(ก็)เป็นเช่น
เดียวกับเรื่องก่อนนั่นเอง.

ในครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เมื่อท่องเที่ยว
ไปในบ้านชายแดนเพื่อค้าขาย จึงได้
สำเร็จการเป็นอยู่(พักอาศัย)ในหมู่บ้านนั้น.

เมื่อนายบ้านนั้น มีมหาชนแวดล้อม มี
กลองระโคม กลับมาในเวลาเย็น พระ

อาคจฺจนฺเต “อัยํ ทุญฺจคามโกชโก โจเรหิ
เอกโต หุตฺวา คามํ วิลุมฺปาเปตฺวา
โจเรสุ ปลายิตฺวา อฏฺวี ปวิฏฺเฐสุ อิทานิ
อุปลนฺตฺปลนฺโต วิย เภริยา วชฺชมานาย
อาคจฺจตี”ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“ยโต วิลุตฺตา จ หตา จ คาโว
ททฺธมานิ เคนานิ ชโน จ นีโต
อถาคมา ปุตฺตหตาย ปุตฺโต
ขรสฺสรํ เทณฺชิมํ วาทยนฺโต”ติ.

ตตฺถ ยโตติ ยทา. วิลุตฺตา จ
หตา จาติ วิลุมฺปิตฺวา วธิตฺวา^๑
มัสสาทนต์ถาย จ หตา จ. คาโวติ
โครูปานิ. ททฺธมานีติ อคฺคิ ทตฺวา
ธมาปีตานิ. ชโน จ นีโตติ กรรมรคฺคานํ
คเหตุวา นีโต.

โพธิสัตว์นั้น จึงกล่าวว่า “นายบ้านชั่วร้าย
คนนี้สมคบกับพวกโจร แล้วให้พวกโจร
ปล้นบ้าน เมื่อเหล่าโจรหนีเข้าไปในดง
แล้ว เดี่ยวนี้มีกลองประโคมมาอยู่ (ทำ)
เป็นเหมือนผู้ส่งบเสียงมณะนั้น” ดังนี้แล้ว
กล่าวคาถานี้ว่า

“ในกาลใด พวกชาวบ้านถูกโจรปล้น
ฝูงโคถูกฆ่า เรือทั้งหลายถูก
ไฟเผาและผู้คนถูกโจรจับไป ในกาล
นั้น ลูกของหญิงผู้ตัดลูกได้ กำลัง
ให้คนตีกลองมโหระทึก อันมี
เสียงดังแข่งกร้าว” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยโต
ได้แก่ เมื่อใด. สองบทว่า วิลุตฺตา จ
หตา จ ความว่า (พวกโจร)ปล้นและ
ฆ่าเชือด(ฝูงโค) เพื่อต้องการจะกินเนื้อ.
บทว่า คาโว คือ ฝูงโค. บทว่า ททฺธมานิ
ความว่า (พวกโจร)จุดไฟแล้วให้ไหม้
(เผาเรือทั้งหลาย). สองบทว่า ชโน จ
นีโต ความว่า ผู้คนอัน(โจร)จับแล้วนำไป
เป็นเชลย.

^๑ ข. พนฺธิตฺวา จ นีตา.

ปุตฺตหตฺตาย ปุตฺโตติ หตฺปุตฺตตาย ปุตฺโต
นิลฺลชฺชิตฺติ อตฺถเ.

สองบทว่า ปุตฺตหตฺตาย ปุตฺโต ความว่า
ลูกของหญิงผู้ตัดขาดจากลูกแล้ว คือว่า
ผู้ไม่มีความอาย.

ฉินฺนฺนฺนโรตฺตปฺปสฺส หิ มาตา นาม
นตฺถิ. อิติ โส ตสฺสา ชีวนฺโตปิ
ปุตฺตญฺจานเน น ติญฺจตีติ^๑ หตฺปุตฺตตาย
ปุตฺโต นาม โหติ.

เพราะธรรมดาว่าแม่ของลูกผู้ขาดความ
ละอายและความเกรงกลัวย่อมไม่มี ลูก
ชนิดนั้น แม้มีชีวิตอยู่ ก็ชื่อว่าไม่ตั้งอยู่
ในฐานะของลูกแห่งหญิงผู้เป็นแม่นั้น
ด้วยประการฉะนี้ เพราะเหตุนั้นแล (เขา)
จึงชื่อว่า (ถูกตราหน้าว่า) เป็นลูกของหญิง
ผู้ตัดลูกได้.

ขรฺสฺสขรฺนฺติ ฅทฺธสทฺทํ. เทณฺฑิมฺนฺติ
ปฏฺทเภาเรี.^๒

บทว่า ขรฺสฺสขรฺ ได้แก่ ดังเสียงแข่งกร้าว.
บทว่า เทณฺฑิมฺ ได้แก่ กลองที่เขาใช้
ประโคม.

เอวํ โฟธิสฺตฺโต อิมาย คาถาย ตํ
ปริภาสิ. นจิริสฺเสว ตสฺส ตํ กมฺมํ ปากฺกํ
ชาตํ. อถสฺส ราชฯ โทสฺสานุรูปํ นิคฺคหํ
อภาสิ.

พระโพธิสัตว์บริภาษเขาด้วยคาถานี้
ด้วยประการฉะนี้. ต่อกาลไม่นานนัก
กรรมนั้นของเขาจึงปรากฏขึ้น. ลำดับนั้น
พระราชาก็ได้ทรงลงพระราชอาญาแก่เขา
ตามสมควรแก่โทษ.

สตุถา "น มหาราช อิทาเนเวส เอวํสิโล,
ปฺพเพปิ เอวํสิโลเยวา"ติ วตฺวา อิมํ
ธมฺมเทสนํ อหริตฺวา อนุสฺนฺนํ ฅมฺมุตฺวา

พระศาสดาตรัสว่า "ขอถวายพระพร
มหาบพิตร อำมาตย์นั้นเป็นคนมีปกติ
อย่างนี้ ในกาลบัดนี้เท่านั้นหามิได้, แม้

^๑ ฉ. หตฺปุตฺตญฺจานเน ติญฺจตีติ.
^๒ ฉ. ปฏฺทเภาเรี.

ชาตกัม สโมธานะสิ

“ตทา อมฺจุใจ อิทานิ อมฺจุใจเยว,
คาถาย อุทาหรณกปณฺฑิตปุริโส ปน
อหเมวา”ติ.

ขรสุสรชาตกถณฺณนา นวมา.

ในกาลก่อน เขาก็เป็นคนมีปกติอย่างนี้
เหมือนกัน” ดังนี้ ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มา(แสดง) แล้วทรงสืบต่ออนุสนธิ
ประชุมชาดกว่า

“อำมาตย์ในกาลนั้น ได้เป็นอำมาตย์ใน
กาลบัดนี้เอง, ส่วนบุรุษผู้เป็นบัณฑิตซึ่ง
ยกคาถาขึ้นมากล่าวอ้าง ได้แก่เราตถาคต
นั่นเอง” ดังนี้.

พรรณนาขรัสรชาดก ที่ ๙ จบ.

๑๐. ภิรมเสนาชาตก (๘๐)

๘๐. "ยมนุเต ปวิกตติตํ ปุเร
อถ เต ปุติสรา สชนุตติ ปจจ
อุภยํ น สเมติ ภิรมเสน
ยทุทกถา จ อิทญจ เต วิหญญนุ"ติ.

ภิรมเสนชาตกํ ทสมํ.

๑๐. ภิรมเสนาชาตก (๘๐)

๘๐. "ดูกรภิรมเสน คำที่เจ้ากล่าวโอ้อวด
ในกาลก่อน. ครั้นในภายหลัง
สายน้ำเน่าของเจ้าออกมาเรียราด,
ถ้อยคำ (โอ้อวด) ถึงการรบ และ
ความกระสับกระส่ายของเจ้านี้ ทั้ง
สอง(อย่าง) ย่อมไม่สมกัน(เลย)".

ภิรมเสนชาตก ที่ ๑๐.

๑๐. ภิรมเสนาชาตกถุณณา

(๘๐)

ยมนเต ปวิกตฤติตํ ปุเรติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนุโต อญฺญตรํ
 ปวิกตฤติตํ กุขุ อารพฺภา กเถสิ.

เอโก กิร ภิกฺขุ "อาวุโส อมฺหากํ
 ชาตีสมา ชาติ, โคตุตสมํ โคตุตํ นาม
 นตฺถิ, มยํ เอวรูปเป นาม มหาชตฺตียกุล
 ชาตา, โคตฺเตน วา ธเนน วา
 กุลปฺปเทเสน วา อเมหฺหิ สทิสฺโส นาม
 นตฺถิ, อมฺหากํ สุวณฺณรชตาทีนํ อนฺโต
 นตฺถิ, ทาสกมฺมกราปิ โน สาลิมฺโสทนํ
 ญฺญชฺนติ, กาสิกวตฺถาทีนํ นิวาเสนฺติ,
 กาสิกวิเลปนํ วิลิมฺปนฺติ, มยํ ปพฺพชิต-
 ภาเวน เอตฺรหิ เอวรูปานิ ลูชานิ
 โภชนานิ ญฺญชาม, ลูชานิ จิวฺรานิ
 ธาเรมา"ติ เถรณวมชฺฌิมานํ ภิกฺขุณฺณํ
 อนฺตเร วิกตฺถนฺโต ชาตฺยาทิวเสน
 วมฺเภณฺโต วญฺเจณฺโต^๑ วิจฺรติ.

๑๐. พรรณนาภิรมเสนาชาดก

(๘๐)

พระศาสดา เมื่อเสด็จประทับ ณ
 พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้
 ใช้อวดรูปหนึ่ง จึงตรัสเรื่องนี้ มีคำเริ่มต้น
 ว่า ยมนเต ปวิกตฤติตํ ปุเร ดังนี้.

ได้ยินว่าภิกษุรูปหนึ่ง เทียบคุษ
 ใช้อวดเหย้าหยัน และหลอกลวงอยู่ใน
 ระหว่าง (กลุ่ม) ภิกษุทั้งหลาย (ทั้งที่)
 เป็นผู้เฒ่า ผู้มีอายุปานกลางและผู้บวช
 ใหม่ ด้วยอำนาจแห่งชาติเป็นต้นว่า
 "ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่า ชาติที่
 เสมอเหมือนด้วยชาติของพวกเราอย่า่อม
 ไม่มี, ชื่อว่าโคตรที่เสมอโคตร (ของเรา)
 ก็ไม่มี, พวกเราเกิดในราชสกุลของ
 พระมหากษัตริย์ ชื่อเห็นปานนี้, บุคคล
 ชื่อว่าเสมอเหมือนกับพวกเรา ด้วยโคตร
 ด้วยทรัพย์ หรือว่าด้วยพื้นเพแห่งตระกูล
 อย่างไม่มี, ทรัพย์สมบัติทั้งหลาย มีทอง
 และเงินเป็นต้นของพวกเรา หากที่สุดมิได้,
 แม้เหล่าทาสและกรรมกรของพวกเรา
 ก็บริโภคข้าวสุกที่ปรุงจากเนื้อข้าวสาลี,

^๑ ฉ. ชุ้เสนฺโต.

อถสฺส เอโก ภิกฺขุ กุลปฺปเทสํ
ปริคฺคณฺหิตฺวา ตํ วิกตฺถิตภาวํ ภิกฺขุณฺ
กเถสิ.

ภิกฺขุ ฌมฺมสภายํ สนฺนิปตฺติตฺวา “อาวุโส
อสุโก นาม ภิกฺขุ เอวรูปํ นิยุยานิก-
สาสเน ปพฺพชิตฺวา วิกตฺถนฺโต
วมฺภานฺโต วญฺเจนฺโต วิจรตี”ติ เอตสฺส
อคุณฺโณ กถยีสฺสุ.

สตฺถา อาคณฺตุตฺวา “กาย นฺตุถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา”ติ ปุจฺฉิตฺวา
“อิมาย นามานา”ติ วุตฺเต “น ภิกฺขเว
ภิกฺขุ อิทาเนว วิกตฺถนฺโต วิจรตี,
ปุพฺพเพปิ วิกตฺถนฺโต วมฺภานฺโต
วญฺเจนฺโต วิจรตี”ติ วตฺวา อตฺตํ อหริ.

พวกเขาทุ่มหม่ผ้าชนิดดีทั้งหลาย มีผ้าที่
ซื้อมาจากแคว้นกาสิเป็นต้น; พวกเขา
ได้ทาเครื่องประทิมผิวที่ซื้อมาจากแคว้น
กาสิ, เพราะเป็นบรรพชิต บัดนี้พวกเรา
จึงบริโภคอาหารที่ขัดสน(เลว ๆ) (และ)
ครองจีวรเนื้อหยาบ เห็นปานนี้” ดังนี้.

ลำดับนั้น ภิกษุรูปหนึ่งจึงสอบสวนถึง
พื้นเพแห่งตระกูลของภิกษุนั้น แล้วบอก
ความที่เธอเป็นผู้ใ้อวดนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย.

พวกภิกษุประชุมกันในโรงธรรมแล้วกล่าว
ถึงโทษอันมิใช่คุณของภิกษุนั้นว่า “ดูกร
อาวุโส ภิกษุชื่อโน้น บวชในศาสนาอันมี
นियานิกธรรม^๒ เห็นปานนี้ แล้วเที่ยวกล่าว
ใ้อวดเย้ยหยัน (และ)หลอกลวงอยู่”.

พระศาสดาเสด็จมา แล้วตรัสถามว่า
“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เดียวนี้พวกเธอนั่ง
สนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ”. เมื่อ
พวกภิกษุกราบทูลว่า “ด้วยเรื่องชื่อนี้”
ดังนี้ จึงตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ
(นี้) เที่ยวใ้อวดอยู่ในกาลบัดนี้เท่านั้น

^๑ แคว้นกาสิ มีสินค้าดี ๆ และราคาแพงมาก
คนมีฐานะดีจริง ๆ เท่านั้นจึงสามารถซื้อได้.

^๒ นียานิกสาสเน ในศาสนาแห่งพระพุทธเจ้า
ประกอบด้วยคุณอันยังสัตว์ให้ออกไป.

อดีตเต พาราณสีย์ พุรหมทตเต
 รชชั กาเรนเต โพิธตโต เอกสมิ
 นิคมคามे อุทิจจพราหมณกุล
 นิพุตตติตวา วยปุตโต ตกุกสิลาัย
 ทิสปาไมกขสฺส อัจริยสฺส สนฺติเก
 ตโย เวเท อฏฺจารส วิชฺชฏฺจानานิ
 อุกฺคเหตุวา สพฺพสิปฺปานิ นิปฺมตฺตี
 ปตฺวา จุฬฺธนุคฺคหปฺณฺทิตโต นาม
 อโหสิ. โส ตกุกสิลโต นิภฺขมิตฺวา
 สพฺพสมยสิปฺปานิ ปริเยสฺมานิ มหิสกรมฺมจ
 อคฺมาสิ. อิมสมิ ปน ชาตเก กิร
 โพิธตโต โถกั รสฺโส โอนตากร
 อโหสิ.

โส จินฺตสิ "สจฺหาถิ กณฺจิ ราชาน
 อฺปสงฺกมิตฺตสฺมา, โส 'เอวํ รสฺสสฺริโร ตว
 กิ อมฺหากํ กมฺมํ กริสฺสสิ'ติ วกฺขติ,
 ยนฺนุนาหิ อโรหปฺริณาหสมฺปนฺนํ อภิรुปี

หามีได้, แม้ในกาลก่อนเธอก็เที่ยวไข้วอด
 ดูหมิ่น (และ) หลอกลวงอยู่(เหมือนกัน)"
 ดังนี้ แล้วทรงนำอดีต(นิทาน)มา(แสดง
 ว่า).

ในอดีตกาลเมื่อพระเจ้าพรหมทัตทรง
 ครองราชสมบัติอยู่ ณ กรุงพาราณสี พระ
 โพิธสัตว์เกิดในตระกูลของอุทิจจพราหมณ์
 ในคามนิคมแห่งหนึ่ง เจริญวัยแล้ว ได้
 เล่าเรียนไตรเพท (และ) วิชาพื้นฐาน
 (ทั่ว ๆ ไป) ๑๘ ประการ ในสำนักของ
 อาจารย์ทิสปาไมกข^๑ ณ เมืองตักกสิลา
 บรรลุความสำเร็จแห่งวิชาทุกอย่าง จึงได้
 ชื่อว่า จุฬฺธนุคฺคหปฺณฺทิต. บัณฑิตนั้น
 ออกจากกรุงตักกสิลา แล้วเที่ยวแสวงหา
 วิชาในลัทธิทั้งปวง จึงได้ไปถึงแคว้น
 มหิสกะ. ก็ได้ยินว่า ในชาดกเรื่องนี้
 พระโพิธสัตว์เป็นคนเตี้ยไปหน่อยหนึ่งมี
 ท่าทางเหมือนคนค่อม.

จุฬฺธนุคฺคหปฺณฺทิตนั้น คิดว่า "ถ้าเรา
 จักเข้าไปเฝ้าพระราชอาของคโธองค์หนึ่งไซ้,
 ท้าวเธอ(ก็)จักตรัสว่า 'เจ้ามีร่างกายเตี้ย
 อย่างนี้ จักทำการงานของเรา(รับราชการ)

^๑ ทิสปาไมกข ผู้เป็นประธานในทิศ, ผู้เป็นหัวหน้า
 ในทิศ.

เอกัง ปริสํ ผลกํ กตฺวา ตสฺส
ปิฎฺจิจฺฉายาย ชีวํ กปฺเปยฺยนฺ”ติ.

โส ตถารูปํ ปริสํ ปริเยสฺมาโน
ภีมเสนสฺส นามกสฺส ตนฺตวายสฺส
ตนฺตวีสฏฺฐจันํ คนฺตฺวา เตน สทฺธิ
ปฏิสฺนถารํ กตฺวา “สมฺม ตฺวํ
กีนฺนามโส”ติ ปุจฺฉิ. “อหํ ภีมเสโน
นามา”ติ. “กึ ปน ตฺวํ เอวํ อภิวํ
อุปิสฺมปฺนโน หุตฺวา อิมํ ลามกกมฺมํ
กโรสี”ติ.

“ชีวิตํ อสฺสกุโณโต สมฺมา”ติ. “สมฺม
มา เอตํ กมฺมํ กโร, สกฺลชมฺพุทฺธิเป
มยา สทฺธิโส ฐนฺคฺคโห นาม นตฺถิ,
สเจ ปนาหํ กณฺจิจิ ราชานํ ปสฺสเสยฺยํ,
โส มํ ‘เอวํ รสฺสโส อยํ กึ อมฺหากํ
กมฺมํ กริสฺสสสี’ติ โภเปยฺย, ตฺวํ ราชานํ
ทิสฺวา ‘อหํ ฐนฺคฺคโห’ติ วกฺขเยยฺยาสิ,
ราชา เต ปริพฺพยํ ทตฺวา วุตฺติ
นิพทฺธํ ทสฺสติ, อหนฺเต อุปฺปนฺนํ กมฺมํ
กโรนฺโต ตสฺส ปิฎฺจิจฺฉายาย ชีวิสฺสามิ,

‘ได้อย่างไร’ อย่างกระนั้นเลย เราควร
กระทำบุรุษผู้สมบูรณ์ ด้วยความสูงและ
ล่ำสัน รูปงามสักคนหนึ่งให้เป็นโล่แล้ว
(เรา) เลี้ยงชีพอยู่หลังจากของบุรุษคนนั้น”
ดังนี้.

เขากำลังแสวงหาบุรุษผู้มีร่างกายอย่างนั้น
อยู่ จึงไปถึงสถานที่ที่เขาทอหูกของ
ช่างหูกคนหนึ่ง ชื่อว่า ภีมเสน ทำการ
ปฏิสนธิกับช่างหูกนั้น แล้วถามว่า
“สหาย ท่านชื่ออะไร”. ช่างหูกตอบว่า
“ข้าพเจ้าชื่อภีมเสน”. จุฬิณฺศนฺคคหฺบัณฺฑิต
จึงถาม(ต่อ)ว่า “ก็ท่านเป็นผู้มีรูปงาม
ร่างกายสมบูรณ์อย่างนี้ จะทำงาน
ต่ำ ๆ ประเภทนี้ทำไม”.

ช่างหูกนั้นตอบว่า “ข้าพเจ้าไม่สามารถ
เลี้ยงชีพอยู่ได้ (ถ้าไม่ทำงานนี้) สหาย”.
จุฬิณฺศนฺคคหฺบัณฺฑิตจึงกล่าวว่า “สหาย
ท่านอย่าทำงานนี้(เลย), ในชมพูทวีป
ทั้งสิ้น บุคคลผู้ชื่อว่าแม่ธนฺนุเช่นเดียวกับ
กับเรา ย่อมไม่มี, แต่หากว่าเราเพียง
เข้าไปพระราชาราชองค์ใดองค์หนึ่งไซ้,
พระองค์ก็พึงกริ้วเราว่า ‘บุรุษนี้เตี้ยอย่างนี้
จักทำงานของเราได้หรือ’ ดังนี้,
ท่านเข้าไปพระราชาราชแล้วพึงกราบทูลว่า

เอว๋ อุโฆปี สุชิตา ภวิสสาม, กโรหิ
มม วจนนุ"ติ อาห. โส "สาธู"ติ
สมปฏิจฉิ.

อถ นั อาทาย พาราณสี คนตุวา สยั
จุฬุปฏจาทโก หุตวา ตั ปุโรโต กตุวา
ราชทวาเว จตุวา รณโณ อาโรจาเปสิ.

"อาคจจนตุ"ติ วุตเต อุโฆปี ปวิสิตวา
ราชานั วนทิตวา อฏจิสสุ.

"กัการณา อาคตตุธา"ติ จ วุตเต
ภิรมเสโน อาห "อหิ ฌนุคฺคโห, มยา
สทิสเ โส นาม สกลชมพูทีเป ฌนุคฺคโห
นตุถิ"ติ.

"กั ปน ภณเ ลภนุโต มั อุปฏจทิสฺสสิ"ติ.
"อชฺฐมมาเส สหฺสฺส ลภนุโต

'ข้าพระองค์เป็นนายขมังธนู' ดังนี้,
พระราชาก็พระราชทานบำเหน็จแก่ท่าน
แล้วจักพระราชทานเบี้ยเลี้ยงเนื่อง ๆ, เรา
เมื่อทำการงานที่เกิดขึ้นแก่ท่าน จัก
เลี้ยงชีพอยู่หลังจากของท่าน, เมื่อเป็น
เช่นนี้ เราแม้ทั้งสองก็จักมีความสุข, ท่าน
จงทำตามคำของเราเถิด" ดังนี้. เขารับว่า
"ดีละ".

ลำดับนั้น จุฬิณคคหบัณฑิตได้พาช่างหูก
นั้นไปยังกรุงพาราณสี ตนเอง(ยอม)เป็น
คนรับใช้ แล้วทำ(ยก)เขาขึ้นเป็นหัวหน้า
หยุดยืนอยู่ที่ประตูแห่งพระราชฐาน แล้ว
ให้กราบทูลแด่พระราชินี.

เมื่อพระราชินีรับสั่งว่า "คนทั้งสองจงเข้า
มาเถิด" ดังนี้ ชนแม้ทั้งสองเข้าไปถวาย
บังคมพระราชินีแล้วได้ยืนอยู่.

ก็เมื่อพระราชินีตรัส(ถาม)ว่า "เพราะ
เหตุไรพวกเธอจึงพากันมา" ภีรมเสนจึง
กราบทูลว่า "ข้าพระองค์เป็นนายขมังธนู,
ทั่วทั้งชมพูทวีป ขึ้นชื่อว่าบุคคลผู้แม่นธนู
ที่ทัดเทียมกับข้าพระองค์ย่อมไม่มี".

พระราชินีตรัสถามว่า "พนายก็เจ้าเมื่อได้
อะไรจึงจักบำรุงเรา". ภีรมเสนกราบทูลว่า

อุปฏฺฐหิสฺสามิ เทวา”ติ.

“อโย เต ปุริโส ก็ โหติ”ติ. “จุฬปฏฺฐาโก
เทวา”ติ. “สาธฺ อุปฏฺฐหา”ติ.

ตโต ปฏฺฐาย ภิมฺเสโน ราชานํ
อุปฏฺฐาติ. อุปฺปนฺนกิจฺจํ ปนฺสฺส
โพธิสฺสโตว นิตฺถรติ.

เตน โข ปนฺ สมเยน กาสีรฎฺฐเจ
เอกสฺมิ อรณฺเณ พหุณฺนํ มนุสฺसानํ
สญฺจรณมคฺคํ พุยฺคฺโข ฉชฺฐาเปติ, พหุ
มนุสฺเส คเหตุวา คเหตุวา ชาตติ. ตํ
ปวตฺตี รณฺเณ อาริเจสฺสุ. ราชา ภิมฺเสนํ
ปกฺโกสาเปตฺวา “สกุขิสฺสสิ ตาตฺ เอตํ
พุยฺคฺโข คณฺหิตฺตฺนุ”ติ อาท. “เทว ก็
ธนุคฺคโห นามานํ, ยทิ พุยฺคฺโข คเหตุ
น สกุโกมี”ติ. ราชา ตสฺส ปรีพฺพยํ
ทตฺวา อุยฺโยเชสิ.

“ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ข้าพระองค์
เมื่อได้รับพระราชทานทรัพย์ ๑,๐๐๐
(กระษาปณ์) ทุก ๆ กึ่งเดือนจึงจักบำรุง
(พระองค์)”.

พระราชชาติรสถามว่า “บุรุษผู้นี้เป็นอะไร
กับเจ้า” ภิมเสนจึงกราบทูลว่า “เขาเป็น
คนรับใช้พระเจ้าข้า”. พระราชารับสั่งว่า
“ดีละ เจ้าจงบำรุง(เรา)เถิด”.

จำเดิมแต่นั้นมา ภิมเสนจึงปรนนิบัติ
พระราชา. แต่ราชกิจที่เกิดขึ้นแก่ภิมเสน
นั้น พระโพธิสัตว์นั่นเองทำสำเร็จ
(ทำแทน).

ก็ในสมัยนั้นแล ในป่าแห่งหนึ่ง ใน
แคว้นกาสิ เสือโคร่ง(ทำ)สกัดทางสัญจร
ของพวกมนุษย์เป็นอันมากเสีย, (มัน)จับ
มนุษย์กิน(เสีย)เป็นจำนวนมาก. เหล่า
ราชบริพารได้กราบทูลเรื่องเป็นไปนั้นแด่
พระราชา. พระราชาจึงรับสั่งให้เรียก
ภิมเสนมา แล้วตรัสว่า “นี่พ่อหนุ่ม
เจ้าสามารถจับเสือตัวนั้นได้ไหม”. ภิมเสน
กราบทูลว่า “ข้าแต่สมมติเทพ ผิดว่า
ข้าพระองค์ไม่สามารถจับเสือโคร่งได้ไซ้,
ข้าพระองค์จะชื่อว่า เป็นนายขมังธนูได้

โส ฆริ คนตุวา โพิสตุตตส กเถสิ.
โพิสตุโต "สาธุ สมม คจฉา"ติ อาห.

"ตุวั ปน น คมิสสุสิ"ติ. "อหิ น
คมิสสามิ, อุปายิ ปน เต อาจิกขิสสามิ"ติ.
"อาจิกข สมมา"ติ.

"ตุวั พุยคฺขสฺส วสนญฺจานํ สหสา
เอกโกว มา อคมาสิ, ชานปทมฺนุสฺเส
ปน สนฺนิปาเตตฺวา เอกํ วา เทว วา
ธฺนุสฺสหนฺดานิ คาหาเปตฺวา ตตฺถ คนฺตุวา
พุยคฺขสฺส อญฺจิตภาวํ ฅตฺวา ปลายิตฺวา
เอกํ คุมฺพํ ปวิสิตฺวา อฺเรน นิปชฺเชยฺยาสิ,
ชานปทา จ พุยคฺขํ ไปเถตฺวา
คณฺหิสฺสนฺติ, เตหิ พุยคฺขเม คหิตเต ตฺวั
ทนฺเตหิ เอกํ วลฺลํ ฅินฺทิตฺวา โภภฺยิ
คเหตฺวา ตตฺถ คนฺตุวา มตฺพุยคฺขสฺส
สนฺติกํ คนฺตุวา โภนฺโต เกเนส
พุยคฺโข มาริตฺโต อหิ อิมํ พุยคฺขํ
โคณํ วิย วลฺลียา พนฺธิตฺวา รมฺโถ
สนฺติกํ เนสฺสามิตี วลฺลิตฺถาย คุมฺพํ
ปวิญฺโจ, มยา วลฺลียา อนาภตายเอว

อย่างไร". พระราชาจึงพระราชทานเสบียง
แก่เขาแล้วทรงส่งไป.

เขากลับไปสู่เรือนแล้วบอกแก่พระโพิสตร์
พระโพิสตร์จึงกล่าวว่า "ดีแล้ว สหาย
เจ้าจงไปเถิด".

ภิรมเสนาถามว่า "ก็ท่านจักไม่ไปหรือ".
พระโพิสตร์ตอบว่า "เราจักไม่ไป, แต่
เราจักบอกอุปายให้แก่ท่าน". ภิรมเสนาจึง
กล่าวว่า "จงบอกมาเถิดสหาย".

พระโพิสตร์กล่าวแนะนำว่า "ท่านอย่าได้
ผล็ผลลามไปยังที่อยู่ของเสือโคร่งเพียงลำพัง
ผู้เดียวเป็นอันตราย, แต่ท่านควรให้เหล่า
มนุษย์ชาวชนบทประชุมกัน แล้วให้ถือเอา
ธนู ๑,๐๐๐ คัน หรือ ๒,๐๐๐ คัน จึง
(ค่อย) ไปในเวลานั้น ครั้น(ท่าน)รู้ว่าเสือโคร่ง
ลุกขึ้นแล้ว ฟังวังหนีเข้าไปสู่พุ่มไม้
พุ่มหนึ่ง แล้วใช้หน้าอกนอนหมอบลง
(จนอกติดดิน), ส่วนชาวบ้านทั้งหลาย
จักตี(ชนาบ)เสือร้ายแล้วจับ, เมื่อชาวบ้าน
เหล่านั้น จับเสือได้แล้ว ท่านพึงเอา
พินักดเถาว์ลยเส้นหนึ่ง จับที่ปลาย
(ถือ)ไปในเวลานั้น ถึงที่ใกล้ ๆ ชากเสือ
แล้วพึงกล่าวว่า 'ท่านผู้เจริญ ใครฆ่าเสือ
ตัวนี้(เสียเล่า) เราคิดว่า เราจักมัด

เกเนส พุคฺโข มารีโต'ติ, กถะยาสี,
 อถ เต ชานปทา ภูตตลิตา 'สามิ
 มา รณโณ อาจิกฺขา'ติ พหุ ฐนั
 ทสฺสนติ, พุคฺโข ตยาว คหิตอ ภวิสฺสติ,
 รณโณปี สนฺติกา พหุ ฐนั ลภิสฺสสิ"ติ.

โส "สาธฺ"ติ คนฺตุวา โภธิสฺสเตน
 กถิตนียาเมเนว พุคฺโข คเหตุวา อรณฺณ
 เขมฺมิ กตฺวา มหาชนปริวุโต พาราณสี
 อาคนฺตุวา ราชานํ ทิสฺวา "คหิตอ เม
 เทว พุคฺโข, อรณฺณ เขมฺมิ กตฺนฺ"ติ
 อาห. ราชา ตฺถุโจ พหุ ฐนั อทาสี.

ปุเนกทิวสํ "เอกํ มคฺคํ มหิโส
 ฉทฺทาเปตี"ติ อาโรจยีสฺสุ. ราชา ตเถว
 ภิมเสนํ เปเสสิ.

เสือร้ายตัวนี้ด้วยเถาวัลย์ อุปมาเหมือน
 เขามัดวัวฉะนั้น แล้วจักนำไปสู่ราชสำนัก
 ดังนี้ แล้วจึงเข้าไปสู่พุ่มไม้ เพื่อหา
 เถาวัลย์, เมื่อเรา(ยัง)ไม่(ทัน)นำ เถาวัลย์
 มาเลย ใครเล่าฆ่าเสือโคร่งตัวนี้ตาย
 (เสีย)' เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกชาวชนบท
 เหล่านั้นจักสะดุ้งกลัวแล้วกล่าวว่า 'ข้าแต่
 นาย ท่านโปรดอย่ากราบทูลแต่พระราชา'
 ดังนี้ แล้วจักให้ทรัพย์เป็นอันมาก, ท่าน
 เหล่านั้นจักเป็นผู้จับเสือได้, (และ)ท่านจัก
 ได้ทรัพย์เป็นอันมาก แม้จากราชสำนัก".

ภิมเสนนั้นรับว่า "ดีละ" ดังนี้ แล้วไป
 จับเสือโคร่งตามวิธีที่พระโพธิสัตว์บอก
 นั้นเอง ทำป่าให้ปลอดภัย ผู้มีมหาชน
 แวดล้อมแล้ว กลับมายังเมืองพาราณสี
 เฝ้าพระราชาแล้ว กราบทูลว่า "ข้าแต่
 พระองค์ผู้สมมติเทพ ข้าพระองค์จับเสือ
 ได้แล้ว, (และ)ได้ทำป่าให้ปลอดภัยแล้ว"
 ดังนี้. พระราชาทรงดีพระทัย จึงได้
 พระราชทานทรัพย์ให้เป็นอันมาก.

รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง พวกชาวชนบทได้
 กราบทูลว่า "กระบือขวางทางแห่งหนึ่ง
 ไว้". พระราชาจึงทรงส่งภิมเสนไปโดย
 ทำนองนั้นเหมือนกัน.

โสปี โปธิสตุเตน ทินนเนน พุคฺคัม
วีย ตมฺปิ คเหตุวา อาคจฺฉิ.

ราชา ปุณ พุ ธนํ อทาสี. มหนฺตํ
อิสฺสรียํ ชาตํ.

โส อิสฺสรียมทมตฺโต โปธิสตุเต อวมณฺณํ
กตฺวา ตสฺส วจฺนํ น คณฺหติ, “นาหํ
ตํ นิสฺสาย ชีวามิ, ก็ ตฺวณฺณเว
ปุริโส”ติอาทีนึ ผรุสฺวจฺนานิ วทติ.

อถ กติปาหจฺเจเนว เอโก สามนฺตรราชา
อาคนฺตฺวา พาราณสี อฺปรนฺธิตฺวา “รชฺชํ
วา เม เทตฺ, ยฺหุํ วา”ติ รณฺโณ
สาสนํ เปเสสิ.

ราชา “ยฺชฺฌมาหิ”ติ ภิรมฺเสนํ เปเสติ. โส
สพฺพสฺสนฺนาหสฺสนฺนทฺโร ราชเวสํ คเหตุวา
สฺสสนฺนทฺธสฺส วารณฺสฺส ปิฏฺเฐ นิสฺสีทิ.

ฝ่ายภิรมเสนนั้น ก็ได้จับกระบือแม่ตัวนั้น
โดยวิธีที่พระโพธิสัตว์แนะนำแล้ว เหมือน
(คราว)จับเสือฉะนั้น แล้วจึงกลับมา.

พระราชาก็พระทานทรัพย์เป็นอันมากอีก.
อิสริยยศอันยิ่งใหญ่จึงได้เกิดขึ้น.

นายภิรมเสนนั้น หลงมัวเมาในความ
เป็นใหญ่ จึงทำการดูหมิ่นพระโพธิสัตว์
แล้วไม่เชื่อถ้อยคำของท่าน, เขาจึงกล่าว
คำหยาบคายทั้งหลายเป็นต้นว่า “ข้าพเจ้า
ไม่ได้อาศัยท่านเลี้ยงชีพ, ท่านเท่านั้นหรือ
เป็นลูกผู้ชาย”.

ลำดับนั้น โดยกาลล่วงไปเพียงสองสามวัน
เท่านั้น พระราชาประเทศโกศลเคียด
พระองค์หนึ่ง เสด็จ(ยกทัพ)มาล้อมเมือง
พาราณสีไว้ แล้วทรงส่งพระราชสาส์นไป
ถวายพระราชาวา “พระองค์จะทรงยอม
ยกราชสมบัติให้แก่หม่อมฉัน, หรือว่าจะ
ทรงทำสงคราม” ดังนี้.

พระราชาทรงส่งภิรมเสนไป ด้วยพระราช-
ดำรัสว่า “เจ้าจงรบ” ดังนี้. ภิรมเสนนั้น
สวมสอดเครื่องรบทุกอย่าง (ครบถ้วน)
ครองเพศแห่งพระราชา แล้วนั่งบน
หลังช้างเชือกที่เขาสวมเกราะดีแล้ว.

โพธิสตุโตปี ตสฺส มรณภเยน
 สพุพสนฺนาหสนฺนทฺโร ภิมฺเสนสุเสว
 ปจฺจิมาสเน นิสฺสีทิ.

วารโณ มหาชนปริวุโต นครทฺวาเรน
 นิกุมิตฺวา สงฺคามสึสํ ปาปฺุณิ. ภิมฺเสน
 ยฺุทฺถภริสทฺทํ สุตฺวาว กมฺปิตุํ อารทฺโร.
 โพธิสตุโต "อิทาเนส หตฺถิปิฏฺจิตฺโต
 ปตฺติตฺวา มริสฺสตี"ติ หตฺถิตฺโต อปตฺนตฺถํ
 ภิมฺเสนํ โยตฺเตน ปริกฺขิปปิตฺวา คณฺหิ.
 ภิมฺเสนํ สมฺปหารภูจฺฉานํ ทิสฺวา
 มรณภยตฺชฺชิตฺโต สรีรวลฺลณฺเชน หตฺถิปิฏฺจํ
 ทฺุเสตี.

โพธิสตุโต "น โข เต ภิมฺเสน ปฺริเมน
 ปจฺจิมํ สเมตี, ตฺวํ ปุพฺเพ สงฺคามโยโร
 วีย อโหสิ, อิทานิ หตฺถิปิฏฺจํ ทฺุเสตี"ติ
 วตฺวา อิมํ คาถมาห

๘๐. "ยฺนฺเต ปวิกตฺถิตํ ปฺเร
 อถ เต ปฺุติสฺรา สชนฺติ ปจฺฉา
 อุมยํ น สเมตี ภิมฺเสน

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ เพราะกลัวว่าภิมเสนนั้น
 จะตาย(เสีย) จึงผูกเงาะเครื่องรบครบ
 ทุกอย่าง แล้วนั่งบนที่นั่งข้างหลังของ
 ภิมเสนนั่นเอง.

พญาช้างมีมหาชนห้อมล้อม เคลื่อน
 ขบวนออกจากประตูเมือง แล้วลู่ถึง
 สนามรบ. ภิมเสน(พอ)ได้ยินเสียง
 กลองรบเท่านั้น (ก็)เริ่มสั่นเทิ้ม. พระ
 โพธิสัตว์คิดว่า "เดี๋ยวภิมเสนนี้ จัก
 พลาดตกจากหลังช้างลงไปตาย" จึงเอา
 เชือกรัดภิมเสนไว้ เพื่อไม่ให้ตกจากช้าง
 แล้วจับไว้. ภิมเสน(พอ)เห็นสนามรบ
 (ก็)หวาดผวา เพราะกลัวตาย จึงถ่าง
 อูจจาระปัสสาวะรดหลังช้าง.

พระโพธิสัตว์จึงกล่าวว่า "ดูกรภิมเสน
 การกระทำในภายหลัง ย่อมไม่สมกับคำ
 ใ้อวดที่ท่านกล่าวไว้ก่อนแล, ในกาลก่อน
 ท่านได้เป็นดุจประหนึ่งว่านักรบ ผู้ผ่าน
 สงครามฉะนั้น, (แต่)บัดนี้ ท่านได้ถ่าง
 (อูจจาระและปัสสาวะ) รดหลังช้าง" ดังนี้
 แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

๘๐. "ดูกรภิมเสน คำที่เจ้ากล่าวใ้อวด
 ในกาลก่อน ครั้นในภายหลัง
 สายน้ำเน่าของเจ้า ออกมาเรียราด

ยทุทธกถา ๑ อิทธิยจ เต วิหณฺณนุ"ติ.

ถ้อยคำ (ไอ้อวด) ถึงการรบ และ
ความกระสับกระส่ายของเจ้านี้ ทั้ง
สอง(อย่าง) ย่อมไม่สมกัน(เลย)".

ตตถ ยนฺเต ปวิกตฺถิตฺ ปุเรติ ยํ
ตยา ปุพฺเพ "กํ ตวํเยว ปุริโส, นานํ
ปุริโส, อหฺมปิ สงฺคามโยโร"ติ ปวิกตฺถิตฺ
วมฺภนฺวจํ วุตฺตํ, อิทธิยตาว เอกํ.

บรรดาบทเหล่านั้น บาดคาถาว่า ยนฺเต
ปวิกตฺถิตฺ ปุเร ความว่า คำไอ้อวด
สบประมาทใด ที่ท่านกล่าวไว้แล้วในกาล
ก่อนว่า ท่าน(คนเดียว)เท่านั้น เป็น
ลูกผู้ชาย, เราไม่เป็นผู้ชายหรือ
แม้เราก็เป็นนักรบในสงคราม" ดังนี้,
คำนี้นั้นเป็นประการหนึ่งก่อน.

อถ เต ปุติสฺรา สชนฺติ ปจฺจชาติ อถ
เต อิมํ ปุติภาเวน ๑ สรรณภาเวน ๑
"ปุติสฺรา"ติ ลทฺธนามา สรีรวลฺลชฺชารธา
สชนฺติ วลฺลชนฺติ ปคฺชมนฺติ.

บาดคาถาว่า อถ เต ปุติสฺรา สชนฺติ
ปจฺจชา ความว่า ครั้นต่อมากระแเสแห่ง
อุจจาระและปัสสาวะเหล่านี้ ของท่าน
อันได้ชื่อว่า "สายน้ำเน่า" เพราะเป็น
ของเน่า และเป็นของถ่ายออก ย่อมออก
คือหลัง ได้แก่ไหลเรียราด.

ปจฺจชาติ ตโต ปุเร ปวิกตฺถิตโต
อปรภาเค, อิทธิยํ อิมสฺมํ สงฺคามสฺสเสติ
อตุโธ. อุกฺกํ น สเมติ ภิรมเสนาติ
อิทํ ภิรมเสน อุกฺกํ น สเมติ. กตรํ.
ยทุทธกถา ๑ อิทธิยจ เต วิหณฺณนุติ

คำว่า ปจฺจชา ความว่า ในเวลาต่อมา
จากเวลาที่ท่านได้กล่าวไอ้อวดไว้ก่อนนั้น,
คือว่าในบัดนี้ที่สนามรบนี้. บาดคาถาว่า
อุกฺกํ น สเมติ ภิรมเสน ความว่า
ดูกรภิรมเสน คำทั้งสองนี้ไม่สมกัน(เลย).
ถามว่า คำทั้งสองนั้นคือคำไหน. ตอบว่า
คือถ้อยคำว่า ยทุทธกถา ๑ อิทธิยจ เต
วิหณฺณ (คือถ้อยคำไอ้อวดถึงการรบ
และความกระสับกระส่ายของท่านนี้).

ยา จ ปุเร กถิตา ยุตฺตกา ยญฺจ เต
อิทานิ วิหญฺณํ กิลมถิ หตฺถิปิฏฺจ-
ทฺฐนาการปฺปตฺโต วิมาตฺติ อตฺถิ.

เอวํ โภธิสฺสโต ตํ ครหิตฺวา
“มา ภายิ สมฺม, กสฺมา มยิ จิตฺเต
วิหญฺณสฺส”ติ ภิมฺเสนํ ปิฏฺจโต โอตฺวาเรตฺวา
“นุหฺยิตฺวา เคหเมว คจฺฉา”ติ
อุยฺโยเชตฺวา “อชฺช มยา ปากญฺณ
ภวิตุํ วญฺญตี”ติ สงฺคามสฺสํ ปวิสิตฺวา
สึหนาทํ อุณฺหนิตฺวา พลโกฏฺจกํ ภิณฺหิตฺวา
สปรตฺตราชานํ ชิวคฺคาหํ คาหาเปตฺวา
พาราณสีรญฺเอย. สนฺติกํ อคฺมาสิ.

ราชา ตฺมุจฺโจะ โภธิสฺสตฺตสฺส มหนฺตํ ยลฺลํ
อทาสิ. ตโต ปฏฺจาย “จฺุพฺธิณฺคคห-
ปณฺหิตโต”ติ สกลชมฺพฺทึเป ปากญฺเ
อโหสิ.

โส ภิมฺเสนสฺส ปรีพฺพยํ ทตฺวา
สภฺจฺจานเมว เปเสตฺวา ทานาทินิ
ปุณฺณานิ กตฺวา ยถากมฺมํ คโต.

ความว่า ถ้อยคำ(ใช้อวด)ถึงการรบที่
ท่านกล่าวไว้ก่อนและความเดือดร้อน คือ
ความลำบาก ได้แก่การรบกวน อันถึง
ซึ่งอาการที่ถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ
รดหลังข้างของท่านในบัดนี้.

พระโพธิสัตว์ดีเตียนภิมเสนนั้น
อย่างนี้ แล้วปลอบใจว่า “ท่านอย่ากลัว
(เลย)สหาย, เมื่อเรายังดำรงอยู่ (มีชีวิตร
อยู่) ท่านจะเดือดร้อนทำไม” ดังนี้ แล้ว
ให้ภิมเสนลงจากหลัง(ข้าง) ส่งไปด้วย
คำว่า “ท่านจงไปบ้านอาบนํ้าเสียเถิด”
ดังนี้ แล้วคิดว่า “วันนี้ละ เราควรที่จะ
ปรากฏตัวเสียที” แล้วเข้าไปสู่สนามรบ
บันลือสึหนาทโจมตีกองพลแตก สั่งให้จับ
เป็นพระราชอาชฎผู้เป็นข้าศึก แล้วจึงได้กลับ
ไปยังราชสำนักของพระเจ้าพาราณสี.

พระราชาทรงดีพระทัย จึงได้พระราชทาน
ยศอันใหญ่โตแก่พระโพธิสัตว์. จำเดิม
แต่นั้นมา พระโพธิสัตว์จึงได้ปรากฏชื่อว่า
“จฺุพฺธิณฺคคหปณฺหิต” ไปทั่วทั้งชมพูทวีป.

พระโพธิสัตว์นั้น ได้ให้รางวัลแก่ภิมเสน
แล้วส่งไปอยู่ที่อยู่ของตนตามเดิม ทำบุญ
ทั้งหลายมีการให้ท่านเป็นต้น แล้วจึงได้
ไปตามยถากรรม.

สตถา “น ภิกขเว อิทาเนเวส
ภิกขุ วิกตเถติ, ปุพฺเพ วิกตเถสิเยวา”ติ
วตฺวา อิมํ ธมฺมเทสนํ อหริตฺวา
อนุสนฺธิ สมฺมุตฺวา ชาตํ สโมธานสิ
“ตทา ภิมฺเสโน วิกตฺถิตภิกขุ อโหสิ,
จุพฺพนุคฺคหปฺนฺชิตโต ปน อหเมวา”ติ.

ภิมเสนชาดกวรรณนา ทสมา.

วรรณวคฺโค อฏฺฐจโม.

พระศาสดาตรัส(ย้ำ)ว่า “ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุนี้ย่อมพูดโอ้อวด ในกาล
บัดนี้เท่านั้นหามิได้, ในกาลก่อน เธอ
(ก็)ได้พูดโอ้อวดเหมือนกัน” ครั้นทรง
นำพระธรรมเทศนานี้มา(แสดง) แล้วทรง
สืบท่ออนุสนธิประชุมชาดกว่า “ภิมเสน
ในกาลนั้น ได้เป็นภิกษุผู้โอ้อวดในกาล
บัดนี้, ส่วนจุพฺพนุคฺคหปฺนฺชิตโตได้แก่เรา
ตถาคตนี้อเอง” ดังนี้.

พรรณนาภิมเสนชาดก ที่ ๑๐ จบ.

วรรณวรรค วรรคที่ ๘ จบ.

ตสุตฺตทานํ

วรรณนา อกตญฺญวเร ตฺ สุจฺจวรี
สวณปฺปติณา จ อภิตฺถนย
กรุณาย สีลาปลว อิลลิสฺสโต
ปฺน เทนฺชิม ปุติสเรน ทสชาติ.

ประมวลชาดกแห่งวรรณวรรคนี้

วรรณชาดก ๑ สีลวนาคราชชาดก ๑
สัจจังกิริชาดก ๑ รุกขธรรมชาดก ๑
มัจฉชาดก ๑ อสังกิชชาดก ๑
มหาสุปินชาดก ๑ อิลลีสชาดก ๑
ขรัสสรชาดก ๑ ภิมเสนชาดก ๑.

๙. อปายิมหคค

๑. สุราปานชาตก (๘๑)

๘๑. “อปายิมห อนจฺจิมห
 อคายิมห รุทิมห จ
 วิสณฺณิกรรณิ ปิตฺวา
 ทิฏฺฐจา นานุมฺห วานฺวา”ติ.

สุราปานชาตกํ ปจฺมํ.

๙. อปายิมหรรค

๑. สุราปานชาตก (๘๑)

๘๑. “พวกกระผมได้ดื่มสุราแล้ว พวกกัน
 เพื่อนรำ พวกกันขับร้อง พวกกัน
 ร้องให้ เพราะดื่มสุรา ที่ทำให้
 สัญญาวิปริต (ยังดีหน่อยที่)พวก
 กระผมมิได้เห็นตนเองเป็นลิง”.

สุราปานชาตก ที่ ๑.

๙. อปายิมหคค

๙. สุราปานชาตกวรรณนา (๘๑)

อปายิมห อนจุจิมหาคิ อิทํ สตุถา
โกสมพี อุปนิสฺสาย โฆสิตาราม
วิหรนฺโต สาคตฺตเถรํ อารพฺภา กเถสิ.

ภควติ หิ สาวตฺถิยํ วสุสํ วสิตฺวา
จาริกคมเนน ภทฺทวตฺติกํ นาม นิคมํ
สมฺปตฺเต โคपालกา ปสุपालกา กสกา
ปถาวินอ จ สตุถารํ ทิสฺวา วนฺทิตฺวา
“มา ภนฺเต ภควา อมฺพตฺติภูจํ
อคฺมาสิ อมฺพตฺติภูเจ ชฺฎิลสฺส อสฺสเม
อมฺพตฺติภูจโก นาม นาโค อาสิวิโส
โฆริวิโส ภควนฺตํ วิเหเจยฺยา”ติ วารยฺสิ.

ภควา เตสํ กถํ อสฺสฺสนฺนฺโต วิย เตสฺ
ยวตฺติยํ วารยมาเนสฺปิ อคฺมาสิเยว.

๙. อปายิมหรรค

๑. พรรณนาสุราปานชาตก (๘๑)

พระศาสดา เมื่อเข้าไปอาศัย
นครโกสัมพี ประทับอยู่ในโฆสิตาราม
ทรงปรารภพระสาคตเถระ จึงตรัสพระ
ธรรมเทศานี้ว่า อปายิมห อนจุจิมห
เป็นอาทิ.

จริงอยู่ เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จ
จำพรรษาในพระนครสาวัตถี เสด็จถึง
นิคมชื่อภททวตติกะ ด้วยการเสด็จดำเนิน
จาริกไป คนเลี้ยงโค คนเลี้ยงสัตว์
ชานาและคนเดินทาง เห็นพระศาสดา
จึงถวายบังคม แล้วทูลห้ามว่า “ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค
อย่าได้เสด็จไปสู่ท่าอัมพตติภูฐะเลย ที่
อัมพตติภูฐะใกล้อาศรม ของพวกชฎิล
มีนาคชื่ออัมพตติภูฐะ อสรพิษมีพิษ
ร้ายแรงมาก จะทำร้ายพระผู้มีพระภาค”.

พระผู้มีพระภาค ทรงทำเหมือนไม่ได้
ทรงสดับถ้อยคำของชาวบ้านเหล่านั้น
เมื่อชาวบ้านเหล่านั้น แม้ทูลห้ามอยู่ถึง
ครั้งที่ ๓ ก็ได้เสด็จไปแล้วทีเดียว.

ตตฺร สุทฺถิ ภคฺวติ ภาทฺทวติกาเย
 อวิทฺฐเว อญฺเจตฺรสุทฺถิ วนฺสนฺนฺเท วิหฺรณฺเต
 เตน สมเยน พุทฺธฺปญฺจาโก สาคฺโต
 นาม เถโร ปุณฺณฺชนิกาย อิทฺธิยา
 สมฺนฺนาคโต ตํ อสุสมํ อฺปสงฺกมิตฺวา
 ตสฺส นาคราชสฺส วนฺนฺญจानะ
 ตินฺสนฺนฺจรกํ ปณฺณาเปตฺวา ปลฺลงฺเกน
 นิสิตฺติ.

นาโค มกฺขํ อสฺหมานิ ฐฺมาเย. เถโรปิ
 ฐฺมาเย. นาโค ปชฺชลิ. เถโรปิ ปชฺชลิ.
 นาคสฺส เตไซ เถโร น พาสฺติ, เถรสฺส
 เตไซ นาคํ พาสฺติ.

เอวํ โส ขณฺเณ ตํ นาคราชานํ ทเมตฺวา
 สรณฺสุ สึเสสุ ปติญฺจาเปตฺวา สตฺถุ
 สนฺตีกํ อคฺมาสิ.

สตุถาปี ภาทฺทวติกาเย ยถาภีรณฺตํ
 วิหฺริตฺวา โกสมฺพี อคฺมาสิ. สาคฺตตฺถเเรน
 นาคสฺส ทมิตฺภาโว สกลฺชนปทํ ปตฺถริ.

ทราบมาว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคนั้น
 ประทับอยู่ในราวป่า แห่งใดแห่งหนึ่ง
 ไม่ไกลจากภัททวติกะ สมัยนั้น พระเถระ
 ชื่อสาคตะ ซึ่งเป็นพระอุปัฏฐากของ
 พระพุทธเจ้า ท่านสำเร็จฤทธิ์อันเป็นของ
 ปุณฺณ จึงเข้าไปยังอาศรมนั้น (แทน
 พระศาสดา) ปุเสื่อทำด้วยหญ้า ใกล้
 ที่อยู่ของพญานาคนั้น แล้วนั่งขัดสมาธิ.

นาคทนการดูหมิ่นไม่ได้ จึงบงหวนคว้น
 แล้ว. พระเถระบงหวนคว้นบ้าง.
 นาคพ่นไฟ(ทำให้ไฟลุก). พระเถระพ่นไฟ
 บ้าง. ไฟของนาคทำอันตรายพระเถระ
 ไม่ได้, แต่ไฟของพระเถระทำอันตราย
 นาคได้.

พระเถระนั้น ทรมานพญานาคนั้นอย่างนี้
 ครู่เดียว แล้วให้ตั้งอยู่ในสรวงและศีล
 จึงได้ไปสู่ที่ประทับของพระศาสดาแล้ว.

ฝ่ายพระศาสดาประทับสำราญ
 พระอิริยาบถอยู่ที่ภัททวติกะ แล้วเสด็จไป
 กรุงโกสมพี. ชาวที่พระสาคตะเถระทรมาน
 นาค ลีอกระช่อนไปทั่วทั้งชนบท
 (น้อยใหญ่).

โกสมภินครวาสิโน สตุฏฺฐ ปัจจุคฺคมนํ
กตฺวา สตุฏฺฐารํ วนฺหิตฺตฺวา สาคตฺตฺเถรสฺส
สนฺตํ คณฺตฺวา วนฺหิตฺตฺวา เอกมนฺตํ
จิตฺตา เอวมาหํสุ “ภนฺเต ยํ ตุมฺหากํ
ทูลฺลภํ ตํ วเทยฺยาถ ตเทว มยํ
ปฺรียาเทสฺสามา”ติ.

เถโร ตฺถนํ อโหสิ. จพฺพคฺคิยา
ปนาหํสุ “อาวุโส ปพฺพชิตานํ กาไปตฺติกา
สุรา ทูลฺลภา เจว มนาปา จ, สเจ
ตฺเมห เถรสฺส ปสนฺนา กาไปตฺติกํ สุรํ
ปฺรียาเทธา”ติ.

เต “สาธู”ติ สมฺปฺรียุจฺจิตฺวา สตุฏฺฐารํ
สุวาทนาย นิมนฺเตตฺตฺวา นครํ ปวิสิตฺวา
อตุตฺตโน อตุตฺตโน เคเห “เถรสฺส
ทูลฺลภา”ติ กาไปตฺติกํ สุรํ ปสนฺนํ
ปฺรียาเทตฺตฺวา เถโร นิมนฺเตตฺตฺวา สมฺเร
สมฺเร ปสนฺนํ อหํสุ.

ชาวนครโกสํมพี ทำการต้อนรับพระ
ศาสดา ถวายบังคมพระศาสดา แล้วไป
หาพระสาคตเถระ ไหว้แล้วยืน ณ
ที่สมควร (แก่ตน) แล้วกราบทูลตั้งนี้ว่า
“ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ สิ่งใดที่หา
ได้ยากสำหรับพระคุณเจ้า ขอพระคุณเจ้า
จงบอกสิ่งนั้น พวกกระผมจะจัดถวาย
สิ่งนั้นแล (แก่พระคุณเจ้า)”.

พระเถระสำรวจมเฉยอยู่. แต่พวกภิกษุ
จัพทคิยก็กล่าวว่า “แน่ผู้มีอายุทั้งหลาย
สุราสีแดงเรื่อย ๆ คล้ายสีเท่านั้นกพิราบ
จัดเป็นของที่หาได้ยาก และเป็นของถูกใจ
บรรพชิต (ยิ่งนัก) ถ้าหากพวกท่าน
เลื่อมใสพระเถระ ก็จงจัดสุรามีสีแดง
เหมือนเท่านั้นกพิราบ ถวาย(ท่าน)เถิด”.

ชาวบ้านเหล่านั้นรับคำว่า “ดีแล้ว” จึง
นิมนต์พระศาสดาฉันภัตตาหารในวัน
รุ่งขึ้น แล้วเข้าสู่เมือง จัดเตรียมสุราสี
แดง เหมือนสีเท่านั้นกพิราบไว้ในบ้าน
ตน ๆ โดยมีความตั้งใจว่า “เราจะถวาย
พระเถระ” จึงนิมนต์พระเถระถวายสุราสี
ทุกคร้วเรือน.

* จัพทคิย ภัทฺตฺตํ ๖ รูป.

เถโร ปิวิตฺวา สุรามทมตฺโต นครโต
 นิกฺขมิตฺวา ทวารนฺตเร ปตฺติวา
 วิปฺลปมาโน นิปชฺชติ.

สตฺถา กตมตฺตกฺโข นครา นิกฺขมฺนฺโต
 เถโร เตนากาเรน นิปฺนฺนํ ทิสฺวา
 “คณฺหถ ภิกฺขเว สาคตฺนฺ”ติ คาหาเปตฺวา
 อารามํ อคมาสิ.

ภิกฺขุ เถรสฺส สีสํ ตถาคตฺสฺส ปาทมฺมุเล
 กตฺวา ตํ นิปชฺชาเปสฺ.

โส ปริวตฺเตตฺวา ปาเท ตถาคตาภิมฺุเข
 กตฺวา นิปชฺชติ.

สตฺถา ภิกฺขุ ปฏฺิพฺุจฺฉิ “กั นฺุ โข
 ภิกฺขเว ยํ ปุพฺุเพ สาคตฺสฺส มยิ
 คารวํ ตํ อิทานิ อตฺถิ”ติ.

“นตฺถิ ภนฺุเต”ติ.

“ภิกฺขเว อมฺุพตฺติฏฺุจกั นาคราชาณํ โโก
 ทเมตฺถิ”ติ.

พระเถระดื่ม (สุรา) แล้วเมาสุรา จึงออก
 จากเมืองไปล้มลงที่ระหว่างประตู (เมือง)
 นอนบ่นเพ้ออยู่.

พระศาสดา ครั้นเสร็จภารกิจแล้ว ก็เสด็จ
 ออกจากเมือง ทอดพระเนตรเห็นพระเถระ
 นอนอยู่ด้วยอาการเช่นนั้น จึงให้ภิกษุ
 ช่วยกันอุ้มพาไปอาราม ด้วยพระเมตตา
 ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอจงอุ้มสาครตะ
 ไปเถอะ”.

พวกภิกษุ ให้พระเถระนอนหันศีรษะไป
 ทางพระบาทของพระตถาคต.

แต่พระเถระกลับนอนเอาเท้าไปทางเบื้อง
 พระพักตร์พระตถาคตเสียอีก.

พระศาสดา ตรัสถามภิกษุว่า “ดูกรภิกษุ
 ทั้งหมด เมื่อก่อนนี้สาครเถระมีความ
 เคารพในเรา(มากเหลือเกิน) บัดนี้ (เธอ)
 ยังจะมีความเคารพอยู่หรือหนอแล”.

พวกภิกษุพากันกราบทูลว่า “ไม่มีเลย
 พระเจ้าข้า”.

พระศาสดาตรัสถามว่า “ดูกรภิกษุ ก็ใคร
 ทรมานพญานาคชื่ออัมพตฺติฏฺุจกะได้”.

“สาครโต ภาณุเต”ติ.

พวกภิกษุพากันทูลว่า “พระสาครเถระ
พระเจ้าข้า”.

“กิมฺปนเนตรหิ สาครโต อุทกเทฑฑุภกมฺปิ
ทมิตุํ สกุกุณเวยยา”ติ.

พระศาสดาตรัสถามว่า “ก็เดี๋ยวนี้
สาครเถระยังสามารถทรมานเขียดน้ำ
ได้อยู่หรือ (ลูกอี๊ดตัวเล็ก ๆ)”.

“โน เหติ ภาณุเต”ติ.

พวกภิกษุกราบทูลว่า “ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้
เลยพระเจ้าข้า”.

“อปี นุ โข ภิกฺขเว เอวรูปี ปาตุํ ยุตฺตํ
ยํ ปิวิตฺวา เอวํ วิสญฺญี โหตี”ติ.

พระศาสดาตรัสถามว่า “ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุเต็มสิ่งใดแล้ว เป็นผู้หมด
ความรู้สึกตัวอย่างนี้ การดื่มสุราเห็น
ปานนั้น ยังจะสมควรอยู่หรือ”.

“อยุตฺตํ ภาณุเต”ติ.

ภิกษุพากันกราบทูลพร้อมกันว่า “ไม่
สมควรเลยพระเจ้าข้า”.

อถ โข ภควา เถรํ ครหิตฺวา
ภิกฺขุ อามนฺเตตฺวา “สุราเมรยปานเ
ปาจิตฺตียนุ”ติ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปตฺวา
อญฺจายาสนา คนฺธกฺฎี ปาวิสี.

ต่อจากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงตำหนิ
พระเถระ ทรงเรียกประชุมภิกษุ ทรง
บัญญัติสิกขาบทว่า“เป็นอาบัติปาจิตตีย์”^๑
เพราะดื่มสุราเมรัย” เสด็จลุกจากที่
ประทับ แล้วเสด็จเข้าพระคันธกุฎี.

ธมฺมสภายํ สนฺนิปตฺติตา ภิกฺขุ
สุราปานสุส อวณฺณํ กถียีสุ “ยาว

ภิกษุทั้งหลาย ได้ประชุมกันที่
ธรรมสภา กล่าวโทษการดื่มสุราอยู่ว่า

^๑ ปาจิตตีย์ เป็นชื่อของอาบัติชนิดหนึ่ง ในบรรดา
อาบัติ ๗ อย่าง.

มหาโทสณฺเจตฺติ อวฺุโส สุราปานํ นาม
ดาว ปณฺณาสมฺปนฺนํ นาม อิทฺธิมนฺตํ
สาคตํ ยถา สตฺถุ คฺุณฺมตฺตมฺปิ น
ชานาติ ตถา อกาสิ”ติ.

สตฺถา อาคนฺตุวา “กาย นฺตุถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสิฺนฺนา”ติ ปุจฺฉิตฺวา
“อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น ภิกฺขเว
อิทาเนว สุริ ปิวิตฺวา ปพฺพชิตา
วิสญฺญิโน โหนฺติ ปุพฺเพปิ อหฺลฺยฺเยวา”ติ
วตฺวา อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสโต กาสิรฺฎฺเฐ
อุทิจฺจพฺราหฺมณฺกุลเ นินฺพตฺติตฺวา
วยฺปฺปโต อสิปฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา
อภิญฺญา จ สฺมาปตฺติโย จ
อุปฺปาเทตฺวา ฌานกัฬิ กัฬินฺโต
หิมวณฺตปฺปเทเส วสฺติ ปณฺจหิ
อนฺเตวาสิกสฺเตหิ ปริวฺโต.

อถ นํ วสุสฺวารตฺตสมเย สฺมปตฺเต
อนฺเตวาสิกา อานฺสิ “อาจริย มนฺุสฺสปถิ

“ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่าการ
ดื่มสุรานั้นมีโทษมาก สามารถทำให้พระ
สาครตเถระ ซึ่งมีปัญญา มีฤทธิ์ ไม่รู้จัก
แม้เพียงคุณของพระศาสดา”.

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า “ภิกษุ
ขณะนี้เธอนั่งสนทนาเรื่องอะไรกันหนอ”
ภิกษุกราบทูลว่า “สนทนาเรื่องนี้” จึงตรัส
ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรพชิต ดื่มสุรา
เป็นผู้หมดความรู้สึกรู้ตัว ไม่ใช่เพียงมี
ในเวลานี้เท่านั้น แม้ในกาลก่อนก็เคยมี
มาแล้วเช่นกัน” จึงทรงนำเรื่องอดีตนิทาน
มา (เปรียบเทียบตัวอย่างให้ชัดเจน
ดังต่อไปนี้).

ในอดีตกาล สมัยที่พระเจ้าพรหมทัต
ครองราชย์ในพระนครพาราณสี พระ
โพิสฺสตร (สตรผู้บำเพ็ญตนเพื่อตรัสรู้)
บังเกิดในสกุลพราหมณ์อุทิจจะ(พราหมณ์
ผู้สูงศักดิ์) ในแคว้นกาสิ เมื่อเจริญวัย
พอสมควรแล้ว จึงได้บวชเป็นฤาษี ยัง
อภิญญาและสมาบัติให้เกิดขึ้น แล้วเล่น
ฌานจนชำนาญ มีดาบสผู้เป็นศิษย์ ๕๐๐
แวดล้อมอาศัยอยู่ในหิมวันตประเทศ.

ครั้งหนึ่ง เมื่อถึงฤดูฝน พวกลูกศิษย์
พูดกับอาจารย์ว่า “ท่านอาจารย์พวกผม

คนุตวา โลณมพิลล์ เสวิตวา
 อาคจุฉามา”ติ.

“อาวุโส อหิ อีเชว วสิสุสามิ, ตุมะห
 ปน คนุตวา สรริ สนตบุเปตวา วสุลล์
 วิตินาเมตวา อาคจุฉภาติ”.

เต “สาธู”ติ อัจริยั วนุทิตวา พาราณสี
 คนุตวา ราชยุยานะ วสิตวา ปุนทิวเส
 พหิทวารคาเมเยว ภิกุชาย จริตวา
 สุหิตา หุตวา ปุนทิวเส นครั ปวิสิสุ.

มนุสุสา สมปิยายมานา ภิกุขั อทิสุ
 กติปาหจุเจเนน รญโณปี อาริเจสิ “เทว
 หิมวnutโต ปญจस्ता อิสโย อาคคนุตวา
 อุกุยานะ วสนุติ โสมรตปา ปรมชิตินุทริยา
 สิลวnutโต”ติ.

ราชา เตลล์ कुณะ สุตวา อุกุยานั คนุตวา
 วนุทิตวา กตปฏิสนธาริ วสุสานั
 จาตุมาลสิ ตตุเถว วสนตถาย ปฏิญญั
 คเหตุวา นิมนเตสิ.

อยากไปที่ถิ่นมนุษย์ (เพื่อ)จะได้ชิมรสเค็ม
 รสเปรี้ยวบ้าง แล้วจะกลับมา”.

อาจารย์กล่าวว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย เรา
 จะอยู่ที่นี้แหละ, ส่วนพวกท่านไปแล้ว
 บำรุงร่างกายให้อิ่มหน้า ให้ฤดูฝนผ่านไป
 แล้ว จึงค่อยกลับมา”.

พวกลูกศิษย์รับคำว่า “ดีละ” จึงไหว้
 อาจารย์ ไปยังพระนครพาราณสี พักอยู่
 ที่พระราชอุทยาน วันรุ่งขึ้นจึงเที่ยวไป
 เพื่อภิกษานอกประตูบ้านนั่นเอง อิ่มดีแล้ว
 อีกวันหนึ่ง จึงกลับเข้าเมือง.

ชาวบ้านทั้งหลาย พากันผูกใจรัก ถวาย
 ภิกษาหาร สอง-สามวันต่อมา ก็ได้
 กราบบังคมทูลแก่พระราชาวาว่า “ข้าแต่
 สมมติเทพ ฤาษีจำนวน ๕๐๐ ตนมาจาก
 ป่าหิมวันต์ เป็นผู้มีตบะกล้า ชำระอินทรีย์
 ได้อย่างยอดเยี่ยม มีศีล พักอยู่ที่
 พระอุทยาน”.

พระราชาสดับเกียรติคุณของฤาษีเหล่านั้น
 แล้วจึงเสด็จไปพระราชอุทยาน ทรงไหว้
 ทรงได้รับพระราชปฏิสนธาร ทรงรับ
 ปฏิญญานิมนต์ให้อยู่จำพรรษา ณ ที่นั้น
 ตลอด ๔ เดือน ฤดูฝน.

เต ตโต ปฏฺจาย ราชคเหเยว ภูถฺชิตฺวา
อุยฺยานเ วสนฺติ.

อถกทิวสํ นคเร สุรานกฺขตฺตํ^๑
นาม อโหสิ. ราชฯ “ปพฺพชิตานํ สุรา
ทูลฺลภา”ติ พหุํ อุตฺตานํ สุรํ ทาเปสิ.

ตาปสา สุรํ ปิวิตฺวา อุยฺยานํ คนฺตฺวา
สุรามทมตฺตา หุตฺวา เอกจฺเจ อฏฺจาย
นจฺจิสฺสุ เอกจฺเจ คายีสฺสุ นจฺจิตฺวา
คายิตฺวา ขาริกาทีนิ อวตฺถริตฺวา
นิทฺทายิตฺวา สุรามเท จินฺนเ
ปพฺพชฺฌิตฺวา ตํ อตฺตโน วิปฺปการํ
ทิสฺวา “น อเมหิ ปพฺพชิตสารูปปี
กตนฺ”ติ โรทิตฺวา ปรีเทวิตฺวา “มยํ
อาจริเยน วินา เอวรูปํ ปาปกมฺมํ
กริมฺหา”ติ ตํ ขณฺณเวย อุยฺยานํ ปหาย
หิมวณฺตํ คนฺตฺวา ปฏฺฐิสามิตปรีกฺขารา
อาจริยํ วณฺทิตฺวา นิสฺสิตฺวา “กึ นฺ ไซ
ตาตา มนุสฺสสปฺเถ ภิกฺขาย อกิลมานา
สุขํ วสิตฺถ, สมคฺคสํวาสนฺนจฺ ปน
วสิตฺถา”ติ ปุจฺฉิตา “อาจริย สุขํ วสิมฺหา,

ตั้งแต่นั้นมาฤาษีเหล่านั้นก็รับพระราชทาน
ฉันในวังนั่นเอง อาศัยอยู่ที่พระอุทยาน.

อยู่มาวันหนึ่ง ในพระนครได้มีงาน
(นักขัตฤกษ์) ชื่อสุรานักขัตตะ. พระราชา
ทรงดำริว่า “สุราจัดเป็นของที่หาดื่ม
ได้ยาก สำหรับบรรพชิต” จึงให้ถวายสุรา
อย่างดีเยี่ยมจำนวนมาก.

เหล่าดาบส ดื่มสุรา แล้วไปพระอุทยาน
ทั้ง ๆ ที่เมาสุรา บางกลุ่มลุกขึ้นฟ้องว่า
บางกลุ่มร้องเพลง ครั้นฟ้องร้องแล้ว
ก็พากันนอนหลับทับบริหารต่าง ๆ มี
คานหาบเป็นอาทิ พอสร้างเมาสุราตื่นขึ้น
เห็นความวิปริตของตนนั้นเข้า คิดว่า
“เราไม่ได้ปฏิบัติตามสมณสารูปเสียแล้ว”
จึงพากันร้องให้คร่ำครวญคิดว่า “พวกเรา
เสื่อมอาจารย์เสียแล้ว จึงได้ทำกรรมอัน
ชั่วช้าไปถึงเพียงนี้” ละทิ้งพระอุทยาน
แล้วไปป่าหิมวันต์ ในขณะนั้นนั่นเอง เก็บ
บริหารแล้ว ไปไหว้อาจารย์ แล้วนั่ง
ถูกอาจารย์ถามว่า “แน่ะพ่อคุณทั้งหลาย
ในถิ่นมนุษย์ เธอทั้งหลายไม่ลำบากด้วย
ภิกษาหาร อยู่กันสบายดีหรือ, และอยู่

^๑ สุรานกฺขตฺตํ = งานเลี้ยงฉลองที่มีการดื่มสุรา
ด้วย. (ผู้แปล)

อปัจ โข มยํ อปาตพพยุตตํ ปวีตวา
 วิสณณีกฤตา สตี ปจฺจุปฏฺฐาเปตฺติ
 อสกุโกนฺตา คายิมฺหา เจว นจฺจิมฺหา
 จา"ติ เอตมตฺถํ อารโจะนฺตา อิมิ คานํ
 สมฺภูจฺจาเปตฺวา อาหํสุ

๘๑. "อปายิมฺห อนจฺจิมฺห
 อคายิมฺห รุทิมฺห จ
 วิสณณิกกรณิ ปิตฺวา
 ทิฏฺฐา นานุมฺห วานรา"ติ.

ตตฺถ อปายิมฺหาติ สุริ ปวิมฺห.
 อนจฺจิมฺหาติ สุริ ปวีตฺวา หตฺถปาเท
 โไลเลนฺตา นจฺจิมฺห.

อคายิมฺหาติ มุขํ วิวริตฺวา อายตเกน
 สเรน คายิมฺห.

รุทิมฺห จาติ ปฺน วิปฺปฏิสฺสarin เอรูรูปิ
 นาม อเมฺหนิ กตฺนฺติ โรทิมฺห.

สมัครสมานสามัคคิกันดีหรือ". จึงบอกว่า
 "ท่านอาจารย์ครับ พวกผมอยู่สบายดี,
 ก็แต่ว่าพวกผมดื่มสิ่งที่ไม่ควรดื่มเข้าไป
 ถึงกับเป็นผู้หมดความรู้สึกตัว ไม่สามารถ
 ตั้งสติได้ จึงพากันขับร้อง(เพลง)และ
 ฟ้อนรำ (สนุกสนานไปตามเรื่อง)" เมื่อ
 จะเล่าเรื่องนั้น จึงยกคาถาภาษิตนี้ขึ้น
 กล่าวว่

๘๑. "พวกกระผมได้ดื่มสุราแล้ว พากัน
 ฟ้อนรำ พากันขับร้อง พากัน
 ร้องไห้ เพราะดื่มสุรา ที่ทำให้
 สัญญาวิปริต (ยังดีหน่อยที่)พวก
 กระผมมิได้เห็นตนเองเป็นลิง".

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อปายิมฺห
 มีคำอธิบายเพิ่มเติมว่า พวกเราได้ดื่ม
 สุรา. บทว่า อนจฺจิมฺห อธิบายว่า ครั้น
 ดื่มแล้วก็คะนองมือเท้า ฟ้อนรำ.

บทว่า อคายิมฺห อธิบายว่า อ้าปากร้อง
 ด้วยเสียงดัง.

บทว่า รุทิมฺห จ อธิบายว่า พากัน
 เตือดร้อนใจอีก ร้องไห้เพราะคิดว่า พวก
 กระผมกระทำกรรมเห็นปานนี้.

ทิวา นามุห วานราติ เอวรูปี
 สญญาวินาสนโต วิสญญิกกรณี สุริ
 ปิวิตวา “เอตเทว สาธุ ยัม วานรา
 นามุหหา”ติ เอว เต อตฺตโน อคฺเณ
 กเถสุ.

โพธิสตุโต “ครุสํวาสรहितานัม นาม
 เอวรูปี โหติเยวา”ติ เต ตาปเส
 ครหิตวา “ปุน เอวรูปี มา กริตฺถา”ติ
 เตสํ โอิวาทํ ทตฺวา อปริหีนชฺฌมานโน
 พรหมโลกปรายโน อโหสิ.

สตุตา อิมํ ธมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธานะสิ “อิโต ปญฺจาย หิ
 “อนุสนฺธิ ฆมฺมุตฺวา”ติ อิทมฺปิ น
 วกฺขาม.” “ตทา อีสิคณา พุทฺธปริสา
 อหะสุ, คณสตุตา ปน อหเมวา”ติ.

สุราปานชาตกวรรณนา ปจมา.

บาทคาถาว่า ทิวา นามุห วานรา
 อธิบายว่า เพราะดื่มสุรา กระทำให้เสีย
 สัญญา โดยปราศจากความรู้สึกตัว เห็น
 ปานนี้ พวกลูกศิษย์จึงพากันกล่าวโทษ
 ตัวเองว่า “ยังดีอยู่ที่พวกผมมิได้เป็นลิง
 เท่านั้น”.

พระโพธิสัตว์ดำหนิดาบสเหล่านั้น
 ว่า “ธรรมดาว่า ศิษย์ที่เห็นห่างจากการ
 อยู่ร่วมกับครูก็มีผลอย่างนี้เอง” แล้วให้
 โอิวาทแก่ดาบสเหล่านั้นว่า “พวกเธอ
 อย่าได้กระทำการเห็นปานนี้อีกเลย”
 ไม่เสื่อมจากมานไปสู่พรหมโลก.

พระศาสดาครั้งนำพระธรรมเทศนา
 มาแล้วทรงประมวลชาดกว่า ต่อจากนี้ไป
 ข้าพเจ้าจักไม่กล่าวคำว่า “ทรงสืบ
 อนุสนธิ”. “คณะฤาษีในครั้งนั้นเป็น
 พุทธบริษัท, ส่วนศาสดาของคณะนั้น
 เป็นเรตถาคตนั่นเอง”.

พรรณนาสุราปานชาดก ที่ ๑ จบ.

๒. มิตตวินทชาตก (๘๒)

๘๒. "อติกกมฺม รณณกั

สทามตฺตณฺจ ทฺภกั

สุวาสี ปาสาณมาสีโน^๑

ยสุมา ชีวํ น โมกฺขสี"ติ.

มิตตวินทชาตกํ ทุตฺติยํ.

๒. มิตตวินทชาตก (๘๒)

๘๒. "ท่านได้ผ่านปราสาทแก้วผลึก ปรา-

สาทเงิน และปราสาทแก้วมณี

มาแล้ว ท่านนั้นเป็นผู้ถูกจักรกรวด

บาดศีรษะแล้ว บาดยังไม่สิ้นตราบใด

ท่านยังมีชีวิตอยู่ จักไม่พ้นจาก

จักรกรวดไปตราบนั้น".

มิตตวินทชาตก ที่ ๒.

^๑ ปาสาณมาสีโน สุภาสิตไทยบอกว่า เห็น
งจักรเป็นดอกบัว คือเห็นความชั่วว่าเป็น
ความดีคล้ายกับงจักรหมุนอยู่บนศีรษะ
ตลอดเวลา สุภาสิตไทยบทนี้น่าจะมาจาก
ชาตกเรื่องนี้ (ผู้แปล)

๒. มิตตวินุทชาตกวรรณนา

(๘๒)

อติกกุมม รมนกนุติ อิทธิ สตุถา
เซตวเน วิหรนุโต เอกิ ทุพพจภิกขุ
อารพภ กเถสิ.

อิมสุส ปน ชาตกสุส กสุสปสมมา-
สมพุทฺธกาลิกิ วตฺถุ ทสนิปาเต
มหามิตตวินุทกชาตเก อวิภวิสฺสตี.

ตทา ปน โพิสฺสตุโต อิมิ คาถมาห

๘๒. "อติกกุมม รมนกั
สทามตฺตญฺจ ทูภกั
สุวาลี ปาสาณมาสีโน
ยสุมา ชีวี น โมกฺขสี"ติ.

ตตฺถ รมนกนุติ ตสฺมี กाले ผลิกสุส
นามิ, ผลิกปฺปาสาทญฺจ อติกกนุโตสีตี
ทีเปตี.

๒. พรรณนามิตตวินุทชาดก

(๘๒)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ที่
พระเชตวันวิหาร ทรงปรารภภิกษุหัวดี
รูปหนึ่ง จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
อติกกุมม รมนกั เป็นอาทิ.

อนึ่ง เรื่องของชาดกนี้ เป็นเรื่องในสมัย
ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระนาม
ว่ากัสสปะ จะแจ่มแจ้งในมหามิตตวินุทก-
ชาดก ในทสนิบาต.

ก็ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์กล่าวคาถานี้ว่า

๘๒. "ท่านได้ผ่านปราสาทแก้วผลึก ปรา-
สาทเงิน และปราสาทแก้วมณี
มาแล้ว ท่านนั้นเป็นผู้ถูกจักรกรด
บดศีรษะแล้ว บาบยังไม่สิ้นตราบใด
ท่านยังมีชีวิตอยู่ จักไม่พ้นจาก
จักรกรดไปตราบนั้น".

ในคานานั้น คำว่า รมนกั เป็นชื่อของ
แก้วผลึกในเวลานั้น, ท่านอาจารย์แสดง
ไว้ว่า และท่านได้ผ่านพ้นปราสาท
แก้วผลึกมาแล้ว.

สทามตตญจาติ รัชตสุส นามิ, รัชตป-
ปาสาทญจ อติกุกนุโตสีติ ทีเปติ.

ทูกกนุติ มณินิ นามิ; มณิปุปาสาทญจ
อติกุกนุโตสีติ ทีเปติ.

สุวาสติ โส อสิ ตว.

ปาสาณมาสีโนติ ชุรจกุกิ นาม
ปาสาณมยิ วา โหติ มณิมยิ วา ตมฺปน
ปาสาณมยิ, โส จ เตน อาสีโน
อภินิวิภูโจ อชฺโหมตฺถโต, ตสฺมา ปาสาณ
อาสีนตฺตา "ปาสาณมาสีโน"ติ วตฺตพฺเพ
พฺยณฺชนสนฺธิวเสน มการิ อาทาย
"ปาสาณมาสีโน"ติ วุตฺติ.

ปาสาณิ วา อาสีโน ติ ชุรจกุกิ
อาสชฺช ปาปฺณิตฺวา จิตฺติ อตฺถ.

ยสฺมา ชิวํ น โมกฺขสีติ ยมฺหา
ชุรจกุกา ยาว เต ปาปํ น ชียติ ตาว

คำว่า สทามตตญจ เป็นชื่อเงิน, ท่าน
อาจารย์แสดงไว้ว่า ท่านได้ผ่าน(ใช้สอย)
ปราสาทเงินมาแล้วด้วย.

คำว่า ทูกกิ เป็นชื่อแก้วมณี, ท่าน
อาจารย์แสดงไว้ว่าและเจ้าได้ผ่าน(ใช้สอย)
ปราสาทแก้วมณีมาแล้ว.

บทว่า สุวาสิ แยกออกเป็น โส อสิ
คือ เป็นตัวท่านนั่นเอง.

คำว่า ปาสาณมาสีโน ความว่า
ธรรมดา จักรกรรต ย่อมทำด้วยหินบ้าง
ทำด้วยแก้วมณีบ้าง แต่จักรนั้นทำ
ด้วยหิน, และท่านถูกจักรกรรตนั้นบาด คือ
ถูกจักรนั้นขยี้ ได้แก่ทับ, ฉะนั้นเมื่อควร
จะกล่าววว่า "ปาสาณมาสีโน" เพราะเป็น
ผู้นั่งบนจักรหินแต่ต้องกล่าววว่า "ปาสาณ-
มาสีโน" เพราะอาเทศนิกคหิตเป็น ม ด้วย
อำนาจของพยัญชนะสนธิ ตามหลัก
ไวยากรณ์บาลี จึงกล่าวเป็น "ปาสาณ-
มาสีโน".

อีกนัยหนึ่ง มีอธิบายว่า นั่งจักรหิน คือ
ถูกจักรกรรตนั้นกระทบพัดยันยืนอยู่.

บาทคาถาว่า ยสฺมา ชิวํ น โมกฺขสี
อธิบายว่า ท่านต้องมีชีวิตอยู่ตราบเท่าที่

ชีวนุโตเยว น มุจฺจิสฺสสิ ตํ อาสีโนสฺสิติ.

บาปของท่านยังไม่หมดสิ้น จักพ้นไป
จากจักรกรวดไม่ได้ คือต้องช้องอยู่กับ
จักรกรวดนั้น.

อิมิ คาคํ วตฺวา โพิธฺสตุโต
อตฺตโน เทวภูจันเวยว คโต. มิตฺตวินุโทปิ
ชฺรจกํ อุกฺขิปิตฺวา มหาทุกฺขิ อญฺจมาโน
ปาปกมฺเม ปริกฺขิเณ ยถากมฺมํ คโต.

พระโพธิสัตว์ครั้งกล่าวคาถานี้แล้ว
ก็ไปเทวสถานแห่งตนนั้นแหละ. ฝ่าย
มิตตวินุทะเล่าทูนจักรกรวด เสวยทุกข์
อย่างมหันต์ เมื่อสิ้นบาปกรรมก็ไปสู่ฐานะ
ตามที่กรรมบันดาล.

สตฺถา อิมิ ธมฺมเทสนํ อahrtฺวา
ชาตกํ สโมธาเนสิ "ตทา มิตฺตวินุโท
ทฺทพฺพจกฺกชฺช อโหสิ, เทวราชา ปน
อหเมว สมฺมาสมฺพุทฺโธ"ติ.

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนา
นี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า "มิตตวินุทะเล
ในครั้งนั้นกลับชาติมาเป็นภิกษุหัวดี,
ส่วนท้าวเทวราชในกาลนั้น กลับชาติ
มาเป็นเรา คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า"
ดังนี้แล.

มิตฺตวินุทชาตกวรรณนา ทุตฺติยา.

พรรณนามิตตวินุทชาดก ที่ ๒ จบ.

๓. กภาพกณณิชาตก (๘๓)

๘๓. "มิตโต หเว สตุตปเทน โหติ
สหาโย ปน ทวาทสเกน โหติ
มาสซุตตมาเสน จ ภาติ โหติ
ตตุตตริ อตุตสโมปี โหติ
โสหนิ กถิ อตุตสุขุสสุ เหตุ
จิรสณุจิติ กภาพกณณิ ชเหยยณุ"ติ.

กภาพกณณิชาตกิ ตติยิ.

๓. กภาพกัณณิชาตก (๘๓)

๘๓. "บุคคลจะเป็นมิตรกันได้ โดยเดิน
ร่วมทางกันเจ็ดก้าว จะเป็นสหาย
กันได้ โดยเดินทางร่วมกันสิบสอง
ก้าว และจะเป็นญาติกันได้ โดย
เวลาครึ่งเดือนและเดือนหนึ่ง ทั้ง
จะเป็นเพื่อนผู้เสมอกันกับตน โดย
เวลานานยิ่งกว่านั้น ข้าพเจ้านั้นจะ
พึงทอติงสหายชื่อกภาพกัณณิ ผู้
คบกันมานานแล้ว เพราะเหตุแห่ง
ความสุขของตนได้อย่างไรเล่า".

กภาพกัณณิชาตก ที่ ๓.

๓. กภาพกณฺณิชาตกถวณฺณา

(๘๓)

มิตฺโต หเว สตุตฺตปเทน โหติตี
อิทํ สตุตฺตา เขตวเน วิหรนฺโต เอกํ
อนาถปิณฺฑิกสุส มิตฺตํ อารพฺภ กถเอสิ.

โส กิร อนาถปิณฺฑิกเกน สหุธิ
สหปิสฺสุกัปปโก เอกาจารย์สุเสว สนฺติเก
อุคฺคหิตสิปโป นามเนน กภาพกณฺณี นาม.

โส คจฺจนฺเต กाले ทุคฺคโต หุตฺวา
ชีวิตุํ อสฺสโกนฺโต เสฏฺฐิโน สนฺติกํ
อคมาสิ.

โส ตํ สมสุสาเสตฺวา ปริพฺพยํ ทตฺวา
อตุตฺตโน กุฏุมฺพํ ปฏิจฺฉาเปสิ.

โส เสฏฺฐิโน อุปการโก หุตฺวา
สพฺพกิจฺจานิ กโรติ.

ตํ เสฏฺฐิสฺสุ สนฺติกํ อาคตฺกाले "ติฏฺฐ
กภาพกณฺณี นิสิตฺถ กภาพกณฺณี ญฺญช

๓. พรรณนากภาพกณฺณิชาตก

(๘๓)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ที่
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภมิตร
คนหนึ่งของท่านอนาถปิณฺฑิกเศรษฐี จึง
ตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำว่ มิตฺโต
หเว สตุตฺตปเทน โหติ ดังนี้เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า มิตรผู้นั้นเคยเป็นเพื่อน
เล่นสนุกสนานด้วยกัน (และ)เป็นผู้เรียน
ศิลปวิทยา ในสำนักอาจารย์เดียวกัน กับ
ท่านอนาถปิณฺฑิกเศรษฐี ปราภฏ
โดยนามว่า กภาพกณฺณี.

เมื่อกาลผ่านไป กภาพกณฺณินั้นกลายเป็น
คนตกยาก เมื่อไม่อาจเลี้ยงชีวิตได้ จึง
ได้ไปสู่สำนักของเศรษฐี.

ท่านเศรษฐีนั้น ได้ปลอบโยนกภาพกณฺณี
นั้นให้สบายใจ แล้วมอบเสบียงทางให้
ขอให้เขารับเอาทรัพย์สมบัติ (บางส่วน)
ของตนไว้ด้วย.

กภาพกณฺณินั้น เป็นผู้กระทำอุปการะแก่
เศรษฐี ช่วยทำกิจการงานทุกอย่าง.

ในเวลาที่เขาไปเยี่ยมท่านเศรษฐี บรรดา
คนในบ้านเศรษฐีย่อมพูดว่า "หยุดก่อน

ภาพทัศน"ติ วัฒนติ.

เอกทิวส์ เสฏฺฐิโน มิตุตามจุจา
มหาเสฏฺฐิ อุปสงฺกมิตุวา เอวมาหํสุ
"มหาเสฏฺฐิ มา เอวํ ตํ ตว สนฺติเก
กริ, 'ติฏฺฐ กภาพฺทณฺณิ นิสฺสิท กภาพฺทณฺณิ
ภุณฺช กภาพฺทณฺณิ'ติ หิ อิมินา สทฺเทน
ยกุโขปิ ปลาเปยฺย, น เอส ตยา
สมาโน ทุคฺคโต ทฺรุเปโต กิณฺเต
อิมินา"ติ.

อนาถปิณฺฑิกโก "นามํ นาม โวหารมตฺตํ,
น ตํ ปณฺฑิตา ปมาณํ กโรนฺติ,
สุตมฺงฺคฺลิกเนน นาม ภวิตฺตํ น วฏฺฏติ,
น สกุกา มยา นามมตฺตํ นิสฺสุสาย
สหปฺสูกิพฺกํ สหายํ ปริจฺจชิตฺตุนฺ"ติ เตสํ
วจันํ อนาทาย เอกทิวส์ อตฺตโน
โกคคามํ คจฺจนฺโต ตํ เคนรกุขกํ กตฺวา
อคมาสิ.

เกิดภาพทัศน นิ่งเกิดภาพทัศน เชิญ
รับประทานอาหารเกิดภาพทัศน".

อยู่มาวันหนึ่ง บรรดามิตรของท่าน
เศรษฐีและอำมาตย์ เข้าไปหามหาเศรษฐี
แล้วพูดกันอย่างนี้ว่า "ท่านมหาเศรษฐี
ท่านอย่าได้ให้นายภาพทัศนนั้น อยู่ใน
สำนักของท่าน อย่างนี้เลย, เพราะด้วย
เสียงพูดว่า 'หยุดเกิดภาพทัศน นิ่งเกิด
ภาพทัศน ทานอาหารเกิดภาพทัศน'
ดังนี้ แม้แต่ยักษ์ก็ฟังหนีไป ภาพทัศน
นั้นเป็นผู้ไม่เสมอกับท่าน เขาเป็นคนจน
เป็นคนยากไร้ จะทำประโยชน์อะไร
แก่ท่านได้แล้ว".

อนาถปิณฺฑิกเศรษฐีตอบว่า "ธรรมดาว่า
ชื่อเป็นเพียงคำสำหรับใช้ร้องเรียก, มวล-
บัณฑิต ไม่ถือเอาชื่อนั้นมาเป็นประมาณ,
การที่บุคคลเป็นผู้ยึดถือเสียงที่ได้ยินว่า
เป็นมงคล ย่อมไม่สมควร, เราไม่อาจจะ
ทอดทิ้งเพื่อนที่เคยเล่นฝุ่น มาด้วยกัน
เพราะเหตุเพียงชื่อเรียกได้เลย". ดังนี้
แล้วไม่คำนึงถึงคำพูดของมิตรและอำมาตย์
เหล่านั้น วันหนึ่ง เมื่อท่านเศรษฐีไปบ้าน
ส่วยของตนได้ขอให้ภาพทัศนนั้น เป็น
ผู้รักษาบ้าน ออกเดินทางไปแล้ว.

โจรา "เสฏฐิ กิร โภคคามิ คโต,
เคหมสฺส วิลุมฺปิสุสามา"ติ นานาวุทธธา
รตฺติภาเค อาคนฺตุวา เคนฺหิ ปริวาเรสุ.

อิตโรปิ โจรานญฺเจว อาคมนํ
อาสงฺกมาโน อนิทฺททายนฺโตว นิสฺสีทิ.

โส โจรานํ อาคตภาวํ ฅตฺวา มนุสฺเส
ปโปเรตุ "ตุวํ สงฺขํ ธมฺ, ตุวํ อาลพิงฺคํ"
วาเทหิ"ติ มหาสมชฺชํ กโรนฺโต วิย
สกลนิเวสนํ เอกสทฺทํ กาเรสิ.

โจรา "สุญฺญํ เคนฺหฺ"ติ ทุสฺสุตฺติ อเมหฺหิ
อตฺเถว มหาเสฏฐิ"ติ ปาสาณมฺคฺคราทีนํ
ตตฺเถว ฉทฺทเตตฺวา ปลายีสุ.

ปฺนทิวเส มนุสฺสา ตตฺถ ตตฺถ
ฉทฺทเท ปาสาณมฺคฺคราทโย ทิสฺวา
สํเวคปฺปตฺตา หุตฺวา "สเจ อชฺช เหวรูป

พวกโจรคิดกันว่า "ได้ยินว่า ท่าน
เศรษฐีได้(ออก) ไปเยี่ยมบ้านส่วยแล้ว,
พวกเราจักปล้นบ้านของเขาละ" ดังนี้แล้ว
ได้เตรียมอาวุธหลายอย่าง พวกนั้นมา
ในตอนกลางคืน ล้อมบ้านเศรษฐีไว้แล้ว.

ฝ่ายนายภาพักณินอกนี้ ทราบระแคะ
ระคายการมาของพวกโจรอยู่ที่เดียว จึง
ไม่(นอน)หลับ นั่ง(เฝ้า)อยู่ที่เดียว.

นายภาพักณินั้น รู้ว่าโจรยกพวกมาแล้ว
เพื่อจะปลุกพวกมนุษย์ให้ตื่นขึ้น จึงสั่งให้
ร้องตะโกน เสียงก้องตลอดบริเวณบ้าน
ทั้งหมด เหมือนกำลังแสดงมหรสพกัน
เอิกเกริกว่า "คุณจงเป่าสังข์, คุณจง
ตีกลอง".

พวกโจรต่างคิดว่า "เราพึ่งข่าวผิด ๆ ว่า
'เรือนไม่มีใครอยู่' ท่านมหาเศรษฐียังอยู่
ที่เดียว" ดังนี้แล้วพากันทิ้งอาวุธ มีก้อนหิน
และไม้ค้อนเป็นต้นในที่นั้น ๆ หลบหนีไป
แล้ว.

วันรุ่งขึ้น หมู่มนุษย์เห็นอาวุธ มี
ก้อนหินและไม้ค้อนเป็นต้น ซึ่งโจรทิ้งไว้
ที่นั้น ๆ ถึงความสลดสังเวชใจ พากัน

^๑ ฉ. มุทฺติงค.

พทุธิสมุปนุโน ชมวิจารโก นากวิสุส,
โจเรหิ ยถารุจिया ปวิสิตวา สพุพิ เคหิ
วิลุมปีตี อสส, อิมิ ทพหิมิตตี นิสุสาย
เสฏฺฐิโน วุฑฺฒิ ชาตา"ติ ตี ปลสิสิตวา
เสฏฺฐิสุส โภคคามโต อาคตกาเล
สพฺพนุตี ปวุตตี อาโรเจสิ.

อถ เน เสฏฺฐิ อโวจ "ตุเมห
เอวรูปิ มม เคหรุกขกั มิตตี
นิกกทฺตมาเปถ, สจายิ ตุมุหากิ วจเนน
มยา นิกกทฺตมิโต อสส, อชช เม กุฏุมพิ
กิญฺจิ นากวิสุส, นามิ นาม อปฺปมาณิ,
หิตจิตฺตเมว ปมาณนุ"ติ.

ตสฺส อุตฺตริตีริ ปริพฺพยิ ทตฺวา
"อตุถิทานิ เม อิทิ กถาปาภตนุ"ติ สตุ
สนฺติกิ คนฺตฺวา อาทิตโต ปฏฺจาย ตี
ปวุตตี ภควโต อาโรเจสิ.

สรรเสริญนายภาพกัณณินั้นว่า "ถ้าวันนี้
ไม่มีผู้ดูแลบ้านที่เพียบพร้อมด้วยปัญญา
เห็นปานนี้แล้ว, พวกโจรคงจะบุกเข้าบ้าน
ปล้นเอาสมบัติหมดทั้งบ้านได้ตามความ
ชอบใจ อาศัยนายภาพกัณณิผู้เป็นมิตร
แท้ที่เดียว ความเจริญจึงเกิดแก่ท่าน
เศรษฐี" แล้วได้เล่าเหตุการณ์นั้นทั้งหมด
ให้ท่านเศรษฐีฟัง เมื่อเศรษฐีกลับมาจาก
ตรวจดูบ้านส่วยแล้ว.

จากนั้นท่านเศรษฐีได้พบกับพวก
มนุษย์เหล่านั้นว่า "พวกท่านได้ขอให้เรา
ขับไล่เพื่อนผู้รักษาบ้านของเราเช่นนี้
ออกไป(จากบ้าน) ถ้าเราเพียงขับไล่เพื่อน
ผู้นี้ออกไปตามคำของพวกท่านไซ้, วันนี้
สมบัติใด ๆ ของเรานั้นแม้จะน้อยหนึ่ง จัก
ไม่เหลือแล้ว, ขึ้นชื่อว่าชื่อเรียก จึงไม่
เป็นประมาณ (ไม่สำคัญ), จิตคิดเกื้อกูล
กันต่างหาก เป็นประมาณ (สำคัญ)".

ท่านเศรษฐี ได้ให้ทุนทรัพย์แก่ภาพกัณณิ
เพิ่มมากขึ้นอีก คิดว่า "บัดนี้เรามีเรื่องที่จะ
จะปรารภสนทนากันแล้ว" ดังนี้แล้ว
เดินทางไปเฝ้าพระศาสดา กราบทูล
เหตุการณ์นั้น ตั้งแต่เริ่มต้นแต่พระผู้มี
พระภาคแล้ว.

สตถา “น โข คหปติ อิทาเนว
กาฬกณฺณี มิตฺโต อตฺตโน มิตฺตสุเสว
ฆรกุฏุมพฺ ฺรกฺขติ, ปุพฺเพปิ รกฺขิเยวา”ติ
วตฺวา เตน ยาจิโต อตีตํ อานริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรุมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺตฺโต มหายโส
เสฏฺฐิ อโหสิ.

ตสฺส กาฬกณฺณี นาม มิตฺโตติ สพฺพํ
ปจฺจุปปนฺนสทิสเมว.

โพิสฺตฺโต โภคคามโต อาคโต ตํ ปวตฺตี
สุตฺวา “สเจ มยา ตุมหากํ วจเนน
เอวรูปุ มิตฺโต นิกฺกขฺตฺมิโต, อสฺส อชฺช
เม กุฏุมพฺ กิณฺจि นากิวิสุสา”ติ วตฺวา
อิมํ คาถมาห

๘๓. “มิตฺโต หเว สตฺตปเทน โหติ
สหาโย ปน ทฺวาทสเกน โหติ
มาสทฺตฺมาเสน จ ภาติ โหติ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรคฤหบดี
กาฬกณฺณีมิตร ย่อมรักษาทรัพย์สมบัติ
ในเรือนมิตรของตน แต่ในกาลบัดนี้ก็หา
มิได้, ถึงในกาลก่อนก็เคยรักษาทรัพย์ของ
มิตรแล้วเหมือนกัน” ท่านเศรษฐีนั้นทูล
อาราธนา จึงทรงนำอดีตนิทานมา (ตรัส
เล่า) แล้ว.

ในอดีตกาล สมัยพระเจ้าพรหมทัต
ครองราชย์ในพระนครพาราณสี พระ
โพิสฺตฺวได้(เกิด)เป็นเศรษฐี มีเกียรติยศ
ยิ่งใหญ่.

มิตรของเศรษฐีนั้น ก็ชื่อว่ากาฬกณฺณี
ดั่งนั้น (ต่อจากนี้) อดีตนิทานทั้งหมด
ก็เป็นเช่นเดียวกับปัจจุบันนิทานนั่นเอง.

พระโพิสฺตฺวกลับมาจากบ้านส่วย ฟัง
เรื่องราวนั้นแล้วกล่าวว่า “หากเราพึงขับไล่
มิตรผู้มีคุณเห็นปานนี้ออกไป ตามคำของ
พวกท่าน, วันนี้ ทรัพย์สมบัติของเรานั้น
สักน้อยหนึ่งก็คงจักไม่เหลือแล้ว” ดั่งนี้แล้ว
จึงกล่าวคาถานี้ว่า

๘๓. “บุคคลจะเป็นมิตรกันได้ โดยเดิน
ร่วมทางกันเจ็ดก้าว จะเป็นสหาย
กันได้ โดยเดินทางร่วมกันสิบสอง

ตตุตตรี อตุตสโมปี โหติ
 โสหนิ กถิ อตุตสุขุสสุ เหตุ
 จิรสณฺจิตฺ^๑ กภาพกณฺณี ขเหยยณฺ"ติ.

ก้าว และจะเป็นญาติกันได้ โดย
 เวลาเดือนหนึ่งและครึ่งเดือน ทั้ง
 จะเป็นเพื่อนผู้เสมอกันกับตน โดย
 เวลานั้นยิ่งกว่านั้น ข้าพเจ้านั้นจะ
 ฟังทอดทิ้งสหายชื่อภาพกัณณี ผู้
 คบกันมานานแล้ว เพราะเหตุแห่ง
 ความสุขของตนได้อย่างไรเล่า".

ตตุถ หเวติ นิปาตมตฺตํ

ในคานานั้น มีคำอธิบายข้อความ
 ดังต่อไปนี้ ศัพท์ว่า หเว เป็นเพียงนิบาต.

เมตฺตตายตีติ มิตุโต.

บุคคลชื่อว่าเป็นมิตร เพราะประพฤติ
 เมตตา (ต่อกัน).

เมตฺตี ปจฺจุปฏฺจเปติ สีเนหิ กโรตีติ
 อตุถ.

อธิบายว่า ปลุกไมตรีจิตคือทำความ
 สนิทสนม (ต่อกัน).

โส ปเนส สตุตฺตปเทน โหติ เอกโต
 สตุตฺตปทวิตีหาคารคมนมตฺเตน โหตีติ อตุถ.

ก็มิตรนี้ นั้น ย่อมมีได้โดยเดินทางร่วม
 เจ็ดก้าว คือย่อมมีได้โดยเหตุเพียง
 เดินทางร่วมกันไปเจ็ดก้าว.

สหาโย ปน ทฺวาทสเกน โหตีติ
 สพุทฺทิกิจฺจันนิ เอกโต กรณวเสน
 สพุทฺทิริยาปถสฺส สห คจฺจตีติ สหาโย,
 โส ปเนส ทฺวาทสเกน โหติ ทฺวาทสหา
 เอกโต นิวาเสน โหตีติ อตุถ.

บาทคาถาว่า สหาโย ปน ทฺวาทสเกน
 โหติ ความว่า บุคคลชื่อว่าเป็นสหาย
 เพราะไปด้วยกันในอิริยาบถ ทั้งหมด
 เพราะกระทำกิจทั้งหลายทั้งปวง ร่วมกัน,
 ก็สหายนี้ นั้น ย่อมมีได้โดยเดินร่วมทางกัน

^๑ ฉ. จิรสณฺจิตฺ.

มาสทตฺตมาเสนาติ มาเสน วา
 อทตฺตมาเสน วา ภาติ โหตีติ ภาตีสโม
 โหติ.

ตตฺตตฺตริณฺติ ตโต อุตฺตริ เอกโต
 นิวาเสน อตฺตสโมปิ โหติเยว.

ชฺเหยยฺนฺติ เอวรูปิ สหายิ กถิ ชฺเหยยฺนฺติ
 มิตฺตสฺเสว कुณิ กเถสิ.

ตโต ปฏฺจาย ปุณ โกจิ ตสฺส อนฺตเว
 วตฺวา นาม นาโหสิ.

สตฺถา อิมิ ฐมฺมเทสนิ อหริตฺวา
 ชาตกั สโมธานฺสิ “ตทา กภาพกณฺณิ
 อานนฺโท อโหสิ, พาราณสีเสฏฺฐิ ปน
 อหเมวา”ติ.

กภาพกณฺณิชาตกถฺวณฺณนา ตติยา.

สิบสองก้าว หมายถึงโดยการอยู่ร่วมกัน
 สิบสองวัน.

บทว่า มาสทตฺตมาเสน ความว่า บุคคล
 ชื่อว่าเป็นผู้เสมอกับญาติ เพราะเป็นญาติ
 โดยเวลา(คบกัน)เดือนหนึ่งหรือครึ่งเดือน.

บทว่า ตตฺตตฺตริ ความว่า ชื่อว่า เป็น
 ผู้เสมอกันกับตน ด้วยการอยู่ร่วมกันนาน
 ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นทีเดียว.

ด้วยบทว่า ชฺเหยยฺยิ พระโพธิสัตว์ได้กล่าว
 สรรเสริญคุณของมิตรนั้นแล้วว่า ข้าพเจ้า
 จะพึงทอดทิ้งสหาย ผู้เป็นเช่นนี้ได้
 อย่างไรเล่า.

ตั้งแต่นั้นมา ใคร ๆ ผู้ซึ่งกล่าวโทษ
 นายกภาพกณฺณินั้น ก็ไม่มีอีกเลย.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนານี้มาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า
 “นายกภาพกณฺณิในกาลนั้นได้เกิดมาเป็น
 พระอานนทฺ์ในกาลบัดนี้, ส่วนเศรษฐี
 ชาวนครพาราณสีได้เกิดเป็นเราเอง”
 ดังนี้แล.

พรรณนากภาพกณฺณิชาดก ที่ ๓ จบ.

๔. อตฺถสฺสทวารชาตก (๘๔)

๘๔. "อาโรคฺยมิจฺเจ ปรมญฺจ ลากิ
สีลญฺจ พุทฺธานุมตํ สุตญฺจ
ธมฺมานวตฺตํ จ อลีนตา จ
อตฺถสฺส ทวารา ปมุชา ฉเพตฺเต"ติ.

อตฺถสฺสทวารชาตกํ จตฺตถํ.

๕. อัถถัสสทวารชาตก (๘๕)

๘๕. "บุคคลพึงปรารถนา ความไม่มีโรค
เป็นลาภอย่างยิ่ง (๑) คีล (๑)
ความเห็นคล้อยตามท่านผู้รู้ (๑)
การสดับ (๑) การประพฤติตาม
ธรรม (๑) และความมีใจเบิกบาน
(๑) ธรรมทั้งหกประการเหล่านี้เป็น
ประตูด้านสำคัญยิ่งแห่งประโยชน์".

อัถถัสสทวารชาตก ที่ ๕.

๔. อตฺถกุสฺสทวารปาทกถวณฺณา

(๘๔)

อาโรคฺยมิจฺเจ ปรมญฺจ ลภนฺติ
อิทํ สตฺถา เขตฺวเน วิหรนฺโต เอกํ
อตฺถกุสฺสํ กุสฺสปุตฺตํ อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถิมฺหิ เอกสฺส มหาวิภวสฺส
เสฏฺฐิโน ปุตฺโต ชาตียา สตฺตวสฺโส
ปญฺญวา อตฺถกุสฺโส.

โส เอกทิวสํ ปิตริ อฺปสงฺกมิตฺวา อตฺถกุสฺส
ทวารปญฺหํ นาม ปุจฺฉิ. โส ตํ น
ชานาติ.

อตฺถสฺส เอตทโหสิ "อโย ปญฺโห อติสุโข,
จเปตฺวา สพฺพญญฺพุทฺธํ อญฺโถ อฺปรี
ภวคฺเคน เหนฺจฺจา จ อวีจฺนา ปรีจฺฉินฺเน
โลกสนฺนิวาเส เอตํ ปญฺหํ กเถตุํ สมตฺถเ
นาม นตฺถิ"ติ.

๕. พรรณนาอตฺถกุสฺสทวารปาทก

(๘๕)

พระศาสดา. เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภกุสฺสปุตฺร
ผู้ฉลาดในประโยชน์คนหนึ่ง จึงตรัสเรื่องนี้
มีคำเริ่มต้นว่า อาโรคฺยมิจฺเจ ปรมญฺจ
ลภนฺติ ดังนี้.

ดังจะกล่าวโดยย่อ ลูกชายของ
เศรษฐีผู้มีทรัพย์สมบัติมากคนหนึ่ง ใน
เมืองสาวัตถี มีอายุได้ ๗ ขวบ เป็นคน
มีปัญญาเฉลียวฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์
มาแต่กำเนิด.

วันหนึ่ง เขาเข้าไปหาบิดาแล้วถามถึง
ปัญหา ชื่อว่าประตูแห่งประโยชน์. บิดา
นั้นย่อมนิยมนำถึงปัญหานั้น.

ลำดับนั้น เขาจึงได้มีความคิดว่า "ปัญหา
นี้จะละเอียดยิ่งนัก, เว้นพระสัมพันธฺญพุทฺธ-
เจ้าเสียแล้ว บุคคลอื่นในโลกสันนิวาส^๑
อันกำหนดเอาเบื้องต้นที่สุด ตั้งแต่ภวัคค-
พรหม และเบื้องต่ำสุด(จน)ถึงอเวจี
มหานคร ชื่อว่าผู้สามารถจะแก้ปัญหานี้
ได้ย่อมไม่มี".

^๑โลกสันนิวาส. หมู่เป็นที่อยู่อาศัยคือโลก.

ไส ปุตต์ อาทาย พหุมาลาคนธวิเลปน
คาหาเปตฺวา เขตฺวณํ คนฺตฺวา สตุถารํ
ปุเชตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสินฺโน
ภควนฺตํ เอตทโวจ

“อัย ภนฺเต ทารโก ปญฺญวา อตฺถกุสโล
มํ อตฺถสุส ทฺวารปญฺหํ นาม ปุจฺฉิ,
อหํ ตํ ปญฺหํ อชานนฺโต ตุมหากํ
สนฺตีกํ อาคโต, สาธุ เม ภนฺเต
ภควา ตํ ปญฺหํ กเถตุ”ติ.

สตุถา “ปุพฺเพปานิ อฺปาสก อิมินา
กุมารเกน ตํ ปญฺหํ ปุญฺโຈ, มยา
จสุส กถิตฺ, ตทา ตํ เอส ชานาติ,
อิทานิ ปน ภวสงฺเขปคตฺตฺตา น
สลฺลภฺเขตฺติ”ติ วจฺวา เตน ยาจิโต
อตีตํ อาทริ :

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โฟธิสฺสโต มหาวินฺโว

เศรชฺชึนํ จึงให้ลูกชายถือดอกไม้
ของหอม และเครื่องลูบไล้เป็นอันมาก
พาไปยังพระวิหารเซตวัน บุษาศาพระ-
ศาสดาถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ ณ ที่สมควร
ข้างหนึ่งจึงได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
ถึงปัญหานี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เด็กคนนี้เป็นผู้มี
ปัญญาเฉลียวฉลาดในประโยชน์ ได้ถาม
ปัญหาชื่อว่าประตุแห่งประโยชน์ กะข้า
พระองค์, ข้าพระองค์เมื่อไม่ทราบถึง
ปัญหานั้น จึงได้มายังสำนักของพระองค์,
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ดังข้าพระองค์จะ
ขอพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรด
ตรัสแก้ปัญหานั้นเถิด”.

พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรอุบาสก แม้ใน
กาลก่อน เราก็กฎเด็กน้อยคนนี้ถาม
ปัญหานั้นแล้ว (เหมือนกัน), และเราก็ก
แก้ปัญหานั้นแก่เขาแล้ว, ในครั้งนั้น
เด็กน้อยคนนี้ย่อมรู้ปัญหานั้น, แต่บัดนี้
เขาย่อมกำหนดไม่ได้ เพราะความย่นย่อ
ของภพ” ดังนี้แล้ว เมื่อเขาทูลอ้อนวอน
จึงทรงนำอดีตนิทานมา (ตรัสว่า) :

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติอยู่ ณ เมืองพาราณสี

เสฏฐี อโหสิ.

พระโพธิสัตว์ได้เป็นเศรษฐี ผู้มีทรัพย์สมบัติ
มาก.

อถสฺส ปุตฺโต สตุตฺตวสุสิโก ชาตียา
ปญฺญวา อตฺถกฺขโล.

ลำดับนั้น บุตรของเศรษฐีนั้น มีอายุได้
๗ ขวบ เป็นเด็กมีปัญญา มีความเฉลียว-
ฉลาด ในประโยชน์มาแต่กำเนิด.

โส เอกทิวสํ ปิตริ อุตฺตงฺกมิตฺวา "ตาท
อตฺถสฺส ทฺวารนฺนาม กิณฺ"ติ อตฺถสฺส
ทฺวารปญฺหํ ปุจฺฉิ.

วันหนึ่ง เขาเข้าไปหาบิดาแล้วถามถึง
ปัญหาเกี่ยวกับประตูของประโยชน์ว่า
"ข้าแต่พ่อ อะไรชื่อว่า ประตูแห่ง
ประโยชน์" ดังนี้.

อถสฺส ปิตา ตํ ปญฺหํ กถนฺโต อิมํ
คาถมาห

ลำดับนั้น บิดาของเขา เมื่อจะแก้ปัญหานั้น
จึงได้กล่าวคาถานี้ว่า

๘๔. "อาโรคฺยมิจฺเจ ปรมญฺจ ลากิ
สีลญฺจ พุทฺธานุมตฺ" สุตญฺจ
ธมฺมานุวตฺตี จ อลีนตา จ
อตฺถสฺส ทฺวารา ปมุขา ฉเพตฺ"ติ.

๘๔. "บุคคลพึงปรารถนา ความไม่มีโรค
เป็นลาภอย่างยิ่ง (๑) คีล (๑)
ความเห็นคล้อยตามท่านผู้รู้ (๑)
การสดับ (๑) การประพฤติตาม
ธรรม (๑) และความมีใจเบิกบาน
(๑) ธรรมทั้งหกประการเหล่านี้เป็น
ประตูด้านสำคัญยิ่งแห่งประโยชน์".

ตตฺถ อาโรคฺยมิจฺเจ ปรมญฺจ
ลาภนฺติ จกาโร นิปาตมตฺตํ.

บรรดาบทเหล่านั้น จ ศัพท์ ใน
บาทคาถาว่า อาโรคฺยมิจฺเจ ปรมญฺจ
ลากิ (แปลว่าบุคคลพึงปรารถนาความ
ไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง) เป็นเพียงนิบาต.

^๑ ฉ. วุทฺธานุมตฺ.

“ตาด ปจฺมเมว อาโรคฺยสงฺฆาตํ ปรมํ
ลามํ อิจฺเฉยฺยา”ติ อิมมตฺถํ ทีเปนฺโต
เอวมาห.

ตตฺถ อาโรคฺยํ นาม สรีรสฺส จ จิตฺตฺสฺส
จ อโรคภาโว อนาตุรตา.

สรีเร หิ โรคาตุเร เนว อลหฺธํ
โภคลามํ อุปฺปาเทตฺถํ สกฺโกติ, น ลหฺธํ
ปริภุญฺชิตฺถํ, อนาตุโร ปน อุภยมฺเปตฺถํ
สกฺโกตีสฺสิตฺติ, จิตฺเต จ อุปกฺกิลเสสาตุเร
เนว อลหฺธํ ฌานาทีลามํ อุปฺปาเทตฺถํ
สกฺโกติ, น ลหฺธํ ปฺน สฺมาปตฺติวเสน
ปริภุญฺชิตฺถํ, เอตสฺมึ โรเค สฺสตี อลหฺโหปี
ลาโภ น ลพฺภติ, ลหฺโหปี นีรตฺถโก
โหติ, อสฺสตี ปเนตสฺมึ อลหฺโหปี ลาโภ
ลพฺภติ, ลหฺโหปี สฺสาคฺคิโก โหตีสฺสิตฺติ,
อาโรคฺยํ ปรมิ ลาโภ นาม, ตํ
สพฺพปฺจมํ อิจฺฉิตพฺพํ, อิทเมกมตฺถสฺส
ทวารนฺติ อยเมตฺถ อตฺถโธ.

อธิบายว่า เศรษฐีผู้เป็นบิดา เมื่อชี้แจง
ข้อความนี้ให้แจ่มแจ้ง จึงกล่าวอย่างนี้ว่า
“พ่อเอ๋ย ก่อนอื่นทีเดียว บุคคลพึง
ปรารถนาลาภอันสูงสุด กล่าวคือ ความ
ไม่มีโรค”.

ความที่ร่างกายไม่มีโรค และความที่จิตใจ
ไม่มีโรค คือ ไม่มีความเดือดร้อนกระสับ
กระส่าย ซึ่งว่าความไม่มีโรค ในบาท
คานั้น (ทั้งทางร่างกายและจิตใจ).

เพราะว่า เมื่อร่างกายมีความเดือดร้อน
กระสับกระส่ายเพราะโรค บุคคล(ก็)ยอม
ไม่อาจ เพื่อจะทำโภคลามที่ตนยังไม่ได้
เลย ให้เกิดขึ้นได้, และเขา(ก็)ไม่อาจ
ใช้สอยโภคลามที่ตนเองได้แล้ว, แต่บุคคล
ที่ไม่มี ความเดือดร้อน กระสับกระส่าย
ยอมอาจทำให้เกิดได้ แม้ทั้งสองอย่างนั้น
ดังนี้แล, อนึ่ง เมื่อจิตมีความเดือดร้อน
กระสับกระส่าย เพราะอุปกิเลส^๑ บุคคล
ยอมไม่สามารถยังลาภ คือคุณพิเศษมี
ฌานเป็นต้น ที่ตนยังไม่ได้ ให้เกิดขึ้นได้,
เขาย่อมไม่อาจใช้ลาภที่ตนได้แล้ว (ทำให้
เป็นประโยชน์) ด้วยอำนาจสมาบัติได้อีก,

^๑ อุปกิเลส ธรรมเป็นเหตุให้เศร้าหมอง.

เมื่อโรคนั้นมีอยู่ บุคคล(ชื่อว่า)ยอมไม่ได้ ลากแม้ที่ตนยังไม่ได้, แม้ลากที่ตนได้แล้ว ก็ยอมไร้ประโยชน์, แต่เมื่อโรคนั้นไม่มี บุคคลยอมได้ลากแม้ที่ตนยังไม่ได้, ลากแม้ที่ตนได้แล้ว ก็ยอมมีประโยชน์, เพราะเหตุนั้น ความไม่มีโรคจึงชื่อว่า เป็นลากอย่างยิ่ง, บุคคลพึงปรารถนาลาก คือ ความไม่มีโรคนั้นก่อนลากอย่างอื่นทั้งหมด, ความไม่มีโรคนี้เป็นประตูประการหนึ่งแห่งประโยชน์ และข้อความนี้เป็นอรรถาธิบายในบาทแห่งคาถานั้น.

ศีลญาติ อาจารย์สีล, อิมินา โลกจาริตุตฺตํ ทสฺเสติ.

บทว่า ศีลญจ ได้แก่ อาจารย์สีล (ศีลข้อปฏิบัติเกี่ยวกับมรรยาท), ข้อนี้ท่านแสดงให้เห็นถึงจาริตประเพณีของชาวโลก.

พทุธานุมตฺตํ คุณฺวทุตฺตมานํ ปณฺชิตานํ อณุมตฺ. อิมินา ฅาณสมฺปนฺนนานํ คุรฺนํ โอิวาทํ ทสฺเสติ.

คำว่า พทุธานุมตฺ ได้แก่ มีความเห็นคล้อยตามบัณฑิตทั้งหลาย ผู้เจริญไปด้วยคุณ (ความรู้), ข้อนี้ท่านแสดงถึงโอวาทของครูทั้งหลายผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาความรู้.

สุตฺตญาติ การณนิสฺสิตํ สุตฺ. อิมินา อิมสฺมึ โลกํ อตฺตนิสฺสิตํ พาหุสจฺจํ ทสฺเสติ.

คำว่า สุตฺตญจ ได้แก่ การสดับที่อิงอาศัยเหตุ. ข้อนี้ ท่านแสดงถึงความเป็นผู้สดับมากที่อิงอาศัยตนเองในโลกนี้.

ธมมานุวัตติ จาติ ติวริสสุส สุจริตธมมสุส
อนุวัตตนิ. อิมินา ทุจจริตธมเม วชฺเชตวา
สุจริตธมมานุวัตตนาภาวํ ทสฺเสติ.

คำว่า **ธมมานุวัตติ** จ ได้แก่ การปฏิบัติ
ตามสุจริตธรรม ๓ อย่าง. ข้อนี้ท่านชี้ให้
เห็นถึงการงดเว้นทุจริตธรรม แล้ว
ประพฤติตามสุจริตธรรม.

อลินตา จาติ จิตฺตสุส อลินตา อนิจฺจตา.
อิมินา จิตฺตสุส อสงฺโกจปฺปณีตภาว-
อฺตุตมภาวํ ทสฺเสติ.

บทว่า **อลินตา** จ ได้แก่ ความที่จิตไม่
หดหู่ คือความที่จิตไม่ตกต่ำ. ข้อนี้ท่าน
มุ่งแสดงถึงความที่แห่งจิตไม่หดหู่ มี
สภาพประณีตและสูงสุด.

อตฺถสุส ทวารา ปมุขา ฉเพเตติ อตฺถโ
นาม วุฑฺฒิสงฺฆาตสุส โลกียโลกุตฺตรสุส
อตฺถสุส เอเต ปมุขา อุตฺตมา ฉ ทวารา
อฺปายา อธิคมนมุขาทิ.

บาทคาถาว่า **อตฺถสุส** ทวารา ปมุขา
ฉเพเต อธิบายว่า ธรรม ๖ ประการ
เหล่านี้ เป็นประตู คือเป็นอุบาย ได้แก่
เป็นทางสำเร็จอันสำคัญยิ่ง คือสูงสุดแห่ง
ประโยชน์ ทั้งที่เป็นโลกียะและโลกุตระ
กล่าวคือความเจริญ จึงได้ชื่อว่าประตู.

เอวํ โพิสฺสตุโต ปุตฺตสุส อตฺถสุส
ทวารปญฺหิ กเถสิ. โส ตโต ปฏฺฐาย
เตสุ ฉสุ ธมฺเมสุ ปวตฺตติ.

พระโพธิสัตว์กล่าวแก้ปัญหาชื่อว่า
ประตูแห่งประโยชน์แก่ลูกชายด้วยประการ
ฉะนี้แล้ว. ตั้งแต่นั้นมา เขาจึงประพฤติ
อยู่ในธรรม ๖ ประการเหล่านั้น.

โพิสฺสตุโต ทานาทินิ ปุญฺญานิ กตฺวา
ยถากมฺมํ คโต.

พระโพธิสัตว์ทำบุญทั้งหลาย มีการให้
ทานเป็นต้น แล้วไปตามยถากกรรม.

สตถา อิมิ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธานํสิ "ตทา ปุตฺโต
 ปจฺจุปปนฺนปุตฺโต, มหาเสฏฺฐิ ปน
 อหเมวา"ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมา(แสดง) แล้วจึงประชุมชาดก
 ว่า "บุตรในกาลนั้นได้เป็นบุตรคน
 ปัจจุบัน, ส่วนมหาเศรษฐีได้มาเป็นเรา
 ตถาคคนี้แล" ดังนี้.

อตฺถสฺสทฺวารชาตกวนฺณนา จตฺตฺถา.

พรวณนาอัถถัสสทวารชาตก ที่ ๔ จบ.

๕. กิมุปกุชชาตกวรรณนา

(๘๕)

อายตี ไทส์ นานุณายาติ อิทํ
สตถา เขตวเน วิหรนุโต เอกํ อุกกณฺจิต-
ภิกฺขุ อารพฺภ กเถสิ.

อณฺเวตโร กิร กุลปฺตุโต
พฺพุทธสาสนเน อูริ ทตฺวา ปพฺพชิตฺโต
เอกทิวสํ สาวตฺถิยํ ปิณฺฑทาย จรฺนุโต
เอกํ อลงฺกตํ^๑ อิตฺถิ ทิสฺวา อุกกณฺจि.
อถ นํ อัจริยฺพชฺฌายา สตฺถุ สนฺตํ
อานยิสฺสุ.

สตถา "สจฺจํ กิร ตฺวํ ภิกฺขุ
อุกฺกณฺจิตฺตีสฺส"ติ ปุจฺจิตฺวา "สจฺจนุ"ติ
วุตฺเต "ภิกฺขุ ปณฺจ กามคฺคณา นามเต
ปริโภคกาเล รมฺมณียา, โส ปน เนสฺส^๒
ปริโภโค นิรยาทีสุ ปฏิสนฺนิตายกตฺตา
กิมุปกุผลปริโภคสทิสฺโส หนฺติ. กิมุปกุผล
นาม วรรณคฺขันธรสสมฺปนฺนํ, ชาทิตํ ปน
อนฺุตานิ ขณฺฑเขตฺวา ชีวิตฺกฺขยํ ปาเปติ.
ปุพฺเพ พหุ ชนา ตสฺส ไทสฺ อทิสฺวา

๕. พรรณนาภิกษุชชาดก

(๘๕)

พระศาสดา ประทับอยู่ที่วิหาร
เชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้เบื่อหน่าย
(ต่อพรหมจรรย์)รูปหนึ่ง จึงตรัสพระคาถา
นี้ว่า อายตี ไทส์ นานุณาย เป็นอาทิ.

เรื่องมีว่า กุลบุตรผู้หนึ่ง บวชถวาย
ชีวิตในพระพุทธศาสนา วันหนึ่ง ขณะ
เดินบิณฑบาตในเมืองสาวัตถี เห็นหญิง
ผู้ประดับตกแต่งแล้วคนหนึ่ง จึงนึกอยาก
ลาลึกษา. ลำดับนั้น อาจารย์และ
อุปัชฌาย์นำภิกษุนั้น ไปเฝ้าพระศาสดา.

พระศาสดาตรัสถามว่า "ดูภิกษุ
ข้าว่าเธอ (เบื่อหน่าย) อยากจะสึกจริง
หรือ" เมื่อภิกษุนั้นทูลว่า "เป็นความจริง"
จึงตรัสอีกว่า "ดูภิกษุ ขึ้นชื่อกามคุณ
๕ ประการเหล่านั้น เป็นสิ่งน่ารื่นรมย์
ในเวลาบริโภค, แต่ว่า การบริโภคกามคุณ
เหล่านั้นนั้น เป็นเช่นกับการบริโภคผล
กิมปักกะ เพราะให้ปฏิสนธิในอบายมีนรก
เป็นอาทิ. ขึ้นชื่อว่า ผลกิมปักกะ

^๑ ฉ. อลงฺกตมิตฺถิ.

^๒ ฉ. เตสฺ.

วรรณคดีสรรเสริญ พชฺฌิตฺวา ตํ ผลํ
ปริภุชิตฺวา ชีวิตกฺขยํ ปาปฺณิสฺสุ"ติ วตฺวา
เตหิ ภิกฺขุหิ ยาจิโต อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรุมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสโต สตฺถวาหิ
หุตฺวา ปญฺจหิ สกฺกฺสฺเตหิ ปุพฺพนฺดา-
ปรนฺตํ คจฺจนฺโต อฏฺฐิมุขํ ปตฺวา มนุสฺเส
สนฺนิปาเตตฺวา "อิมิสฺสา อฏฺฐิยา
วิสฺรุทฺธา นาม อตฺถิ, มา โข มํ
อนาปุจฺฉา ปุพฺเพ อชาทิตฺปุพฺพานิ
ผลาผลานิ ชาทิตฺถา"ติ โอวทิ.

มนุสฺสา อฏฺฐิ อติภุมิตฺวา อฏฺฐิมุข
เอกํ กิหมฺปกฺกฺรชฺชํ ผลภารโณมิตฺสาชํ
อทฺทสฺสํ. ตสฺส ขนฺธสาชาปตฺตผลานิ
สณฺจานวณฺณคณฺธเสหิ อมฺพสฺทิสานเว.

เตสุ เอกจฺเจ วรรณคดีสรรเสริญ พชฺฌิตฺวา
อมฺพผลสฺสญาย ผลานิ ชาทิสฺสุ,

เพียบพร้อมด้วยสี กลิ่น รส, แต่กินแล้ว
กัดลำไส้ขาด ทำให้ถึงสิ้นชีวิตได้. ในกาล
ก่อน ประชาชนจำนวนมากไม่เห็นโทษ
ของผลกิมปักกะนั้น ติดในสี กลิ่น และ
รส บริโภคผลไม้นั้นเข้าไปถึงสิ้นชีพไป
ตาม ๆ กัน" ภิกษุเหล่านั้นทูลอาราธนา
จึงทรงนำอดีตนิทานมา.

ในอดีตกาล สมัยพระเจ้าพรหมทัต
ครองราชย์ในพระนครพาราณสี พระ
โพิสฺสตร์เป็นนายกองเกวียน เดินทางไป
สู่ชายแดนไกล พร้อมด้วยกองเกวียน
๕๐๐ เล่ม ถึงปากดงจึงประชุมมนุษย์
(ชาวกองเกวียนทั้งหลาย) แล้วโอวาทว่า
"ในดงนี้มีต้นไม้เป็นพิษอยู่มาก, พวกท่าน
ยังไม่ถามเราเสียก่อนแล้วอย่าเพิ่งกินผลไม้
ที่ไม่เคยกินมาก่อน".

ฝูงชนล่องเข้าสู่ดง ได้เห็นต้นกิมปักก
ต้นหนึ่งที่ปากดง มีกิ่งโน้มลงเพราะมี
ผลตก. ลำต้น กิ่ง ใบ และผลของ
ต้นไม้นั้นมีสี กลิ่น รส คล้าย
มะม่วงนั่นเอง.

ในจำนวนคนเหล่านั้น คนบางพวกติดใน
สี กลิ่น และรส จึงกินผลไม้แล้ว เพราะ
เข้าใจว่าเป็นมะม่วงจริง ๆ.

เอกจฺเจ “สตถฺวาทิ ปุจฺจิตฺวา
ชาติสฺสามา”ติ คเหตุวาท อฏฺฐิสฺสุ.

โพธิสฺสโต ตํ จานํ ปตฺตฺวา เย คเหตุวาท
จิตฺตา, เต ผลานิ จชฺชวาทปตฺตฺวา เย
ชาติตฺวา อฏฺฐิสฺสุ, เต วมนํ กาทฺตฺวา
เตสํ ฆอสฺสํ อทาสี. เตสฺсу เอกจฺเจ
อโรคา ชาตา, ปจฺมเมว ชาติตฺวา จิตฺตา
ปน ชีวิตกฺขยํ ปตฺตฺวา. โพธิสฺสโตปิ
อิจฺฉิตฺตฺวานํ โสตฺถินา คนฺตฺวา ลากํ
ลภิตฺวา ปุน สกฺกฺขานเมว อาคนฺตฺวา
ทานาทินิ ปุณฺณานิ กตฺวา ยถากมฺมํ
คโต.

สตฺถา ตํ วตฺถุํ กเถตฺวา
อภิสมฺพุทฺโธ หุตฺวา อิมํ คาถมาห

๘๕. “อายตี โทสํ นาญญาเย
โย กามे ปฏฺิเสวตี
วิปากฺนฺเต หนนฺตี นํ
กิมฺปกฺกมिव ภกฺขิตนฺ”ติ.

ตตฺถ อายตี โทสํ นาญญาเยติ
อนาคเต โทสํ น อญญาเย, อชานิตฺวาติ

บางพวกคิดว่า “เราจะถามนายกองเกวียน
ดูก่อน แล้วจึงจะกิน” ยืนถือ(ผล
กิมปักกะ)อยู่.

พระโพธิสัตว์ไปถึงที่นั่น ให้พวกที่ยืนถืออยู่
นั้นทิ้งผลไม้เสีย ให้พวกที่กินเข้าไปแล้ว
ยืนอยู่ อาเจียนออก แล้วให้ยาแก้
พวกเขา. ในจำพวกชนเหล่านั้น บางพวก
ก็หาย, ส่วนพวกที่ยืนเคี้ยวกินเข้าไปก่อน
ก็ถึงสิ้นชีวิต (เพราะช่วยไม่ทัน). ฝ่าย
พระโพธิสัตว์ไปสู่ที่ที่ตนปรารถนาโดย
สวัสดิภาพ ได้ลาภแล้วกลับมายังสถานที่
เดิมอีก ทำบุญ มีให้ทานเป็นต้น แล้วจึง
ไปสู่ฐานะตามที่กรรมบันดาล.

พระศาสดา ตรัสเรื่องนั้นแล้ว
เป็นผู้ตรัสรู้ชอบยิ่งแล้วจึงตรัสพระคาถานี้
ว่า

๘๕. “บุรุษใดไม่รู้โทษ ในกาลต่อไป เสพ
กามอยู่ ในที่สุดแห่งวิบาก กาม
ทั้งหลายเหล่านั้น จะฆ่าบุรุษผู้นั้น
เสีย ดุจผลกิมปักกะ ฆ่าผู้ที่กินมัน
เสียฉะนั้น”.

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถา
ว่า อายตี โทสํ นาญญาเย

อตฺถเ.

มีอรรธาธิบายว่าบุคคลไม่ทราบ, ได้แก่
ไม่รู้ถึง โทษในอนาคต.

โย กามะ ปฏิสเวตตี โย วตฺถุกามะ
จ กิลเสกามะ จ ปฏิสเวตตี.

บาทพระศาถาว่า โย กามะ ปฏิสเวตตี
อธิบายว่า บุคคลใดเสพวัตถุกาม และ
กิลเสกามอยู่.

วิปากนฺเต หนนฺตี นนฺตี เต กามา
ตํ ปุริสํ อตฺตโน วิปากสงฺขาเต อนฺเต
นिरยาทีสุ อูปฺปนฺนํ นานปฺปกาเรน
ทุกฺเชน สํโยชียมานา หนนฺตี.

บาทพระศาถาว่า วิปากนฺเต หนนฺตี นํ
อธิบายว่า กามเหล่านั้น อันความทุกข์
นานาประการประกอบอยู่ ย่อมฆ่าบุรุษ
นั้น ผู้เกิดในอบายมีนรกเป็นต้น ในที่สุด
กล่าวคือวิบากของตน.

กถํ. กิมฺปกุมิว ภกฺขิตนฺตี ยถา
ปริโภคกาเล วณฺณคนฺธรสสมฺปตฺติยา
มนาปี กิมฺปกุมลํ อนาคตโทสํ อทิสฺวา
ภกฺขิตํ ชีวิตกฺขยํ ปาเปตี, เหวํ
ปริโภคกาเล มนาปาปี กามา
วิปากกาเล หนนฺตีตี.

ถามว่า เหมือนอะไร. ตอบว่า เหมือน
ผลกิมปักกะฆ่าบุคคลที่กินมันเสียจะนั้น
อธิบายว่า กามทั้งหลาย แม่นำพอใจ
ในเวลาบริโภค ย่อมฆ่าในเวลาให้ผล
เหมือนผลกิมปักกะอันนำพอใจ เพราะ
สมบูรณ์ด้วยสี กลิ่น และรสในเวลา
บริโภค ย่อมยังบุคคลผู้ไม่เห็นโทษ
ในอนาคต กินเข้าไปแล้วให้สิ้นชีวิตจะนั้น.

สตุถา เทสนํ ยถานุสนฺธิ ปาเปตฺวา
สจฺจานิ ปกาเสสิ. ^๑ อุกฺกณฺจิตภิกฺขุ
โสตาปตฺติผลํ ปาปฺณิ.

พระศาสดา ทรงยังพระธรรมเทศนา ให้มา
บรรจบตามอนุสนธิ แล้วทรงประกาศ
สัจจะ. ภิกษุผู้เปื้อน่าย (นั้น) บรรลุ
โสดาปัตติผล.

^๑ ฉ. สจฺจปริโยसानะ อุกฺกณฺจิตภิกฺขุ.

เสสปริสาयी เกจิ โสตาปณฺนา, เกจิ
สกทาคามิโน, เกจิ อนาคามิโน, เกจิ
อรหนฺโต อหฺลํ.

สตฺถา อิมํ ฅมฺมเทสนํ อหริตฺวา ชาตกํ
สมิธานฺสิ "ตทา ปริสา พุทฺธปริสา
อหฺลสิ, สตฺถวาหิ ปน อหฺเมวา"ติ.

กิมฺปกฺกชาตกวรรณนา ปญฺจมา.

แม้ในบริษัทที่เหลือ บางคนได้เป็นพระ
โสดาบัน, บางคนได้เป็นพระสกทาคามี,
บางคนได้เป็นพระอนาคามี และ
บางคนได้เป็นพระอรหันต์.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนา
นี้มาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า "บริษัท
ในกาลนั้น ได้เป็นพุทธบริษัทในกาลนี้,
ส่วนนายกองเกวียนในกาลนั้น ได้เป็น
เรตถาคตเอง ในบัดนี้" ดังนี้แล.

พรรณนากิมปักกชาดก ที่ ๕ จบ.

๖. สิวีสมนชาติก (๘๖)

๘๖. "สีลํ กิเรว กลุยานํ
สีลํ โลก อนุตตรํ
ปสฺส โสมวิโส นาโค
สีลวาทิ น หณฺณตี"ติ.

สีวิสมนชาติกํ ญฺจ.

๖. สิวีมังสนชาติก (๘๖)

๘๖. "ได้ยินว่า ศิลเท่านั้นเป็นคุณธรรม
ที่ดีงาม ศิลหาคุณธรรมอื่นยิ่งกว่า
ไม่มีในโลก ท่านจงดูเถิด ฐใหญ่
ตัวมีพิษร้าย ย่อมไม่เบียดเบียน
เพราะว่าเป็นสัตว์มีศีล".

สีวีมังสนชาติก ที่ ๖.

๖. สีสวีมัสนชาตกถา

(๘๖)

สีลํ กิเรว กลฺยาณนฺติ อิทํ สตุถา
เซตวเน วิหรนฺโต เอกํ สีลวีมัสกํ
พฺรามาณํ อารพฺภา กเถสิ.

โส กิร โกลลราชานํ นิสฺสาย
ชีวติ, ติสฺรณคโต อชณฺทปญฺจสีโล
ติณฺณํ เวทานํ ปารคฺ.

ราชา “อัยํ สีลวา”ติ ตสฺส อติเรกํ
สมฺมานํ กโรติ.

โส จินฺตฺสิ “อัยํ ราชา มยฺหิ อญฺเณหิ
พฺรามาณฺเหหิ อติเรกํ สมฺมานํ กโรติ,
อติวิย มํ ครุํ กตฺวา ปสฺสติ, กิ นฺ ไซ
เอส มม ชาติโคตฺตกุลปฺปเทสสิปฺปสมฺปตฺตี
นิสฺสาย อิมํ สมฺมานํ กโรติ, อุทาหุ
สีลสมฺปตฺตี, วีมัสสิสฺสามิ ตาวา”ติ.

๖. พรณนาสีลวีมัสนชาดก

(๘๖)

พระศาสดา เมื่อเสด็จประทับอยู่
ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภพราหมณ์
ผู้ทดลองศีลคนหนึ่ง จึงตรัสเรื่องนี้ มีคำ
เริ่มต้นว่า สีลํ กิเรว กลฺยาณํ ดังนี้
เป็นต้น.

ได้ยินว่าพราหมณ์นั้น อาศัย
พระเจ้าโกศลเลี้ยงชีพ, (เขา) ถึงพระ
รัตนตรัยเป็นที่พึง มีศีลห้าไม่ขาด เป็น
ผู้เรียนรู้จบไตรเพท.

พระราชาทรงดำริว่า “พราหมณ์นี้เป็นผู้
มีศีล” ดังนี้ จึงทรงทำการยกย่องนับถือ
ท่านเป็นพิเศษ.

พราหมณ์นั้น คิดว่า “พระราชาพระองค์นี้
ทรงทำการยกย่องนับถือเรายิ่งกว่าพราหมณ์
เหล่าอื่น, พระองค์ทรงมุ่งกระทำเราให้
เป็นที่เคารพอย่างเหลือเกิน, พระองค์ทรง
ทำการยกย่องนับถือเช่นนี้ เพราะทรง
อาศัยชาติสมบัติ โคตรสมบัติ ตระกูล
สมบัติ ประเทศสมบัติ และวิชาสมบัติ
ของเราหรือหนอแล หรือว่าเพราะทรง
อาศัยศีลสมบัติ, เราจักทดลองดูก่อน”
ดังนี้.

ไส เอกทิวส์ ราชูปฐจัน คณตวา ชมร์
คจจนโต เอกสุส เหรณญิกสุส ผลกโต
อนาปุจจิตวาว เอก์ กหาปณั คเหตวา
อคมาสิ.

อถ นั เหรณญิกโก พุราหมณเ ครฎาเวน
กิลุจจิ อวตวา นิสิตติ. ปุนทิวเส เทว
กหาปณเ คณหิ.

เหรณญิกโก ตเถว อธิวาเสสิ. ตติยทิวเส
กหาปณมฎุจจิ อคคเหสิ.

อถ นั เหรณญิกโก “อชช เต ตติโย
ทิวไส ราชกฏุมพั วิลุมปนตสุสา”ติ
“ราชกฏุมพั วิลุมปกใจโร เม คหิตโต”ติ
ติกขตตุ์ วิรวิ.

อถ นั มนุสุสา อิตโต จิตโต จ
อาคณตวา “จิรันทานิ ตวั สีลวา วีย
วิจรี”ติ เทว ตโย ปหาเร ทตวา
พนุธิตวา รณโณ ทสุเสสุ.

วันหนึ่งพราหมณ์นั้น ไปเฝ้าพระราชา
เมื่อจะกลับไปสู่เรือน ไม่ได้บอกกล่าวเลย
ได้หยิบเอาเหรียญกษาปณ์อันหนึ่งไปจาก
แผงของเหรียญกษาปณ์คนหนึ่ง.

ลำดับนั้น เหรียญกษาปณ์(เฉย)ไม่พูดอะไร
กะทำน เพราะความเคารพในพราหมณ์.
ในวันรุ่งขึ้น พราหมณ์นั้นจึงหยิบไป(อีก)
๒ เหรียญ.

เหรียญกษาปณ์(ก็)ได้ออกลิ้นไว้อย่างนั้นเหมือน
กัน. ในวันที่ ๓ พราหมณ์นั้นได้หยิบ
เหรียญกษาปณ์ไป ๑ กำมือ.

ครั้งนั้น เหรียญกษาปณ์จึงกล่าวกะทำนว่า
“วันนี้เป็นวันที่สาม ที่ท่านได้หยิบขวยเอา
ทรัพย์สิ้นส่วนพระราชาไป” ดังนี้ แล้ว
ร้อง(ตะโกน)ขึ้น ๓ ครั้งว่า “เราจับใจ
ผู้หยิบขวยเอาทรัพย์สิ้นส่วนพระราชาไว้ได้
แล้ว” ดังนี้.

ลำดับนั้น พวกมนุษย์พากันมาคนละทิศ
ละทาง กล่าวกะพราหมณ์นั้นว่า “ท่าน
ได้ประพฤติดุจดั่งคนมีศีลมาช้านานจนถึง
บัดนี้” ดังนี้ ทูบตีสองสามทีแล้วจึงมัด
(พาไป) แสดงแด่พระราชา...

ราชา วิปปฏิสารี หุตฺวา "กสฺมา
พฺรหฺมณ เอวรูปี ทฺสฺสึลลคมฺมํ กโรสฺสึ"ติ
วตฺวา "คจฺจนฺต สฺสฺส ราชาณํ กโรถา"ติ
อาห.

พฺรหฺมณเณ "นาหิ มหาราชา โจรโร"ติ
อาห. "อถ กสฺมา ราชกฺกมฺพิกสฺส
ผลกโต กหาปณเณ คณฺหิ"ติ.

"เอวํ มยา ตยิ มม อติสมฺมานํ
กโรนฺเต 'กึ นุ โข ราชา มม
ชาติอาทีนึ นิสฺสาย อติสมฺมานํ กโรติ,
อุทาทุ สึลลํ นิสฺสายา'ติ วิมฺสนตฺถาย
ตี กตี, อิทานิ ปน มยา เอกํเสน
ณาทํ, ยถา สึลลเมว นิสฺสาย ตยา มม
สมฺมานเณ กโต, น ชาติอาทีนึ, ตถา
หิ เมทานิ ราชาณํ กโรสฺสึ"ติ วตฺวา
"สฺวหา อิมินา การณเณ 'อิมสฺมิ
โลเก สึลลเมว อุตฺตมํ สึลลํ ปมฺขนฺ'ติ
สนฺนิฏฺจานํ คโต, อิมสฺส ปนาหิ
สึลลสฺส อญฺจวักกํ กโรนฺโต เคเห จิตฺโต
กิลเสส ปรีกฺขณฺโต น สกฺขิสฺสสามิ

พระราชาไม่ทรงสำราญพระทัย แล้วตรัส
ว่า "ดูกรพราหมณ์ เพราะเหตุไร ท่าน
จึงทำกรรมของคนผู้ทูลเห็นปานนี้" ดังนี้
แล้วจึงรับสั่งว่า "พวกเจ้าจงไปลงโทษ
พราหมณ์นั้นตามพระราชอาชญาเถิด"
ดังนี้.

พราหมณ์กราบทูลว่า "ข้าแต่มหาราชาเจ้า
ข้าพระองค์มิได้เป็นโจร". พระราชาตรัสว่า
"เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไรท่านจึง
หยิบฉวยเอาทรัพย์หลายกษาปณ์ไปจาก
แผงแห่งราชทรัพย์ (เล่า)" ดังนี้.

พราหมณ์กราบทูลว่า "เมื่อพระองค์ทรง
ยกย่องนับถือข้าพระองค์ เป็นอย่างยิ่งอยู่
กรรมที่ข้าพระองค์ทำไปอย่างนี้นั้น เพื่อ
จะทดลองว่า 'พระราชาทรงยกย่องเรา
เป็นอย่างไร เพราะอาศัยสมบัติทั้งหลาย
มีชาติสมบัติเป็นต้นหรือหนอแล หรือว่า
เพราะทรงอาศัยศีลสมบัติ' ดังนี้, ก็บัดนี้
ข้าพระองค์ทราบแล้วโดยแน่ชัด, พระองค์
รับสั่งให้ลงโทษข้าพระองค์ตามพระราช-
อาชญา ในบัดนี้ เหมือนอย่างที่พระองค์
ทรงทำการยกย่องนับถือข้าพระองค์เพราะ
ทรงอาศัยศีลเท่านั้น หาได้ทรงอาศัย
สมบัติทั้งหลาย มีชาติเป็นต้นไม่" ดังนี้

กาตุ, อชฺเชว เขตวนิ คนตุวา สตุถุ
สนฺติเก ปพฺพชิสฺสามิ, ปพฺพชฺชํ เม
เทหิ เทวา”ติ ราชานํ อนุชานาเปตฺวา
เขตวนาภิมุโข ปายาสิ.

อถ นํ ฅาติสฺหชฺชพฺนุทฺวา สนฺนิปติตฺวา
นิวาเรตุํ อสฺกโกนฺดา นิเวตฺติสฺสุ.

โส สตุถุ สนฺติกํ คนตุวา ปพฺพชฺชํ
ยาจิตฺวา ปพฺพชฺชญฺจ อฺปสมฺปทญฺจ
ลภิตฺวา อวิสฺสฏฺฐจกมฺมฏฺฐาโน วิปสฺสุสนํ
วชฺฌเมตฺวา อรหตฺตํ ปตฺวา สตุถฺวาริ
อฺปสงฺกมิตฺวา “ภนฺเต มยฺหํ ปพฺพชฺชา
มตฺถกํ ปตฺตา”ติ อญฺญํ พฺยาภาสิ.

แล้ว(เขา)กราบทูล(ต่อไป)ว่า “ข้าพระองค์
นั้น ได้ปลงใจเชื่อด้วยเหตุนี้ว่า ‘ในโลกนี้
ศีลเท่านั้นเป็นคุณธรรมสูงสุด, ศีล(เท่านั้น)
เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง’ ดังนี้, แต่ข้าพระองค์
เมื่อจะทำความสมควรแก่ศีลนี้ ดำรง(ชีพ)
อยู่ในเรือน บริโภคสิ่งเส้าหมองทั้งหลาย
จึงไม่อาจบำเพ็ญ(ศีลให้ถึงที่สุด)ได้, วัน
นี้แหละ ข้าพระองค์จักไปสู่วิหารเขตวัน
แล้วจักบวชในสำนักของพระศาสดา,
ขอพระองค์โปรดพระราชทานพระบรม-
ราชานุญาต ให้ข้าพระองค์บวช (ด้วย)
เถิด พระเจ้าข้า” ดังนี้ ครั้นกราบทูลให้
พระราชทานอนุญาตแล้ว จึงได้ออก
เดินทางมุ่งหน้าไปสู่วิหารเขตวันมหาวิหาร.

ลำดับนั้น หมู่ญาติสหายผู้มีใจดีและ
พวกพ้อง เมื่อชุมนุมกันแล้ว ไม่อาจห้าม
ปรามพราหมณ์นั้นได้ จึงพากันกลับไป.

พราหมณ์นั้น ไปยังสำนักของ
พระศาสดา แล้วกราบทูลขอบวช ครั้นได้
บรรพชา และอุปสมบทแล้ว ไม่ละเลย
กรรมฐาน เจริญวิปัสสนาบรรลุพระอรหัต
แล้วเข้าไปเฝ้าพระศาสดา จึงกราบทูล
พยากรณ์ถึงพระอรหัตผลว่า “ข้าแต่

ตสฺส ตํ อญฺเญพฺยากรณํ ภิกฺขุสํฆเ
 ปากฏํ ชาตํ. อถกทิวสํ ฐมฺมสภายํ
 สนฺนิปตฺติวาทา ภิกฺขุ “อาวุโส อสุโก นาม
 รญฺโณ อปฺภุจาทโก พุราหฺมณเณ อตฺตโน
 สึลฺลํ วิมฺบิสิตฺวา ราชานํ อปุจฺฉิตฺวา
 ปพฺพชิตฺวา อรหตฺเต ปตฺติฏฺจิตฺ”ติ ตสฺส
 คุณฺโณ กถยมาณา นิสึทิสฺสุ.

สตฺถา อาคนฺตุวาทา “กาย นฺตุถ ภิกฺขเว
 เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา”ติ ปุจฺฉิตฺวา
 “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น ภิกฺขเว
 อิทาเนว อยเมว พุราหฺมณเณ อตฺตโน
 สึลฺลํ วิมฺบิสิตฺวา ปพฺพชิตฺวา อตฺตโน
 ปตฺติฏฺจํ อกาสิ, ปุพฺเพปิ ปณฺชิตา
 อตฺตโน สึลฺลํ วิมฺบิสิตฺวา ปพฺพชิตฺวา
 อตฺตโน ปตฺติฏฺจํ กริสฺสุ”ติ วตฺวา เตหิ
 ยาจิตฺ อตฺตํ อหาริ :

พระองค์ผู้เจริญ การบวชของข้าพระองค์
 ถึงที่สุดแล้ว”.

คำพยากรณ์พระอรหันต์ตผลนั้นของท่าน
 ได้ปรากฏในหมู่ของภิกษุ. ต่อมาวันหนึ่ง
 พวกภิกษุประชุมกันในธรรมสภา กำลัง
 นั่งกล่าวยกย่องคุณของพราหมณ์นั้นว่า
 “ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พราหมณ์
 ชื่อนั้น ผู้เป็นคนใกล้ชิดของพระราชา
 ทดลองศีลของตน แล้วกราบทูลลา
 พระราชา(ไป)บวช จึงได้ตั้งอยู่ในความ
 เป็นพระอรหันต์” ดังนี้.

พระศาสดาเสด็จมา แล้วตรัสถามว่า
 “ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่ง
 สนทนาด้วยเรื่องอะไรกันหนอ” ดังนี้ เมื่อ
 พวกภิกษุกราบทูลว่า “ด้วยเรื่องชื่อนี้”
 จึงตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์
 นี้เท่านั้นทดลองศีลของตน แล้วบวช จึง
 ได้ทำที่พึง(ให้)แก่ตน ในกาลบัดนี้เท่านั้น
 หามิได้, แม้ในกาลก่อน พวกบัณฑิต
 ก็ทดลองศีลของตนแล้วบวช ได้สร้างที่พึง
 แก่ตนแล้ว(เหมือนกัน)” ดังนี้ เมื่อภิกษุ
 เหล่านั้นทูลอาราธนาแล้ว จึงทรงนำ
 อดีตนิทานมา(ตรัสต่อไปว่า) :

อดีต พาราณสีย์ พรหมทตเต
 รชชั กานะเต โพธิสตโต ตสุส ปุโรหิตโต
 อโหสิ ทานาธิมุตโต สีสชฎาเสโย
 อชณทปญจสีโล.

ราชา เสสพราหมณนิ อติเรกตรั ตสุส
 สมมานั กโรตีติ สพุพั ปริมสทิสเมว.

โพธิสตเต ปน พนุติตวา รณโณ สนุติกั
 นียามเน อหิตุณทิกา อนุตรวีถิยั สปุปี
 กีฟ้าเปนุตา นั นงคุญเจ คณหนุติ,
 คีวาย คณหนุติ, คเล เวเจนุติ.

โพธิสตโต เต ทิสฺวา “มา ตาตา เอตัง
 สปุปี นงคุญเจ คณหนุ มา คีวาย
 คณหนุ มา คเล เวเจณ, อยณฺหิ เต
 ทังสิตฺวาว ชีวิตกฺขยั ปาเปยฺยา”ติ อาห.

อหิตุณทิกา “อัย พฺราหมณ สปุโป
 สีสวา อาจารสมฺปนฺโน ตาทิสฺโส ทุสฺสีโล
 น โหติ, ตฺวํ ปน อตฺตโน ทุสฺสีลตาย
 อนาจาโร ‘ราชกฺฎุมฺพวิลูมฺปกโจโร’ติ
 พนุติตวา นิยฺยาสี”ติ อาหฺสุ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 ทรงครองราชสมบัติอยู่ ณ เมืองพาราณสี
 พระโพธิสัตว์ได้เป็นปุโรหิตของพระองค์
 เป็นผู้มีความใจน้อมไปในทาน มีอัธยาศัย
 ในศีล ถือศีลห้าไม่ขาด.

พระราชาทรงยกย่องนับถือเขา เป็นพิเศษ
 ยิ่งกว่าพวกพราหมณ์ที่เหลือ เรื่องทั้งหมด
 จึงเหมือนกันกับเรื่องก่อนนั่นเอง ด้วย
 ประการฉะนี้.

แต่เมื่อพระโพธิสัตว์ถูกเขา(จับ)มัดนำไปสู่
 ราชสำนัก พวกหมองูกำลัง(บังคับ)ให้
 เล่นอยู่ในระหว่างถนน จับงูนั้นที่หาง
 จับที่คอ, กำลังพันคออยู่.

พระโพธิสัตว์เห็นพวกเขา แล้วกล่าวว่า
 “พ่อทั้งหลาย พวกเจ้าจงอย่าจับงูตัวนี้
 ที่หาง, จงอย่าจับที่คอ, (และ)จงอย่าเอา
 พันคอ, เพราะว่างูตัวนี้พอกัดแล้วเท่านั้น
 พึงยังเจ้าให้ถึงความสิ้นชีพ” ดังนี้.

พวกหมองูกล่าวว่า “ดูกรพราหมณ์
 งูตัวนี้มีศีล มีความประพฤติเรียบร้อย
 ย่อมไม่เป็นผู้ทุศีลเช่นเดียวกับท่าน, ส่วน
 ท่านชื่อว่าประพฤติไม่สมควร เพราะค่าที่
 ตนเป็นคนทุศีล ถูกเขากล่าว(หา)ว่า

โส จินฺเตสิ “สปปาปี ตาว
 อทฺถสนฺตา อวิเหเจนฺตา ‘สีลวฺนฺโต’ติ
 นามํ ลภนฺติ, กิมนฺคํ ปน มนุสฺสญฺตา,
 สีลเมว อิมสฺมี โลกํ อุตฺตมํ นาม,
 นตฺถิ ตโต อุตฺตริตฺตวฺนฺ”ติ.

อถ นํ เนตฺวา รมฺโถ ทสฺเสสฺสุ. ราชฯ
 “กึ อิทํ ตาตา”ติ ปุจฺฉิ. “ราชกฺฎุมฺพ-
 วิลุมฺปกโจโร เทวา”ติ.

“เตนหิสฺส ราชานํ กโรธา”ติ. พุราหฺมโณ
 “นาหํ มหาราช โจโร”ติ อาน.

“อถ กสฺมา กหาปณฺ อคฺคเหสี”ติ จ
 วุตฺเต ปุริมฺนเยเนว สพฺพํ อโรเจนฺโต
 “สุวาทํ อิมินา การณฺน ‘อิมสฺมี โลกํ
 สีลเมว อุตฺตมํ สีลํ ปาโมกฺขนฺ”ติ
 สนฺนิฏฺจานํ คโต”ติ วตฺวา “ติฏฺฐตฺ

‘เป็นโจรผู้ฉกชิงทรัพย์สินส่วนพระราชฯ’
 ดังนี้แล้ว (จับ)มัดนำไป”.

พราหฺมณฺนั้น จึงคิดได้ว่า “แม้
 ทั้งหลาย เพียงไม่กัดไม่เบียดเบียน(ใคร)
 เท่านั้น ก็ยังได้ชื่อว่า ‘เป็นสัตว์มีศีล’,
 จะป่วยกล่าวไปยถึงพวกมนุษย์แล้ว, ใน
 โลกนี้ ศีลเท่านั้น ชื่อว่าเป็นคุณธรรมอัน
 สูงสุด, ข้ออื่นที่ประเสริฐยิ่งไปกว่าศีลนั้น
 ย่อมไม่มี”.

ลำดับนั้น พวกราชบุรุษได้นำพราหฺมณฺ
 นั้น ไปแสดงแก่พระราชฯ. พระราชฯจึง
 ตรัสถามว่า “นี่เรื่องอะไรกัน พ่อคุณ”
 ดังนี้. พวกเขากราบทูลว่า “ผู้นี้เป็นโจร
 ฉกชิงพระราชทรัพย์ พระเจ้าข้า” ดังนี้.

พระราชฯรับสั่งว่า “ถ้าอย่างนั้นพวกเจ้า
 จงลงราชอาญาแก่เขา”. พราหฺมณฺจึง
 กราบทูลว่า “ข้าแต่พระมหาบพิตร
 ข้าพระองค์มิได้เป็นโจร” ดังนี้.

ครั้งพระราชฯรับสั่งว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น
 เพราะเหตุใด เจ้าจึงได้หยิบฉวยทรัพย์ไป
 หลายกษาปณ์” ก็พราหฺมณฺเมื่อจะ
 กราบทูลเรื่องทั้งหมด ตามนัยก่อนนั้นแล
 จึงกราบทูลว่า “ด้วยเหตุนี้ ข้าพระองค์นั้น

ดาว อิทฺ, อาสีวิโสปี ดาว อํทฺสนุโต
อวิเหเชนุโต 'สีลวา'ติ วตฺตพฺพตํ ลภติ,
อิมินาปี การณน สีลเมว อุตฺตมํ สีลํ
ปวฺรณฺ"ติ สีลํ วณฺณณฺโต อิมํ คาถมาห

ได้ถึงการตกลงใจว่า "ในโลกนี้ศิลปินั้น
เป็นคุณธรรมที่สูงที่สุด ศิล(อย่างเดียว)เป็น
สิ่งสำคัญยิ่ง" ดังนี้ แล้วกราบทูล(ต่อไป)
ว่า "ข้อนี้จึงยกไว้ก่อน, แม้สรรพิษร้าย
ไม่กัด ไม่เบียดเบียน(ใคร) เท่านั้น ยังได้
ชื่อว่า 'เป็นสัตว์มีศีล', ด้วยเหตุนี้
ศิลปินั้น จึงเป็นคุณธรรมที่สูงที่สุด
ประเสริฐ" ดังนี้ เมื่อจะพรรณนาถึงศีล
จึงกล่าวคาถานี้ว่า

๘๖. "สีลํ กิเรว กลฺยาณํ
สีลํ โลกเ อนฺตฺตรํ
ปสฺส โสมฺริโส นาโค
สีลวาติ น หณฺณตี"ติ.

๘๖. "ได้ยินว่า ศิลปินั้นเป็นคุณธรรม
ที่ดั่งาม ศิลหาคุณธรรมอื่นยิ่งกว่า
ไม่มีในโลก ท่านจงดูเถิด งูใหญ่
ตัวมีพิษร้าย ย่อมไม่เบียดเบียน
เพราะว่าเป็นสัตว์มีศีล" ดังนี้แล.

ตตฺถ สีลํ กิเรวาติ กายวาจา-
จิตฺเตหิ อวฺตีกุมนสงฺฆาตํ อาจารสีลเมว.
กิเรติ อนฺนุสฺสวเสน วทติ.

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า สีลํ
กิเรว ได้แก่ ศิลคือมรรยาทเท่านั้น
กล่าวคือ การไม่ล่วงเกินด้วยกาย วาจา
และใจ. พระโพธิสัตว์ย่อมกล่าวว่า กิร
ดังนี้ ด้วยอำนาจการได้ยินมา.

กลฺยาณนฺติ สุนฺทริ ปวริ. อนฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เชฏฺจกํ สพฺพคุณทายกํ. ปสฺสชาติ อตฺตนา
ทิฏฺจการณํ อภิมุขํ กโรนฺโต กเถสิ.
สีลวาติ น หณฺณตีติ โสมฺริโสปี สฺมาโน
อํทฺสนอวิเหจนฺมตฺตเกน สีลวาติ ปสฺสํ

คำว่า กลฺยาณํ ได้แก่ ดั่งามคือประเสริฐ.
คำว่า อนฺตฺตรํ ได้แก่ เจริญที่สุด คือ
ให้คุณทั้งปวง. คำว่า ปสฺส อธิบายว่า
พระโพธิสัตว์เมื่อมุ่งถึงเหตุที่ตนเห็นแล้ว
เฉพาะหน้า(เอง) จึงกล่าว. บาทคาถาว่า

ลภติ, น หญฺณติ, น วิหญฺณตีติ
อิมินาปี การณน สีลเมว อุตฺตมนฺตติ.

เอวํ โปธิสตุโต อิมาย คาถาย
รญฺโถ ฐมฺมํ เทเสตุวา กามे ปหาย
อิสิปฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา หิมวณฺต์
ปวิสิตฺวา ปญฺจาภิญฺญา ๑ อญฺจ
สมาปตฺติโย ๑ นิพฺพตฺเตตุวา
พรหมโลกปรายโน อโหสิ.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อahrtิตฺวา
ชาตกํ สโมธานะสิ “ตทา ราชา
อานนฺโท อโหสิ, ปริสา พุทฺธปริสา,
ปุโรหิตो ปน อหเมวา”ติ.

สีลวิมฺสนชาตกวรรณนา ฉฺญา.

สีลวาติ น หญฺณติ ความว่า งามแม้เป็น
สัตว์มีพิษร้าย ยังได้รับการสรรเสริญว่า
เป็นสัตว์มีศีล ด้วยเหตุสักว่าไม่กัดและไม่
เบียดเบียน(ใคร), (มัน)จึงไม่เบียดเบียน,
คือไม่ทำร้ายแล ด้วยเหตุแม้มี ศีลเท่านั้น
จึงประเสริฐสุด.

พระโพธิสัตว์ครั้งแสดงธรรมถวาย
แต่พระราชาด้วยคาถานี้ ด้วยประการ
ฉะนี้ แล้วละกามทั้งหลาย บวชเป็นฤๅษี
เข้าไปสู่ป่าหิมพานต์ ยังอภิญฺญา ๕ และ
สมาบัติ ๘ ให้เกิดขึ้นแล้วได้ไปเกิดใน
พรหมโลก.

พระศาสดา ครั้งทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มา(แสดง)แล้วประชุมชาดกว่า
“พระราชาในกาลนั้นได้มาเป็นพระอานนท์
ในกาลบัดนี้, เหล่าบริษัทยุคได้มาเป็น
พุทธบริษัท, ส่วนปุโรหิตได้มาเป็นเรา
ตถาคตนี้เอง” ดังนี้.

พรรณนาสีลวิมฺสนชาดก ที่ ๖ จบ.

๗. มงคลบาทก (๘๗)

๘๗. "ยสุส มงฺคลา สมฺมุตตา
อุปฺปาตา สุปีนา จ ลกฺขณา จ
โส มงฺคลโทสวீติวตฺโต
ยฺคโยคาธิตโต น ชาตฺเมตี"ติ.

มงคลชาตกิ สุตตมํ.

๗. มงคลบาทก (๘๗)

๘๗. "มงคลทั้งหลายหนึ่ง ลางทั้งหลาย
หนึ่ง ความฝันหนึ่ง ลักษณะ
ทั้งหลายหนึ่ง ผู้ใดล้มเลิกเสียได้
ผู้นั้นชื่อว่า ล่วงพ้นโทษแห่งการถือ
มงคลตื่นข่าวได้ กำจัดยุคและโยค
ได้ ไม่ต้องกลับมาเกิดอีก
(ในโลกนี้)".

มงคลชาตกที่ ๗.

๗. มงคลชาตกวรรณนา

(๘๗)

ยสฺส มงฺคลา สมฺมุตฺตาติ อิทํ
 สตุถา เวพฺพวเน วิหรนฺโต เอกํ
 สาฏกลกฺขณพฺราหฺมณํ อารพฺภ กเถสิ.

ราชคหวาสิโก กิเรโก พฺราหฺมณเณ
 โภตุหลมฺงคฺลิกโก ตีสุ รตนฺเส อปฺปสนฺโน
 มิจฺฉาปฏิญฺจิโก อทฺโธม มหฺตฺธโน
 มหาโปกโค. ตสฺส สมฺมุคฺเค จปิตี
 สาฏกยฺคฺลํ มุสิกา ขาติ. อถสฺส สีสํ
 นฺหายิตฺวา "สาฏเก อหฺรธา"ติ
 วุตฺตภาเล มุสิกาย ขาติตภาวํ อโรจยฺสิ.

โส จินฺตฺเตสิ "สเจ อิทํ มุสิกชฏฺจํ
 สาฏกยฺคฺลํ อิมสฺมึ เคเห ภวิสฺสติ
 มหาวินาโส ภวิสฺสติ อิทํ หิ อวมงฺคฺลํ
 กาทฺกณฺณิสฺสทิสํ ปุตฺตธิตานํ วา
 ทาสกมฺมกราทีนํ วา น สกฺกา ทาตุ
 โย หิ อิมํ คณฺหิสฺสติ สพฺพสฺส
 มหาวินาโส ภวิสฺสติ, อามกฺสุสาเน ตํ
 ฉชฺฐทาเปสฺสามิ, น โข ปน สกฺกา
 ทาสาทีนํ หตฺถเถ ทาตุ, เต หิ เอตฺถ
 โลกํ อปฺปปาเทตฺวา อิทํ คเหตุวา วินาสํ

๗. พรรณนามงคลชาดก

(๘๗)

พระศาสดา สมัยประทับอยู่ที่
 เวฬุวันวิหาร ทรงปรารภพราหฺมณผู้รู้
 ลักษณะผ้าสาฎกผู้หนึ่ง จึงตรัสเรื่องนี้ว่า
 ยสฺส มงฺคลา สมฺมุตฺตา เป็นอาทิ.

เรื่องมีว่า พราหฺมณคนหนึ่งเป็น
 ชาวเมืองราชคฤห์ เป็นผู้ถือมงคลตื่นข่าว
 ไม่เลื่อมใสในพระรัตนตรัย เป็นมิจฉาปฏิญฺจิ
 เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคทรัพย์มาก.
 หนูลูกได้กัดคู่ผ้าสาฎกของเขาที่เก็บไว้ในหีบ.
 ครั้งนั้นในเวลาที่เขาอาบน้ำดำหัว พูดยา
 "จงนำผ้าสาฎกทั้งคู่มา" พวกคนใช้จึงได้
 บอกว่าผ้าสาฎกทั้งคู่ถูกหนูกัดเสียแล้ว.

พราหฺมณคิดว่า "หากว่าผ้าสาฎกคู่ที่ถูก
 หนูกัดนี้อยู่ในบ้านนี้ ก็จะมีความฉิบหาย
 ใหญ่โต เพราะผ้าสาฎกคู่นี้ จักไม่เป็น
 มงคล เป็นเช่นกับกาลกรรณิ ไม่อาจ
 ให้แก่บุตรธิดาหรือทาส กรรมกรเป็นต้น
 เพราะผู้ที่รับเอาผ้านี้ไปทุกคน จักประสบ
 ความพินาศใหญ่หลวง, เราจะให้คนเอา
 ฝ้านั้นไปทิ้งที่ป่าช้าผีดิบ, แต่เราไม่อาจ
 ให้ทาสเป็นอาทิถือไป, เพราะทาส
 เหล่านั้นเกิดความโลภขึ้น พึงถือเอาผ้านี้

ปาปุณเณยฺมํ, ปุตุตฺตสฺส ตํ หตฺถเ
ทสฺสามิ”ติ.

โส ปุตุตฺตํ ปกฺโกเสาเปตฺวา ตมตฺถํ
อาโรเจตฺวา “ตฺวํปิ นํ ตาต หตฺถเณ
อณฺุสฺสิตฺวา ทณฺุชฺทเกณ คเหตฺุวา
อามกฺสุสานเณ จชฺชเวตฺวา สีสํ นุหยาตีตฺวา
เอหิ”ติ เปเสสิ.

สตุถาปิ โข ตํ ทิวสํ ปจฺจุสฺสมเย
เวเนยฺยพฺนุชฺเชว โอลิเกนฺุโต อิมสํ
ปีตาปุตุตฺตานํ โสตาปตฺตติผลสฺส อุปนิสฺสยํ
ทิสฺวา มิควีถิ คเหตฺุวา มิคลุทฺทโก วย
คนฺุตฺวา อามกฺสุสานทฺวาวเร อฏฺจาสิ
จพฺพณฺุณพฺพุทฺธรัศมีโย วิสฺสุชฺชเชนฺุโต.

มาณโวปี ปิตุ วจันํ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา
สมรสฺสปิ วย ตํ สาฏฺกยฺคํ ยฏฺฺิจโกฏฺฺีย
คเหตฺุวา อามกฺสุสานทฺวาริ ปาปุณฺิ.

เสียเองก็จะพากันฉิบหายหมด, เราจะให้
บุตรถือผ้า นั้นไปเสียเอง”.

พราหมณ์นั้นให้เรียกบุตรมา แล้วบอก
เรื่องนั้นแล้วพูดว่า “พ่อคุณ เจ้าเอง
จงอย่าเอามือถูกต้องผ้า นั้นเป็นอันขาด
จงเอาท่อนไม้คอนไปทิ้งที่ป่าช้าผีดิบ
อาบนํ้าดำหัว แล้วจงกลับมา” ดังนี้แล้ว
จึงส่งไป

ฝ่ายพระศาสดา ตรวดดูเหล่า
เวไนยสัตว์^๑ ในเวลาใกล้รุ่งอรุณในวันนั้น
ทรงทราบอุปนิสัยแห่งโสดาปัตติผลของ
พ่อลูกสองคนนี้ เสด็จไปเหมือนพรานเนื้อ
ตามรอยเนื้อ (เสด็จไปมุ่งเฉพาะผู้นั้น)
ไปประทับยืนอยู่ที่ประตูป่าช้าผีดิบ แล้ว
ทรงเปล่งพระพุทฺธรัศมี มีสี ๖ สี.^๒

ฝ่ายมาณพรับคำบิดา คอนผ้าสาฎกคู่นั้น
ด้วยไม้เท้า เหมือนกับคอนงูเขียว(งูเห่า)
ไปถึงประตูป่าช้าผีดิบแล้ว.

^๑ เวไนยสัตว์ สัตว์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งสัตว์
อันพระองค์พึงนำไปให้วิเศษ.

^๒ พุทฺธรัศมีมีสี ๖ สี คือ นิล เขียวเหมือน
ดอกอัญชัน ปิต เหลืองเหมือนหาดาล
โลหิตแดงเหมือนตะวันยอแสง โอทาท ขาว
สีหงสบาทเหมือนหงอนไก่ ประภัสสรเลื่อมพราย
ดุจแก้วผลึก.

อถ นํ สตุถา “กั กโรสิ มาณวา”ติ
 อาห. “โก โคตม อิมํ สาฎกยัค
 มุสิกาทฎจํ กาทักณณิสทิสํ หลาหลวิสุปมํ,
 มม ปิตา ‘อญโณ เอตํ จชฺชเตนุโต
 โลกํ อูปปาเตตวา คนฺเหยยา’ติ ภเยน
 มํ ปหิณฺนิ, อหเมว ‘ตํ จชฺชเตตวา สีสํ
 นุทายิตวา คมิสฺสามีติ อาคโตมฺหิ โภ
 โคตมา”ติ.

“เตนฺหิ จชฺชเตหิ”ติ. มาณโว จชฺชเตสิ.
 สตุถา “อมฺหากํทานิ วฏฏตี”ติ ตสฺส
 สมฺมุขาว คนฺหิ.

“อวมฺจคฺลํ โภ โคตม เอตํ
 กาทักณณิสทิสํ มา คนฺห มา คนฺหา”ติ
 ตสฺมี วารยมาเนเยว นํ คเหตุวา
 เวฬุวนาภิมุโข ปายาสิ.

माणโว เวเคน คนฺตฺวา ปิตุ
 อาโรเจสิ “ตาท มยา อามกฺสุसानะ

คราวนั้น พระศาสดาตรัสถามมาณพ
 นั้นว่า “มาณพเธอกำลังทำอะไร”. มาณพ
 กราบทูลว่า “พระโคตมผู้เจริญ ผ้าสาฎก
 คู่นี้ถูกหนูกัด เป็นเช่นกับขของกาลกรรณ^๑
 อูปมาด้วยยาพิษอันร้ายแรง บิดาของ
 ข้าพระองค์กลัวว่า ‘(หากให้)คนอื่นทิ้ง
 ผ้านี้จะเกิดความโลภถือเอาเสียเอง’ จึง
 ส่งข้าพระองค์มาแทน พระโคตมผู้เจริญ
 ข้าพระองค์เองมาด้วยคิดเสียว่า ‘จะทิ้ง
 ผ้าสาฎกคู่ นั้น ด่าศีรษะ แล้วจะกลับไป”.

พระศาสดาตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น เธอ
 จงทิ้งซิ”. มาณพทิ้งแล้ว. พระศาสดา
 ตรัสว่า “บัดนี้ สมควรแก่เราแล้ว” จึง
 ทรงถือเอาต่อหน้ามาณพ.

ขณะที่มาณพห้ามอยู่ว่า “พระโคตม
 ผู้เจริญ ผ้าสาฎกคู่ นั้นไม่เป็นมงคล
 เป็นเช่นกับขของกาลกรรณ อย่าทรงจับเลย
 อย่าทรงจับเลย” ดังนี้ ได้ทรงถือเอาผ้า
 สาฎกคู่ นั้น แล้วเสด็จไปพักพระพักตร์ไปสู่
 เวฬุวันวิหารแล.

มาณพรีบไปแจ้งแก่บิดาโดยเร็วว่า
 “คุณพ่อครับ ผ้าสาฎกคู่ ที่ข้าพเจ้าทิ้งที่

^๑ กาลกรรณ ภาษาไทยหมายเอาสิ่งอุบาทว์จัญไร.

อชุตติ ตัม สากุกยัค, สมณเณ โคตโม
'อมุหากัม วฏฐตี'ติ มยา วาริยามาโนปิ
คเหตุวา เวพฺพวันํ คโต"ติ.

พฺราหฺมเณ จินฺเตสิ "ตัม สากุกยัค
อวมงฺคัลลํ กากฺพิณฺณนิสสิทฺธํ, ตัม วลฺลชฺชุนฺโต
สมณเณปิ โคตโม นสฺสิสฺสสฺสติ วิหาโรปิ
นสฺสิสฺสสฺสติ ตโต อมฺุหากัม ครหา ภวิสฺสสฺสติ
สมณสฺส โคตมสฺส อญฺเญ พนฺุ สากุกเ
ทตฺวา ตัม อชุตฺทาเปสฺสสามีมิ"ติ.

โส พนฺุ สากุกเ คาหาเปตฺวา ปุตฺเตน
สทฺธิ เวพฺพวันํ คนฺุตฺวา สตฺถารํ วนฺุทิตฺวา
เอกมฺนตฺมํ จิตฺโต เอวมาห "สจฺจํ กิร เต
โภ โคตม อามกสฺสสาเน สากุกยัค
คหิตนฺุ"ติ.

"สจฺจํ พฺราหฺมณา"ติ.

"โภ โคตม ตัม สากุกยัค อวมงฺคัลลํ
ตุเมห ตัม ปริภุญฺชมานา นสฺสิสฺสสฺส
สกลวิหาโรปิ นสฺสิสฺสสฺสติ สเจ โว นิवासนํ
วา ปารุปนํ วา นปฺโปหิติ อิมเ สากุกเ

ปาชาผีติบ พระสมณโคตมกล่าววว่า
'ควรแก่เรา' ทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้าห้ามอยู่(ก็ไม่
เชื่อฟัง) ได้ทรงถือเอา(ผ้า)เสด็จไปเวพฺพวัน-
วิหารเสียแล้ว".

พราหมณ์คิดว่า "ผ้าสาฎกคู่นั้นไม่เป็น
มงคล เป็นเช่นกับของกาลกรรณี พระ
สมณโคตมทรงใช้สอยผ้า นั้นจะพินาศ
พระวิหารก็จะพลอยพินาศ เราจะได้รับ
ความครหานินทาแน่นอน เราจะถวายผ้า
อื่น ๆ เป็นจำนวนมากแต่พระสมณโคตม
แล้วให้(พระองค์ทรง)ทิ้งผ้าสาฎกคู่นั้นเสีย".

พราหมณ์นั้นให้คนถือผ้าสาฎกเป็นจำนวน
มากไปเวพฺพวันพร้อมกับบุตร ถวายบังคม
พระศาสดา ยืน ณ ที่สมควร แล้ว
กราบทูลอย่างนี้ว่า "ข้าแต่พระโคตม
ผู้เจริญ นัยว่าพระองค์เก็บเอาผ้าสาฎก
คูที่ปาชาผีติบ หรือพระเจ้าข้า".

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "เป็นความจริง
(ทุกอย่าง) พราหมณ์".

พราหมณ์กราบทูลว่า "ข้าแต่พระโคตม
ผู้เจริญ ผ้าสาฎกคู่นั้นไม่เป็นมงคล
พระองค์ใช้สอยผ้าสาฎกคู่นั้นอยู่จะพินาศ
แม้วิหารทั้งสิ้นก็จะพินาศ (เช่นเดียวกัน)

คเหตฺวา ตํ อุตฺททาเปถา”ติ.

อถ นํ สตุถา “มยํ พุราหุมน ปพฺพชิตา
นาม อมหากํ อามกสุสาเน อนนฺตรวีนฺธิยํ
สงฺการภูจฺจาเน นุหฺนาคฺคิภูเจ มหามคฺเคติ
เอวรูเปสุ จาเนสุ อุตฺทชิตา วา ปติตา
วา ปิไลติกา วภูฏติ, ตฺวํ ปน น
อิทาเนว เอวฺลทฺธิโก ปุพฺเพปิ
เอวฺลทฺธิโกเยวา”ติ วตฺวา เตน ยาจิโต
อตีตํ อหริ.

อตีเต มคฺธรวุเจ ราชคฺชนคเร
ธมฺมิโก มคฺธราชา ราชํ กาวเรสิ. ตทา
โพธิสตุโต เอกสุมี อุตฺทิจฺจพฺราหฺมณกุล
นิพฺพตฺติตฺวา วิญญุตํ ปตฺโต อสิปพฺพชฺชํ
ปพฺพชิตฺวา อภิญญา ๑ สฺมาปตฺติโย
๑ นิพฺพตฺเตตฺวา หิมวฺนุตฺเต วสฺมาโน
เอกสุมี กาลฺเล หิมวฺนุตฺโต นิกฺขมิตฺวา
ราชคฺชนคเร ราชยุยานํ ปตฺวา ตตฺถ
วสิตฺวา ทุตฺติยทิวเส ภิกฺษาจารตฺถาย นครํ

หากผ้านุ่งหรือผ้าห่มของพระองค์มีไม่พอ
ขอพระองค์โปรดรับผ้าสาฎกเหล่านี้ไปแล้ว
ให้คนเอาผ้าสาฎกคู่นั้นไปทิ้งเสียเถิด”.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสว่า “ดูกร
พราหมณ์ พวกเราชื่อว่าเป็นบรรพชิต
ผ้าเก่าๆ ที่เขาทิ้งก็ตาม ตกค้างอยู่ก็ตาม
ในที่เห็นปานนี้ คือที่ป่าช้าฝังศพตามถนน
ที่กองหยากเยื่อ ที่ทำอาบน้ำ ที่ทางหลวง
ย่อมควรแก่พวกเรา ส่วนท่านเป็นผู้ถือ
ลัทธิอย่างนี้ ไม่ใช่ในบัดนี้เท่านั้น แม้ใน
กาลก่อนก็เป็นผู้ถือลัทธิอย่างนี้เช่นกัน”
พราหมณ์ทูลอาราธนาแล้ว จึงทรงนำ
อดีตนิทานมา.

ในอดีตกาล พระเจ้ามคธผู้ทรงธรรม
ครองราชย์ในนครราชคฤห์ แคว้นมคธ.
ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูล
อุทิจจพราหมณ์^๑ ตระกูลหนึ่ง บรรลุ
ความเป็นวิญญูชน (นิตินิภาวะ) แล้วบวช
เป็นฤาษี ทำอภิญญา และสมาบัติให้
เกิดขึ้น (สำเร็จอภิญญา สมาบัติ) แล้ว
อยู่ในป่าหิมพานต์ ครั้งหนึ่ง ออกจากป่า
หิมพานต์ไปถึงพระราชอุทยาน ใน

^๑ อุทิจจพราหมณ์ พราหมณ์ตระกูลสูงศักดิ์.

ปาวีสี.

ราชา ตัม ทิสฺวา ปกุโกสาเปตฺวา
ปาสาทะ นิสฺทาเปตฺวา โภเชตฺวา
อุยฺยานะเยว วสนตฺถาย ปฏฺยญฺญํ คณฺหิ.

โพธิสฺตโต รณฺโถ นิเวสเน ภูณฺชิตฺวา
อุยฺยานะ วสตี.

ตสฺมี กาละ ราชคฺชนฺคระ ทุสฺสสฺสกุขณ-
พฺรหฺมณฺเณ นาม อโหสิ. ตสฺส สฺมคฺเค
จปีตํ สากฺกยฺคณฺติ สพฺพํ ปุริมสฺทิสฺเมว.

มาณเว ปน สฺसानํ คจฺจนฺเต
โพธิสฺตโต ปจฺมตฺริ คณฺตฺวา สฺसानทฺวาเร
นิสฺสิทิตฺวา เตน ตัม จชฺชิตฺติ สากฺกยฺคํ
คเหตฺวา อุยฺยานํ อคฺมาสิ.

มาณโว คณฺตฺวา ปีตฺวา อโรเจสิ.

ปีตา “ราชกฺุลปโก ตาปโส นสฺเสยฺยา”ติ
โพธิสฺตตสฺส สนฺติกํ คณฺตฺวา “ตาปส
ตยา คหิตฺสากฺเก จชฺชเทหิ มา นสฺสา”ติ
อาห.

นครหลวงราชคฤห์อยู่ที่นั่น พอวันที่ ๒
เข้าสู่นครไปเที่ยวภิกขาจาร.

พระราชาทอดพระเนตรเห็นท่าน รับสั่งให้
เรียกมาเฝ้า ให้นั่งบนปราสาท เชิญให้ฉัน
(ด้วยภัตตาหารอันประณีตแล้ว) รับ
ปฏิญญาเพื่ออยู่ในอุทยานนั่นเอง.

พระโพธิสัตว์ฉัน(ภัตตาหาร) ในวังหลวง
พักอาศัยอยู่ที่อุทยาน.

ในกาลนั้น ในพระนครราชคฤห์ ได้มี
พราหมณ์ผู้รู้ลักษณะผ้าคนหนึ่ง. เรื่อง
ทั้งหมดที่ว่า ผ้าสาฎกคู่ของพราหมณ์
เก็บไว้ในหีบ เป็นเช่นเดียวกับเรื่องก่อน
นั่นเอง. (แปลกันตรงที่ว่า)

ก็เมื่อมาณพไปป่าช้า พระโพธิสัตว์
ไปนั่งรออยู่ที่ประตูป่าช้าก่อนแล้ว จึงเก็บ
ผ้าสาฎกคู่ที่มาณพนั้นทิ้งไว้ แล้วกลับไป
ปราสาทอุทยาน.

มาณพไปบอกข่าวแก่บิดา.

บิดา(ของมาณพ)คิดว่า “ดาบสเป็นผู้
ใกล้ชิดกับราชสกุลพึงฉิบหาย” จึงไปยัง
ที่อยู่ของพระโพธิสัตว์ เรียนว่า “ข้าแต่
ดาบส ท่านจงทิ้งผ้าที่ท่านเก็บได้เสียเถอะ
ขอท่านจงอย่าพิณาศเลย”.

ตปโส "อมุหาก็ สุसानะ จตุตตปิไลติกา
 ฏฏติ น มยิ โกตุหลมุงคฺลิกา
 โกตุหลมุงคฺลนฺนาเมตฺติ น พุทฺธปจฺเจก-
 พุทฺธโพธิสฺตเตหิ วนฺณนิตฺติ ตสฺมา
 ปณฺชิตฺเตน โกตุหลมุงคฺลิกเณ น
 ภวิตพฺพนุ"ติ พุราหมณฺสฺส ธมฺมํ เทเสสิ.

พุราหมเณ ธมฺมํ สุตฺวา ทิฏฺฐิํ ภินฺทิตฺวา
 โพธิสฺตตฺติ สรณํ คโต.

โพธิสฺตโตปิ อปริหีนชฺฌมานเณ พุรฺหมโลก-
 ปรายเณ อโหสิ.

สตุถาปี อิมิ อตีตฺติ อหริตฺวา
 อภิสมฺพุทฺโธ หุตฺวา พุราหมณฺสฺส ธมฺมํ
 เทเสนฺโต อิมิ คาถมาห

๘๗. "ยสฺส มงฺคฺลา สฺมุหตา
 อุปฺปาตา สฺปิณา จ ลกฺขณา จ
 โส มงฺคฺลโทสฺวีตฺวตฺโต
 ยุกฺโยคาธิตฺโต น ชาตฺเมตฺติ"ติ.

ดาบสแสดงธรรมแก่พราหมณ์ว่า "ผ้าขี้ริ้ว
 ที่ทิ้งในป่าช้ายังสมควรแก่เรา เราไม่ถือ
 มงคลตื่นข่าว ชื่อว่ามงคลตื่นข่าวนั้น
 พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และ
 พระโพธิสัตว์ไม่สรรเสริญ ฉะนั้น บัณฑิต
 ไม่ควรเป็นผู้ถือมงคลตื่นข่าว".

พราหมณ์ฟังธรรมเลิกทิฏฐิถึงพระโพธิสัตว์
 เป็นสรณะ.

ฝ่ายพระโพธิสัตว์มีฌานไม่เสื่อม ได้เป็น
 ผู้บังเกิดในพรหมโลกแล้ว.

ฝ่ายพระศาสดา ครั้นทรงนำเรื่อง
 อดีตนี้มาแล้ว ทรงเป็นผู้ตรัสรู้พร้อม
 เฉพาะแล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่
 พราหมณ์ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๘๗. "มงคลทั้งหลายหนึ่ง ลางทั้งหลาย
 หนึ่ง ความฝันหนึ่ง ลักษณะ
 ทั้งหลายหนึ่ง ผู้ใดล้มเลิกเสียได้
 ผู้นั้นชื่อว่า ล่วงพ้นโทษแห่งการถือ
 มงคลตื่นข่าวได้ กำจัดยุคและโยคี

^๑ ยุค-กิเลสที่รวมกันเป็นคู่ๆ โจร-ความโกรธ
 อุปนาหะ-ความผูกโกรธ โยคะ-เป็นชื่อของกิเลส
 ๔ อย่าง กามโยคะ ภวโยคะ ทิฏฐิโยคะ
 อวิชาโยคะ.

ได้ ไม่ต้องกลับมาเกิดอีก (ใน
โลกนี้)" ดังนี้.

ตตถ ยสฺส มงฺคลา สมฺหตาติ
ยสฺส อรหโต ชีณาสวสฺส ทิฏฺฐมงฺคลํ
สุตมงฺคลํ มุตมงฺคลนฺตติ เอเต มงฺคลา
สมฺมุจฺฉินฺนา.

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคาถา
ว่า ยสฺส มงฺคลา สมฺหตา อรรธาธิบาย
เพิ่มเติมว่า พระอรหันตชีณาสพล้มเลิก
มงคลเหล่านี้ คือ มงคลที่เกิดเพราะสิ่ง
ที่เห็น มงคลที่เกิดเพราะเรื่องที่ได้ฟัง
มงคลที่เกิดเพราะอารมณ์ที่ได้ทราบ.

อุปฺปาตา สุปฺปนา จ ลกฺขณา จาติ
เอวฺรุโป จนฺตคฺคาโห ภวิสฺสติ เอวฺรุโป
สุริยคฺคาโห ภวิสฺสติ เอวฺรุโป
นกฺขตฺตคฺคาโห ภวิสฺสติ เอวฺรุโป
อุกฺกาปาโต ภวิสฺสติ เอวฺรุโป ทิสาทาโห
ภวิสฺสตีติ อิเม ปญฺจ มหาอุปฺปาตา,
นानปฺปการา จ สุปฺปนาปี สุภคฺคฺกฺขณํ
ทุพฺภคฺคฺกฺขณํ อิตฺถิลกฺขณํ ปุริสลกฺขณํ
ทาสลกฺขณํ ทาสีลกฺขณํ อสิลกฺขณํ
อุสุลกฺขณํ อาวุธลกฺขณํ วตฺถลกฺขณนฺตติ
เอวมาทิกานิ ลกฺขณานิ, อิเม จ
ทิฏฺฐิจฺญฺจาณา ยสฺส สมฺหตา, น เอเตหิ
อุปฺปาตาทีหิ อตฺตโน มงฺคลํ วา
อวมงฺคลํ วา ปจฺเจติ.

บาทพระคาถาว่า อุปฺปาตา สุปฺปนา จ
ลกฺขณา จ ความว่า (การยึดถือที่จัด)
ล้างใหญ่ ๕ ประการเหล่านี้ คือพระจันทร์
จับจะเป็นอย่างนี้ พระอาทิตย์จับจะเป็น
อย่างนี้ ดาวจับจะเป็นอย่างนี้ อุกกาบาต
ตกจะเป็นอย่างนี้ ดาวหางขึ้นจะเป็น
อย่างนี้, รวมทั้งเรื่องฝันน่านปการ
ลักษณะหลายอย่าง มีอาทิอย่างนี้ คือ
ลักษณะคนโชคดี ลักษณะคนโชคร้าย
ลักษณะผู้หญิง ลักษณะผู้ชาย ลักษณะ
ทาสชาย ลักษณะทาสหญิง ลักษณะ
ดาบ ลักษณะลูกศร ลักษณะอาวุธ
ลักษณะผ้า อนึ่ง ผู้ที่ล้มเลิกเพิกถอน
สภาวะอันเป็นที่ตั้งแต่ทิฏฐิเหล่านี้ได้หมด
แล้ว ย่อมไม่เชื่อถือว่าเป็นมงคล หรือว่า

อรรถกถาชาดก ป-ท.๕-๑๔

โส มงคลโทษวิวัตโตติ โส ชีณาสโว
สพพมงคลโทษ วิวัตโตติ อติกุกนโต
ปชิตวา จิต.

ยุคโยคาธิตโตติ โภโธ จ อุนาโ
จ มกุไซ จ ปฟาโส จาติ อาทินา
นเยน เทว เทว เอกโต อาคตกุทิลเสสา
ยุคา นาม.

กามโยโค ภวโยโค ทิฏฐิโยโค
อวิชาโยโคติ อิม สัสสเร โยชนภาวโต
จตุตาโร โยคา นาม.

เต ยุเค จ โยเค จาติ ยุคโยเค
อธิตโต อภิวิตวา คโต วิวัตโตติ
สมตีกุกนโต ชีณาสโว ภิกขุ.

น ชาตุเมตติ ปุน ปฏิสนธิวเสน
เอกเสเนว อิม โลกั น เอตี นาคจจติ.

เป็นอวมงคลแก่ตน เพราะเรื่องกลาง
เป็นต้น เหล่านี้.

คำว่า โส มงคลโทษวิวัตโต ความว่า
ท่านผู้นั้นเป็นพระชีณาสพ (ผู้สิ้นกิเลส)
ล่วงพ้นคือผ่านพ้น ได้แก่ ละเว้นโทษแห่ง
มงคลทั้งปวงเสียได้ดำรงอยู่.

คำว่า ยุคโยคาธิตโต ความว่า
กิเลสที่มาร่วมกันเป็นสอง ๆ ตามนัยดังนี้
คือความโกรธคู่กับความผูกโกรธ ความ
ลบหลู่บุญคุณท่านคู่กับการตีเสมอท่าน
เป็นอาทิ ชื่อว่า กิเลสคู่.

กิเลสชื่อว่าโยคะ ๔ อย่าง เพราะประกอบ
สัตว์ไว้ในสังสารวัฏเหล่านี้คือ กามโยคะ
(การประกอบในกาม) ภวโยคะ (การ
ประกอบในภพ) ทิฏฐิโยคะ (การประกอบ
ในความเห็นผิด) อวิชาโยคะ (การ
ประกอบในความไม่รู้).

ภิกษุที่หมดกิเลสแล้ว ล่วงพ้น ครอบงำ
ข้ามพ้น ก้าวล่วงซึ่งกิเลสที่ชื่อว่า ยุคะ
และโยคะ คือ ยุคและโยคะเหล่านั้น.

คำว่า น ชาตุเมตติ คือพระชีณาสพจะ
ไม่มา คือไม่กลับมาโลกนี้อีก ด้วย
สามารถปฏิสนธิอย่างแน่นอนแล.

เอวี่ สตุถา อิมาย คาถาย
พฺราหฺมณฺสฺส ฐมฺมึ เทเสตฺวา ปฺน
สจฺจานิ ปกาเสสิ.

สจฺจปริโยसानเ พฺราหฺมโณ สทฺธิ ปฺตฺเตน
โสตาปตฺติผลเ ปติฏฺจหิ.

สตุถา ชาตกั สโมธาเนสิ "ตทา เอเตว
ปีตาปฺตฺตา อเหตุํ, ตาปโส ปน
อหเมวา"ติ.

มงคลชาติกถาอนุชา สุตตมา.

พระศาสดา ทรงแสดงธรรมแก่
พราหมณ์ด้วยพระคาถานี้ ด้วยประการ
ฉะนี้แล้ว ทรงประกาศสัจจะซ้ำอีก.

เวลาจบการประกาศสัจจะ พราหมณ์
พร้อมทั้งบุตร ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล.

พระศาสดา ทรงประมวลชาติกว่า "บิดา
และบุตรเหล่านั้นนั่นเองในครั้งนั้นได้มา
เป็นพ่อลูกกันอีกในบัดนี้, ส่วนดาบส
ได้เป็นเรตถาคตเองนั่นแล".

พรรณนามงคลชาติ ที่ ๗ จบ.

๘. สารมุกษาทก (๘๘)

๘๘. "กฤษณานิเมว มุญเจยฺย
น หิ มุญเจยฺย ปาปิกํ
โมกฺโข กฤษณินฺยา สาธุ
มุตฺวา ตปติ ปาปิกนุ"ติ.

สารมุกษาทกํ อภฺจมนํ.

๘. สารัมภษาทก (๘๘)

๘๘. "บุคคลพึงเปล่งวาจา ที่ดีงามเท่านั้น
ไม่พึงเปล่งวาจา ที่ชั่วช้าลามกเลย
เพราะการเปล่งวาจาที่ดีงาม ย่อม
ยังประโยชน์ให้สำเร็จ บุคคลเปล่ง
วาจาที่ชั่วช้าหยาบคาย ย่อมเดือด-
ร้อนเศร้าโศก".

สารัมภษาทก ที่ ๘.

๘. สารัมภชาตกถา

(๘๘)

กถาณิเมว มุญเจยยาตี อิทํ
สตถา สาวตถิ อุปนิสสุสาย เขตวเน
วิหรนุโต โอมสวาทสิกขาปทํ อารพุก
กเถสิ.

เทวปี วตถุณี เหฎฐา นนุทิวิสาลชาตเก
วุตตสทิสานเว. อิมสมิ ปน ชาตเก
โพธิสตุโต คนุธารรฎเจ ตกุกสิลาเย
อณฺดรสุส พุราหฺมณฺสุส สารมฺโภ นาม
พลิตฺทโท อโหสิ.

สตถา อิทํ อตีตวตถุํ กเถตฺวา
อภิสมฺพุทฺโธ หุตฺวา อิมํ คาถมาห

๘๘. “กถาณิเมว มุญเจยยาตี
น ทิ มุญเจยยาตี ปาปิเก
โมกฺโข กถาณิยา สาธุ
มุตฺวา ตปตี ปาปิกนฺ”ติ.

๘. พรรณนาสารัมภชาดก

(๘๘)

พระศาสดา เมื่อทรงอาศัยพระนคร
สาวัตถีประทับอยู่ ณ พระเชตวันวิหาร
ทรงปรารภสักขาบทว่าด้วยการกล่าว
วาจาชั่วหยาบ ตรัสพระธรรมเทศนานี้
มีคำว่ กถาณิเมว มุญเจยยาตี ดังนี้
เป็นต้น.

แม้ทั้งสองเรื่อง ก็มีเนื้อความเช่นเดียวกับ
เรื่องที่กล่าวไว้แล้วในนันทิวิสาลชาดกใน
หนหลังนั่นเอง. แต่ในชาดกเรื่องนี้ พระ
โพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นโคมีกำลัง
ชื่อสารัมภะของพราหมณ์คนหนึ่ง ใน
เมืองตักกสิลา แคว้นคันธาระ.

พระศาสดาครั้งตรัสเรื่องในอดีตนี้แล้ว
เมื่อทรงบรรลุอภิสัมโพธิญาณ จึงตรัส
พระคาถานี้ว่า

๘๘. “บุคคลพึงเปล่งวาจา ที่ดีงามเท่านั้น
ไม่พึงเปล่งวาจา ที่ชั่วช้าลามกเลย
เพราะการเปล่งวาจาที่ดีงาม ย่อม
ยังประโยชน์ให้สำเร็จ บุคคลเปล่ง
วาจาที่ชั่วช้าหยาบคาย ย่อมเดือด
ร้อนเศร้าโศก” ดังนี้.

ตตถ กุลยานิเมว มุญเจยยาติ
จตุทโทสวินิมุตต์ กุลยานิ์ สุนุทริ์ อนวชชั
วากเมว มุญเจยย วิสฺสชฺเชยย กเถยย.

น หิ มุญเจยย ปาปิกนฺติ ปาปิกั
ลามกั ปเรสํ อปฺปิยํ อมนาปี น
มุญเจยย.

โมกฺโข กุลยานิยา สาธุติ กุลยาน-
วากาย วิสฺสชฺชนเมว อิมสฺมี โลกเ สาธุ
สฺนุทริ์ ภาทฺทกั.

มุตฺวา ตปฺติ ปาปิกนฺติ ปาปิกั ผรุสวํ
มุญฺจิตฺวา วิสฺสชฺเชตฺวา กเถตฺวา โส
ปฺคฺคฺโล ตปฺติ โสจติ กิลมตีติ.

เอวํ สตุถา อิมํ ธมฺมเทสนํ
อาหริตฺวา ชาตกั สโมธานสิ "ตทา
พฺราหฺมณเ อานนุโท อโหสิ, พฺราหฺมณิ

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคาถา
ว่า กุลยานิเมว มุญเจยย ความว่า
บุคคลพึงเปล่ง คือพึงเอ่ย ได้แก่พึงกล่าว
เฉพาะวาทะที่งาม คือ ดี ได้แก่ไม่มีโทษ
ปราศจากโทษ ๔ ประการ.^๑

บาทพระคาถาว่า น หิ มุญเจยย
ปาปิกั อธิบายว่า บุคคลไม่พึงเปล่งวาทะ
ที่ชั่วช้า ได้แก่เลวทราม อันไม่เป็นที่รัก
ไม่เป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น.

บาทพระคาถาว่า โมกฺโข กุลยานิยา
สาธุ ความว่า การเปล่งวาทะที่ดีงาม
เท่านั้น ยังประโยชน์ให้สำเร็จ คือเป็น
ความดี ได้แก่เป็นความเจริญในโลกนี้.

บาทพระคาถาว่า มุตฺวา ตปฺติ ปาปิกั
ความว่า บุคคลนั้น เปล่ง คือเอ่ย
ได้แก่กล่าววาทะชั่วช้า คือ วาทะ
หยาบคาย ย่อมเดือดร้อน คือย่อม
เศร้าโศก ได้แก่อย่อมลำบาก.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาด้วยประการฉะนี้แล้ว ทรง
ประมุขชาดกว่า "พฺราหฺมณเในครั้งนั้น

^๑ วาทะมีโทษ ๔ อย่าง คือ ๑. วาทะเท็จ ๒. วาทะ
หยาบ ๓. วาทะส่อเสียด ๔. วาทะเพ้อเจ้อ.

อุบลวรรณ, สารมโห ปน อหเมวา"ติ. ได้มาเป็นพระอานนท์ในครั้งนี้, นาง
พราหมณีได้มาเป็นนางอุบลวรรณ, ส่วน
สารัมภโพธิสัตว์ ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง"
ดังนี้แล.

สารัมภชาตกวรรณ อภุจมา.

พรรณนาสารัมภชาดก ที่ ๘ จบ.

๙. กุหกษัตถก (๘๙)

๘๙. "วาจาว กิร เต อาสี
สณฺหา สขิลภาณินโน
ติณฺมตฺเต อสฺสชิตฺตํ
โน ๑ นิกฺขสฺสํ ทรนุ"ติ.

กุหกษัตถกํ นวมํ.

๙. กุหกษัตถก (๘๙)

๘๙. "ได้ยินว่า ถ้อยคำของท่านนั้นเที่ยว
ผู้กล่าวถ้อยคำอ่อนโยน ช่างเป็น
คำอ่อนหวาน ท่านได้เป็นผู้ชั่งใจ
ในวัตถุเพียงหน้าเส้นเดียว แต่ท่าน
เมื่อนำทองคำร้อยแท่งไป กลับไม่
ชั่งใจเลย".

กุหกษัตถก ที่ ๙.

๙. กุหกษัตถกถวณนา (๘๙)

วาชาว กิร เต อาสีติ อิทํ สตุถา
เซตวเน วิหรนฺโต เอกํ กุหํ ภิกขุ
อารพฺภ กเถสี. กุหนวตฺถุ อุตฺทาลชาตเก
อาวิภวิสฺสตี.

อตีเต พาราณสียํ พุรหฺมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต เอกํ คามกํ อุปนึสฺสาย
เอโก ญฺญชฺฉิลो กุหกตาปโส วสตี.

เอโก ญฺญมฺพิโก ตสฺส อรณฺเบ
ปณฺณสาลํ กาเรตฺวา ตตฺถ นํ วาเสนฺโต
อตฺตโน เคเห ปณฺีตาหาเรน ปฏฺิษคฺคตี.

โส ตํ ญฺญชฺฉิลํ "สีลวา เอโส"ตี
สทฺทหิตฺวา โจรภเยน สฺวณฺณนิกฺขสฺตํ
ตสฺส ปณฺณสาลํ เนตฺวา ญฺมิคฺตํ กตฺวา
"อิมํ โอลิเกยฺยาสี ภาเน"ตี อาห.

๙. พรรณนากุหกษัตถก (๘๙)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันวิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้
หลอกลวงรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้
มีคำว่ วาชาว กิร เต อาสี เป็นต้น.
เรื่องการหลอกลวง จักปรากฏชัดเจนใน
อุททาลชาดก.

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติ ณ กรุงพาราณสี
ชฎิลคดโกงผู้หนึ่ง เป็นดาบสผู้หลอกลวง
อาศัยหมู่บ้านแห่งหนึ่งอยู่.

ญฺญมฺพิคนหนึ่ง ให้คนสร้างบรรณศาลา
ในป่า เพื่อดาบสนั้น ให้ท่านอยู่ที่
บรรณศาลานั้น บำรุงด้วยอาหารอัน
ประณีตในเรือนของตน.

ญฺญมฺพินั้นเชื่อถือดาบสผู้คดโกงนั้นว่า
"ดาบสนี้เป็นผู้มีศีล" เพราะกลัวใจ จึง
นำทองคำร้อยแท่งไปยังบรรณศาลาของ
ดาบสนั้น ฟังไว้ที่พื้นดินกล่าวว่า "พระ-

^๑ ญฺญมฺพิ : คนมั่งมี คนมีหลักฐาน เจ้าของที่ดิน
พอเรือน.

อถ นํ ตาปโส “ปพฺพชิตานํ นาม
อาวุโส เอวรูปํ กเถตุํ น วฏฺฏติ, อมฺหากํ
ปรสฺนตเก โลโก นาม นตฺถิ”ติ อาท.
โส “สาธุ ภาณฺเต”ติ ตสฺส วจัน
สทฺทหิตฺวา ปกฺกามิ.

ทฺฐจตาปโส “สกุภา เอตฺตเกน ชีวิตฺนุ”ติ
กตฺติปาหํ อตฺติกฺกมิตฺวา ตํ สุวณฺณํ
คเหตฺวา อนฺตรามคฺเค เอกสุมิ จาเน
จเปตฺวา อาคนฺตฺวา ปณฺณสาลเมว
ปวิสิตฺวา ปุณฺทิวเส ตสฺส เคเห
ภตฺตทิจฺจํ กตฺวา เอวมาห “อาวุโส มยํ
ตฺเมห นิสฺสาย จิรํ วสิมฺหา, อตฺติจฺรณฺหิ
เอกสุมิ จาเน วสนฺตานิ มนุสฺเสหิ
สทฺธิ สํสคฺโค โหติ, สํสคฺโค จ นาม
ปพฺพชิตานํ มลํ ตสฺมา คจฺฉามหนุ”ติ
วตฺวา เตน ปุณฺปฺปนํ ยาจิยมาโนปิ
นิวตฺติตฺตํ น อิจฺฉิ.

คุณเจ้าผู้เจริญ ขอท่านโปรดดูแลทองคำ
ร้อยแท่งนี้ด้วย”.

ลำดับนั้น ดาบสจึงกล่าววาทะกุกุมพินันท์ว่า
“ดูกรผู้มีอายุ การกล่าวถ้อยคำเห็นปานนี้
ย่อมไม่สมควรแก่นักบวชทั้งหลาย, ขึ้น
ชื่อว่าความโลภในสิ่งของของผู้อื่นย่อมไม่มี
แก่พวกเรา”. กุกุมพินันท์พูดว่า “ดีแล้ว
พระคุณเจ้าผู้เจริญ” เชื้อคำของดาบสนั้น
แล้วหลีกไป.

ดาบสผู้ชั่วช้า คิดว่า “เราสามารถที่จะ
ดำรงชีพอยู่ได้ ด้วยทองคำมีประมาณ
เท่านี้” ครั้นล่วงไปสองสามวัน จึงยกยก
ทองคำนั้นนำไปซ่อนไว้ ณ ที่แห่งหนึ่ง ใน
ระหว่างหนทาง แล้วกลับมาเข้าไปยัง
บรรณศาลาตามเดิม วันรุ่งขึ้นทำภักติก
ในเรือนของกุกุมพินันท์ แล้วพูดขึ้นอย่างนี้
ว่า “ดูกรผู้มีอายุ เราอาศัยท่านอยู่นาน
แล้ว, เพราะว่าความคลุกคลีกับพวก
มนุษย์ย่อมมีแก่นักบวช ผู้อยู่ในที่แห่ง
เดียวนานเกินไป, ก็ธรรมดาว่าความ
คลุกคลีเป็นมลทินสำหรับนักบวชทั้งหลาย
เพราะฉะนั้นเราจะไปละนะ” ครั้นพูดแล้ว
แม้ถูกกุกุมพินันท์อ้อนวอนอยู่แล้ว ๆ เล่า ๆ
ก็ไม่ปรารถนากลับไป.

นิวาโส คหิตโต โหติ. โส ตาปสสุส
 วจัน สุตวา “อทฐา อิมินา ทฎฺฐตาปเสน
 อิมสุส กิณฺจิ คหิตํ ภวิสฺสตี”ติ. กุญฺมพิกิ
 ปุจฺฉิ “อตฺถิ ปน เต สมฺม กิณฺจิ
 เอตฺตสุส ตาปสสุส สนฺตึเก นิกฺขิตฺตนุ”ติ.

“อตฺถิ สมฺม สุวณฺณนิกฺขสฺตนุ”ติ. “เตนหิ
 คจฺฉ ตํ อุปฺภาเรหิ”ติ. โส ตํ ปณฺณสาลิ
 คนฺตฺวา ตํ อทิสฺวา เวเคนาคนฺตฺวา
 “นตฺถิ สมฺมา”ติ อาท.

“น เต สุวณฺณํ อณฺเณน คหิตํ, เตเนว
 กุญฺตตาปเสน คหิตํ, เอหิ ตํ อณฺุพฺนุชิตฺวา
 คนฺุหามา”ติ เวเคน คนฺตฺวา กุญฺตตาปสิ
 คนฺุชิตฺวา หตฺถเอหิ จ ปาทเอหิ จ
 ไปเถตฺวา สุวณฺณํ ออาหาราเปตฺวา
 คนฺุหีสุ.

โพธิสฺสโต สุวณฺณํ ทิสฺวา “นิกฺขสฺตี นาม
 หรฺมาโน อสฺซุชิตฺวา ตินฺมตฺเต สตฺโตสสี”ติ
 วตฺวา ตํ ครหฺนฺโต อิมิ คาทมาห

ในที่อยู่นั้น. พระโพธิสัตว์นั้นได้ยื่นถ้อยคำ
 ของดาบสชุกคิดว่า “ดาบสผู้ชั่วช้านี้คง
 จะถือสิ่งของอะไร ๆ ของกุญฺมพีคนนี้
 แน่นอน” จึงถามกุญฺมพีว่า “ดูกรสหาย
 ก็สิ่งของอะไร ๆ ที่ท่านเก็บไว้ในที่อยู่ของ
 ดาบสผู้นี้มีอยู่หรือ”.

กุญฺมพีตอบว่า “ดูกรสหาย มีทองคำ
 ร้อยแท่ง”. พระโพธิสัตว์จึงกล่าวว่า
 “ถ้าเช่นนั้นท่านจงไปตรวจตราดูทองคำ
 ร้อยแท่งนั้นเถิด”. กุญฺมพีนั้นไปยังบรรณ-
 ศาลานั้น ไม่เห็นทองคำร้อยแท่งนั้น จึง
 รีบกลับมากล่าวว่า “ดูกรสหาย ทองคำ
 ร้อยแท่งไม่มีเสียแล้ว”.

ชนทั้งหลายกล่าวว่า “คนอื่นมิได้เอา
 ทองคำของท่านไป, ดาบสคดโกงคนนั้นแน่
 เอาไป, มาเถิดพวกเราจะติดตามไปจับ
 ดาบสนั้น” จึงรีบไปจับดาบสคดโกงได้
 ใช้มือและเท้าโบยตี บังคับให้นำทองคำ
 มา แล้วจึงรับเอาไป.

พระโพธิสัตว์เห็นทองคำแล้ว กล่าวว่า
 “ท่านเมื่อนำทองคำร้อยแท่งไป ไม่ขังใจ
 กลับไปขังใจในหญ้าเพียงเส้นเดียว”
 ขณะติเตียนดาบสผู้คดโกงนั้น จึงกล่าว
 คาถา(ภาษิต)นี้ว่า

๘๙. "วาจาว กิร เต อาสิ
 สณฺหา สขิลภาณินโน
 ตินมตฺเต อสขุชิตฺโต
 โน จ นิกฺขสฺตํ หรณฺ"ติ.

ตตถ วาจาว กิร เต อาสิ สณฺหา
 สขิลภาณินโนติ "ปพฺพชิตานํ ตินมตฺตมฺปิ
 อทินฺนํ อาทาตุํ น วญฺญตี"ติ เอวํ สขิลํ
 มุทฺทวจนํ วทนฺตสฺส วาจาเอว กิร เต
 สณฺหา อาสิ, วจนเมว มญฺจํ อโหสีติ
 อตฺถ.

ตินมตฺเต อสขุชิตฺโตติ ญฺญชฺชิล เอภิสฺสา
 ตินสลาภาย กุกฺกุจฺจํ กุรุมาโน ตฺวํ
 สตฺโต อาสตฺโต ลคฺโค อโหสี.

๘๙. "ได้ยินว่า ถ้อยคำของท่านนั้นเทียว
 ผู้กล่าวถ้อยคำอ่อนโยน ช่างเป็น
 คำอ่อนหวาน ท่านได้เป็นผู้ชองใจ
 ในวัตถุเพียงหญ้าเส้นเดียว แต่ท่าน
 เมื่อนำทองคำร้อยแท่งไป กลับไม่
 ชองใจเลย" ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น สองบาท
 คาถาว่า วาจาว กิร เต อาสิ สณฺหา
 สขิลภาณินโน (แปลว่า ได้ยินว่า ถ้อยคำ
 ของท่านนั้นเทียว ผู้กล่าวถ้อยคำอ่อนโยน
 ช่างเป็นคำอ่อนหวาน) ความว่า ได้ยินว่า
 ถ้อยคำของท่านนั้นเทียวผู้กล่าวอยู่ซึ่ง
 ถ้อยคำอ่อนโยน คือคำอ่อนหวานอย่างนี้
 ว่า "การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้
 ให้แม้เพียงหญ้าเส้นหนึ่ง ย่อมไม่ควรแก่
 นักบวช" ดังนี้ จัดเป็นคำอ่อนหวาน,
 ได้แก่ คำพูดนั่นเอง จัดเป็นคำพูด
 สละสลวยเกลี้ยงเกลา.

บาทคาถาว่า ตินมตฺเต อสขุชิตฺโต
 (แปลว่า ท่านได้เป็นผู้ชองใจในวัตถุเพียง
 หญ้าเส้นเดียว) ความว่า แม้ชชิลผู้
 คดโกง ท่านทำความรังเกียจในเส้นหญ้า
 เพียงเส้นเดียว ได้เป็นผู้ชองใจคือชดชอง
 ได้แก่ชองเกี้ยว.

๒๒๓

โน จ นิกขสตี หรุตติ อิมิ ปน นิกขสตี หรุตโต อสตุโต นิลลคฺโคว ชาโตสตีติ.

เอวํ โพิธิสตุโต ตํ ครหิตฺวา ปนสฺส “มา ปุน กุฏชฎิล เอวรูปมกาสิ”ติ โอิวาทิ ทตฺวา ยถากมฺมํ คโต.

สตฺถา อิมิ ธมฺมเทสนํ อahrtฺวา “น ภิกฺขเว อิทาเนเวส ภิกฺขุ กุหโก, ปุพฺเพปิ กุหโกเยวา”ติ วตฺวา ชาตกํ สโมธานสสิ “ตทา กุฏตาปโส กุหโก ภิกฺขุ อโหสิ, ปณฺทิตฺตปฺริโส ปน อหเมวา”ติ.

กุหกชาตกวรรณนา นวมา.

บาทคาถาว่า โน จ นิกขสตี หรือ (แปลว่า แต่ท่านเมื่อนำทองคำร้อยแท่งไป กลับไม่ข้องใจเลย) ความว่า แต่ท่าน เมื่อนำทองคำร้อยแท่งนี้ไป กลับเป็นผู้ไม่ ข้องใจ คือหมดความแคลงใจทีเดียว.

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ ครั้นติเตียนดาบส ผู้ชั่วช้านั้นอย่างนี้แล้ว ได้ให้โอวาทแก่ ดาบสนั้นว่า “นี่แน่ะชฎิลผู้คดโกง ท่าน อย่าได้กระทำความผิดเช่นนี้อีก” ดังนี้ แล้ว ก็ไปตามกรรม.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม เทศนານี้มาแล้วตรัสย้าว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลนี้เท่านั้น ภิกษุ รูปนี้เป็นผู้หลอกลวง, ถึงแม้ในกาลก่อน เธอก็ได้เป็นผู้หลอกลวงแล้วเหมือนกัน” ทรงประมวลชาดกว่า “ดาบสผู้คดโกง ในกาลนั้นได้เป็นภิกษุผู้หลอกลวงในเวลานี้ ส่วนบุรุษผู้เป็นบัณฑิต ได้แก่เราตถาคต นั้นเอง” ดังนี้แล.

พรรณนากุหกชาดก ที่ ๙ จบ.

๑๐. อกตัญญูชาตก (๙๐)

๙๐. "โย ปุพฺเพ กตกลฺยาณ
กตตฺถ นาวพฺุชฺฌติ
ปจฺฉา กิจฺเจ สมุปฺปนฺเน
กตฺตารํ นาธิคจฺฉตี"ติ.

อกตัญญูชาตกํ ทสมํ

อปายิมฺหฺวคฺโค นวโม.

๑๐. อกัตัญญูชาตก (๙๐)

๙๐. "ผู้ใด คนอื่นทำความดีไว้ให้ ทำ
ประโยชน์ไว้ให้ในครั้งก่อน มิได้
รู้สึกสำนึก ผู้นั้น เมื่อมีกิจเกิดขึ้น
ในภายหลัง ย่อมไม่ได้ผู้ช่วยเหลือ".

อกัตัญญูชาตก ที่ ๑๐

อปายิมหฺวรรคที่ ๙.

๑๐. อกตญญูชาทกถวณณา

(๙๐)

โย ปุพฺเพ กตกลฺยาณเติ อิทํ
สตุถา เขตฺตวเน วิหรนฺโต อนาถปิณฺฑิกํ
อารพฺภ กเถสิ.

ตสฺส กิเรโก ปจฺจนฺตวาสิโก เสฏฺฐิ
อทิฏฺฐสหาโย อโหสิ. โส เอกทา
ปจฺจนฺเต อฏฺฐานกภณฺทสฺส ปญฺจ
สภฺมฺมฺสตานิ ปุเรตฺวา กมฺมิเก มนุสฺเส
อาห "คจฺฉถ โภ อิมํ ภณฺฑํ สวตฺถิ
เนตฺวา อมฺหากํ สหายสฺส อนาถ-
ปิณฺฑิกสฺส มหาเสฏฺฐิสฺส ปจฺจคฺเขน
วิกฺกิตฺตฺวา ปฏิภณฺฑํ อahrธทา"ติ.

เต "สาธุ"ติ ตสฺส วจฺนํ สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา
สวตฺถิ คนฺตฺวา มหาเสฏฺฐิ ทิสฺวา
ปณฺณาการํ ทตฺวา ตํ ปวฺตฺติ อารุจฺยิสฺสุ.
มหาเสฏฺฐิปี ทิสฺวา "สุวาคตํ โว"ติ
เตสํ นิธาสญฺจ ปริพฺพยญฺจ ทาเปตฺวา
สหายสฺส สุขํ ปุจฺจิตฺวา ภณฺฑํ

๑๐. พรรณนาอกตญญูชาทก

(๙๐)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันวิหาร ทรงปรารภท่านอนาถ-
ปิณฺฑิกเศรษฐี ตรัสพระธรรมเทศนาว่า
โย ปุพฺเพ กตกลฺยาณเติ ดังนี้ เป็นต้น.

ได้ยืมว่า เศรษฐีผู้อยู่ชนบทชายแดน
คนหนึ่ง ได้เป็นสหายผู้ไม่เคยเห็นกันของ
ท่านอนาถปิณฺฑิกเศรษฐีนั้น. ในกาล
บางคราว เศรษฐีผู้อยู่ชนบทชายแดนนั้น
บรรทุกสินค้า ซึ่งเกิดขึ้นที่พื้นเมืองชนบท
ชายแดนเต็มเกวียน ๕๐๐ เล่ม กล่าวกะ
คนงานทั้งหลายว่า "ดูกรพ่อกมหาจําเรญ
ท่านทั้งหลายจงไป ท่านจงนำสินค้านี้
ไปยังเมืองสาวัตถี ขายให้แก่ท่านอนาถ-
ปิณฺฑิกมหาเศรษฐีผู้เป็นสหายของเรา
ด้วยราคาแพง แล้วจงนำสิ่งของตอบแทน
กลับมา".

คนงานเหล่านั้นรับคำของเศรษฐี ผู้อยู่
ชนบทชายแดนนั้นว่า "ได้ครับ" พวกกัน
เดินทางไปยังเมืองสาวัตถี พบอนาถ-
ปิณฺฑิกมหาเศรษฐี แล้วมอบเครื่อง
บรรณาการให้แล้วบอกความเป็นไปนั้น
ให้ทราบ. ฝ่ายท่านมหาเศรษฐีครั้นเห็น

ปวตุตี อารโจะสุ. อถ โส ปจฺจนุตวาสิ
 ปุณฺปิ เอกวาริ ตเถว ปญฺจ สกฺกุตตานิ
 สาวตฺถิ เปเสสิ.

มนุสฺสา ปณฺณาการิ อาทาย มหาเสฏฺฐิ
 ปสฺสึสฺสุ. เต ปน ทิสฺวา อนาถปิณฺฑิกสฺส
 มนุสฺสา "มยิ สามี เอเตสํ นิवासญฺจ
 ภตฺตญฺจ ปริพฺพยญฺจ ชานิสฺสสามา"ติ
 วตุวา เตสํ สกฺกฺวานิ พหิเนคเร ตถารูเป
 จาเน โมจาเปตุวา "ตุเมห อธิ วสถ,
 อมหากิ โว สมเร ยาคุภตฺตญฺจ ปริพฺพโย
 จ ภวิสฺสตี"ติ คนฺตุวา ทาสกมฺมกเร
 สนฺนิปาเตตุวา มชฺฌิมยามสมนฺนตฺเร
 ปญฺจ สกฺกุตตานิ วิลุมฺปีตุวา นิवासน-
 ปารุปนานิปิ เตสํ อจฺฉินฺทิตฺวา โคณ
 ปลาเปตุวา ปญฺจ สกฺกุตตานิ วิจกฺกานิ
 กตุวา ภูมियิ จเปตุวาว จกฺกานิปิ
 คณฺหิตฺวา อคมฺสิ.

สาวตฺถิ บอกเล่าความเป็นไปนั้นแก่ท่าน
 อนาถปิณฺฑิกเศรษฐี. ต่อมาเศรษฐีผู้อยู่
 ชนบทชายแดนนั้น ส่งเกวียน ๕๐๐ เล่ม
 เช่นนั้นเหมือนกัน ไปยังเมืองสาวตฺถิ
 อีกครั้งหนึ่ง.

พวกมนุษย์พากันนำเครื่องบรรณาการไป
 พบท่านอนาถปิณฺฑิกมหาเศรษฐี. ฝ่าย
 ผู้คนของท่านอนาถปิณฺฑิกเศรษฐีเห็นคน
 เหล่านั้นแล้วก็พูดว่า "ข้าแต่ นาย พวก
 ข้าพเจ้าจักกำหนดที่พัก อาหาร และ
 เสบียงของคนพวกนั้น" แล้วให้ปลดเกวียน
 ทั้งหลายของคนพวกนั้นไว้ในที่เช่นนั้น
 ภายนอกพระนครแล้วสั่งว่า "พวกท่าน
 ทั้งหลายจงอยู่ในที่นี้เถิด, ข้าวม
 ข้าวย และเสบียงในเรือนของพวกเรา
 จักมีสำหรับพวกท่านทั้งหลาย" ไปสั่งให้
 พวกทาสและกรรมกรประชุมกัน พากัน
 ไปปล้นเกวียน ๕๐๐ เล่ม ในระหว่างยาม
 เทียงคินแย่งชิงแม้กระทั่งผ้าถุงและผ้าห่ม
 ของคนพวกนั้น ตะเพิดโคให้หนีไป ถอด
 ล้อเกวียนทั้ง ๕๐๐ เล่มออก วาง(เกวียน
 เปลา ๆ) ไว้บนพื้นดินนั่นเอง พากัน
 ถือเอาแม้กระทั่งล้อ(เกวียน)ไปแล้ว.

ปัจจุบันทวาสิโน นีวาสนมตตสุสาปี
 สามิกา อหุตฺวา ภูตา เวเคน ปลายิตฺวา
 ปัจจุบันตเมว คตา. เสฏฺฐิมนุสฺสาปี ตํ
 ปวตฺตี มหาเสฏฺฐิโน อโรเจสฺสุ. โส
 “อตุตฺธานิ กถาปาภตฺนุ”ติ สตุถุ สนฺตีกํ
 คนฺตฺวา อาทิตฺโต ปฏฺจาย สพฺพํ ปวตฺตี
 อโรเจสิ.

สตุถา “น โข คหปติ โส ปจฺจนฺตวาสิ
 อิทาเนว เอวํสิโล, ปุพฺเพปิ เอวํสิโลเยว
 อโหสิ”ติ วตฺวา เตน ยาจิโต อตีตํ
 อานริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหฺมทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โพิธฺสตุโต พาราณสียํ
 มหาวิภโว เสฏฺฐิ อโหสิ. ตสฺเสโก
 ปจฺจนฺตวาสิโก เสฏฺฐิ อทิฏฺฐสหาโยติ
 สพฺพํ อตีตวตฺถุํ ปจฺจุปฺปนฺนวตฺถุสทิสเมว.

มนุษย์ผู้อยู่ชนบทชายแดน ไม่ได้เป็น
 เจ้าของวัตถุแม้เพียงผ้าห่ม (ไม่มีผ้าถุง)
 ตกใจกลัว พากันหนีไปโดยเร็ว ไปจนถึง
 ชนบทชายแดนที่เดียว. ฝ่ายคนของเศรษฐี
 ก็แจ้งเรื่องนั้นแก่ท่านอนาถบิณฑิกมหา
 เศรษฐี. ท่านอนาถบิณฑิกมหาเศรษฐีนั้น
 คิดในใจว่า “บัดนี้ มีเรื่องที่ควรกล่าว”
 จึงไปยังสำนักของพระศาสดากราบทูล
 ความเป็นไปทั้งปวงตั้งแต่ต้นมา.

พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรคฤหบดี เศรษฐี
 ชาวชนบทชายแดน มีปกติเป็นอย่างนี้
 ในกาลนี้เท่านั้นหามิได้แล, ถึงในกาลก่อน
 ก็มีปกติเป็นอย่างนี้เหมือนกัน” ผู้อัน
 ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีทูลอาราธนาแล้ว
 จึงทรงนำอดีตนิทานมา.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 ทรงครองราชสมบัติ ณ กรุงพาราณสี
 พระโพิธสัตว์ได้เป็นเศรษฐีมีสมบัติมาก
 ในกรุงพาราณสี. เศรษฐีผู้อยู่ในชนบท
 ชายแดนคนหนึ่ง เป็นสหายผู้ไม่เคย
 เห็นหน้ากันของพระโพิธสัตว์นั้น เรื่องใน
 อดีตทั้งปวงก็เป็นเช่นเดียวกับเรื่องใน
 ปัจจุบันนั่นเอง ด้วยประการฉะนี้.

โพธิสตโต ปน อตตโน มนุสฺเสหิ "อชฺช
อเมหฺหิ อิทนฺนาม กตฺนฺ"ติ อารุจิเต
"ปจฺมํ อตตโน กตฺ อูปการํ อชานนฺตา
ปจฺฉา เอวรูปิ ลภนฺติเยวา"ติ วตฺวา
สมฺปตฺตปริสาย ฐมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ
คาถมาห

๙๐. "โย ปุพฺเพ กตกลฺยาโน
กตตฺโต นาวพฺุชฺฌติ
ปจฺฉา กิจฺเจ สมฺปฺปนฺเน
กตฺตารํ นาริคฺฉฺฉติ"ติ.

ตตฺตารํ ปิณฺฑตฺโต

ชตฺติยาทีสุ โย โภจึ ปุริโส ปุพฺเพ
ปจฺมตรํ อญฺเณน กตกลฺยาโน
กตฺตฺตฺวาโร กตตฺโต นิปฺผาทิตกิจฺโจ หุตฺวา
ตํ ปเรณ อตตฺนึ กตฺ กกลฺยาณญฺเจว
อตฺถญฺจ น ชานาติ โส ปจฺฉา
อตตฺโน กิจฺเจ สมฺปฺปนฺเน ตสฺส กิจฺจสฺส
กตฺตารํ นาริคฺฉฺฉติ น ลภตีติ.

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ เมื่อคนของตนแจ้งให้
ทราบ ว่า "วันนี้พวกข้าพเจ้ากระทำความ
ชื่อนี้" จึงกล่าว ว่า "พวกคนชนบท
ชายแดนไม่รู้สำนึกอุปการะที่คนอื่นทำ
แก่ตน ในครั้งก่อน ในภายหลังจึงได้รับ
กรรมสนองเห็นปานนี้นั้นแล" เมื่อจะ
แสดงธรรมแก่บริษัทผู้ประชุมพร้อมกัน
จึงกล่าวคาถานี้ว่า

๙๐. "ผู้ใด คนอื่นทำความดีไว้ให้ ทำ
ประโยชน์ไว้ให้ในครั้งก่อน มิได้
รู้สึกสำนึก ผู้นั้น เมื่อมีกิจเกิดขึ้น
ในภายหลัง ย่อมไม่ได้ผู้ช่วยเหลือ"
ดังนี้.

เนื้อความที่ท่านประมวลไว้ในคาถา
นั้นมีดังต่อไปนี้

ในบรรดาบุรุษทั้งหลาย มีกษัตริย์เป็นต้น
บุรุษคนใดคนหนึ่งอันคนอื่นทำความดีไว้ให้
คือทำอุปการะไว้ให้ คนอื่นทำประโยชน์
ไว้ให้ คือทำกิจการงานให้สำเร็จไว้ใน
ครั้งก่อนคือก่อนกว่า ย่อมไม่รู้สำนึก
ถึงความดี และประโยชน์นั้นที่คนอื่นทำไว้
ในตนเลย บุรุษนั้นเมื่อกิจของตนเกิดขึ้น
ในภายหลัง ย่อมไม่ประสบ คือย่อม
ไม่ได้ผู้ช่วยเหลือกิจนั้น.

เอวํ โภธิสตุโต อิมาย คาถาย
ธมฺมํ เทเสตุวา ทานาทินี ปุณฺณานิ
กตุวา ยถากมฺมํ คโต.

สตถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อahrtิวา
ชาตกํ สโมธานะสี "ตทา ปจฺจนฺตวาสิ
อิทานิ ปจฺจนฺตวาสิเยวํ, พาราณสีเสฏฺฐิ
ปน อหเมว เตน สมเยนา"ติ.

อกตถุญชาตกวรรณนา ทสมา.

อปาติมฺหวคฺโค นวโม.

พระโพธิสัตว์ครั้งแสดงธรรมด้วย
คาถานี้เรียบร้อยแล้ว ทำบุญทั้งหลาย มี
ทานเป็นต้น ก็ไปตามแต่บุญกรรม (ถึง
แก่กรรม).

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
"เศรษฐีชาวชนบทชายแดนในครั้งนั้น ได้
มาเป็นเศรษฐีชาวชนบทชายแดน ใน
ครั้งนี้นั้นเอง, ส่วนเศรษฐีชาวเมือง
พาราณสีในสมัยนั้นได้แก่เราตถาคตนั่นเอง
ในสมัยนี้".

พรรณนาอกัตถุญชาตก ที่ ๑๐ จบ.

อปาติมหวรรค ที่ ๙ จบ.

ตสุตฺตทานิ

อปายมุห จ ทุมก^๑ สตุตปท
 ฉพทวย จ อายตินา จ ปุณ
 อหิสิลว มงฺคฺลฺล ปาปิกสุสา
 สตฺตนิกุข กตตฺตวเรน ทสฺสตี.

ประมวลชาดกแห่งอปายมหวรรค

สุราปานชาดก ๑ มิตตวินทชาดก ๑
 กภาพักณนีชาดก ๑ อตถัสสทวาร-
 ชาดก ๑ กิมปักกชาดก ๑ สีสวีมังสน-
 ชาดก ๑ มงคลชาดก ๑ สารัมภชาดก
 ๑ กุหกชาดก ๑ ออกตัญญูชาดก ๑.

^๑ ข. ทุมก.

๑๐. ลิตฺตวคฺค

๑. ลิตฺตชาตก (๙๑)

๙๑. "ลิตฺตํ ปรมณ เตชสา
คิลมกฺขํ ปุริโส น พุชฺฌติ
คิล เร คิล ปาปชุตฺตก
ปจฺฉา เต กญฺจํ ภวิสฺสตี"ติ.

ลิตฺตชาตกํ ปจฺฉม.

๑๐. ลิตฺตวรรค

๑. ลิตฺตชาตก (๙๑)

๙๑. "บุรุษกลืนกินลูกสกาที่ฉาบทา ด้วย
ยาพิษ อันร้ายแรงมีอำนาจยิ่งนัก
ย่อมไม่รู้สึกรู้หาย ไฉน ท่านกลืนเถิด
ท่านจงกลืนเถิด เจ้านักเลงสกา
ผู้ชั่วช้า ภายหลังยาพิษอันร้ายแรง
กล้าแข็งจักมีแก่ท่าน".

ลิตฺตชาตก ที่ ๑.

๑๐. ลิตฺตวคฺค

๑. ลิตฺตปาทกถวณฺณา (๙๑)

ลิตฺตํ ปรมณ เตชสาติ อิทํ สตฺถา
เซตวเน วิหรนฺโต อปฺจฺจเวกฺขิตฺตปริโณคํ
อาวพฺภา กถเอสึ.

ตสฺมี กิร กาลเ ภิกฺขุ จีวราทินิ
ลภิตฺวา เยภฺยุเยน อปฺจฺจเวกฺขิตฺตวา
ปริภฺวชฺชุตติ. เต จตฺตารโ ปจฺจเย
อปฺจฺจเวกฺขิตฺตวา ปริภฺวชฺชมานา เยภฺยุเยน
นिरยตีรจฺฉานโยนิโต น มุจฺจนฺตติ.

สตฺถา ตํ การณํ ฅตฺตวา ภิกฺขุณฺ
อเนกปริยายเณ ฅมฺมกถํ กถเอสฺตวา
อปฺจฺจเวกฺขิตฺตปริโณคเ อาทินวํ กถเอสฺตวา
“ภิกฺขเว ภิกฺขุณา นาม จตฺตารโ ปจฺจเย
ลภิตฺวา อปฺจฺจเวกฺขิตฺตวา ปริภฺวชฺชิตฺตํ
น วฏฺฐติ ตสฺมา อิตฺโต ปฏฺฐาย
อปฺจฺจเวกฺขิตฺตวา ปริภฺวชฺชเยยฺยาถา”ติ
อปฺจฺจเวกฺขณวธี ทสฺเสนฺโต “อิธ ปน
ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปฏฺฐสงฺขา โยนิโส จีวรํ
ปฏฺฐเสวติ ฯเปฯ หิริโกปินปฺปฏฺฐิจฺฉา-

๑๐. ลิตฺตวรรค

๑. พรรณนาลิตฺตปาทก (๙๑)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ใน
พระเชตวันวิหาร ทรงปรารภถึงการ
ปริโณคที่ไม่ได้พิจารณา ตรัสพระธรรม
เทศนาว่า ลิตฺตํ ปรมณ เตชสา
ดังนี้เป็นต้น.

ทราบว่า ในครั้งกระนั้น ภิกษุ
ทั้งหลายได้จีวรเป็นต้นแล้ว ส่วนมากยังไม่
ทันได้พิจารณาก็ใช้สอยเลย. ภิกษุ
เหล่านั้นไม่ได้พิจารณาปัจจัยสี่ ใช้สอยอยู่
ส่วนมากย่อมไม่พ้นจากนรกและกำเนิด
สัตว์เดรัจฉาน.

พระศาสดา ทรงทราบเหตุนี้แล้ว
ตรัสพระธรรมกถาโดยอเนกปริยาย แก่
ภิกษุทั้งหลาย ตรัสแสดงโทษในการ
ปริโณคที่ไม่ได้พิจารณา ตรัสว่า “ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาว่าภิกษุได้ปัจจัยสี่
แล้ว ไม่พิจารณาเสีย(ก่อน)แล้วปริโณค
ย่อมไม่ควร เพราะเหตุนี้ จำเดิมแต่นี้ไป
พวกเธอทั้งหลาย พึงพิจารณาเสียก่อน
แล้วจึงปริโณค” เมื่อจะทรงแสดงวิธี
พิจารณา จึงทรงวางระเบียบโดยนัย

ทนต์ถา"ติ อาทีนา นเยน ตนต์
 สเปตวา "ภิกขเว จตฺตาริ ปจฺจเย
 เอวํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปริภุญฺชิตฺวํ ฏฏติ
 อปจฺจเวกฺขิตฺวา ปริโภโค นาม
 หลาหลวิสปริโภคสทิสฺส. ไปราณกา หิ
 อปจฺจเวกฺขิตฺวา โทสํ อชานิตฺวา วิสํ
 ปริภุญฺชิตฺวา วิปากนฺเต มหาทุกฺขํ
 อญฺญวีสฺส"ติ วตฺวา อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสตุโต อญฺญตรสฺมึ
 มหาโภคกฺุเล นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺโต
 อกฺขชฺตฺโต อโหสิ.

อถาปโร ญฺญกฺขชฺตฺโต โพิสฺสตุเตน สทฺธิ
 กิพฺนฺโต อตฺตโน ชเย วตฺตมาเน
 เกพฺมณฺชลํ น ภินฺทติ ปราชยกาเล
 ปน อกฺขํ มุเช ปฏฺิชิปิตฺวา "อกฺโข
 ญฺจ"ติ เกพฺมณฺชลํ ภินฺทิตฺวา ปกฺกามิ.

เป็นต้นว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุ
 ในธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยบคายแล้ว
 จึงใช้สอยจีวร ฯลฯ เพื่อต้องการปกปิด
 อวัยวะที่จะทำให้เกิดความละอาย" ตรัส
 ย้ำอีกว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย การที่ภิกษุ
 พิจารณาปัจจัยสี่อย่างนี้แล้วบริโภค ย่อม
 ควร ขึ้นชื่อว่าไม่พิจารณาเสียก่อน
 แล้วบริโภค ย่อมเป็นเช่นกับการบริโภค
 ยาพิษอันร้ายแรง. เป็นความจริง คนใน
 สมัยก่อนไม่ให้พิจารณา ไม่รู้ถึงโทษ
 บริโภคยาพิษเข้าไป ผลที่สุดจึงได้เสวย
 ทุกข์อย่างใหญ่หลวง" แล้วทรงนำเรื่อง
 ในสมัยล่วงแล้วมาตรัส.

ในครั้งอดีตกาลเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 ทรงครองราชสมบัติ ในกรุงพาราณสี
 พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลมีโภคทรัพย์
 มากตระกูลหนึ่ง เจริญวัยเติบโตแล้ว
 ได้เป็นนักเล่นสกา (นักเลงสกา).

ครั้งนั้น มีนักเล่นสกาโกงอีกคนหนึ่ง
 เล่นอยู่กับพระโพธิสัตว์ เมื่อตนเป็นฝ่าย
 ชนะก็ไม่ทำลายสนามเล่น แต่เวลาที่
 เป็นฝ่ายแพ้ก็ใส่ลูกสกาเข้าในปาก พุดว่า
 "ลูกสกาหายเสียแล้ว" ทำลายสนามเล่น
 แล้วหนีไป.

โพธิสตุโต ตสฺส การณ์ ฌตฺวา “โหดุ
ชานิสฺสาเมตฺถ ปฏฺฐูปนุ”ติ อุกฺเข อาทาย
อตุตฺโน ฆเร หลาหลวิเสน รณฺชิตฺวา
ปฺนปฺนํ สุกฺขาเปตฺวา เต อาทาย ตสฺส
สนฺติกํ คนฺตฺวา “เอหิ สมฺม อุกฺเขหิ
กัฬามา”ติ อาห.

โส “สาธุ สมฺมา”ติ เกพิมณฺฑลํ
สชฺชิตฺวา เตเน สทฺธิ กัฬนฺโต อตุตฺโน
ปฺราชยกาเล เอกํ อุกฺขํ มุเข ปกฺขิปี.
อถ นํ โพธิสตุโต ตถา กโรนฺตํ ทิสฺวา
“คิลาหิ ตาว ปจฺฉา ‘อิทฺนฺนาเมตฺนุ’ติ
ชานิสฺสสึ”ติ ใจฺเทตฺถุ อิมํ คาถมาห

๙๑. “ลิตฺตํ ปฺรเมน เตชสา
คิลมกฺขํ ปุริโส น พุชฺฌมติ
คิล เร คิล ปาปชฺตฺตก
ปจฺฉา เต กญฺจํ ภวิสฺสตี”ติ.

ตตฺถ ลิตฺตนฺติ มกฺขิตํ รณฺชิตํ.
ปฺรเมน เตชสาติ อตุตฺเมน เตชสมฺปนฺเนน
หลาหลวิเสน. คิลนฺติ คิลนฺโต. อุกฺขนฺติ

พระโพธิสัตว์ทราบเหตุของเขา จึงคิดว่า
“ช่างเถอะ ในเรื่องนี้เราจักแก้แค้นให้
สาสม” จึงนำลูกสกามาหลายลูก ทาด้วย
ยาพิษอันร้ายแรงในเรือนของตน ผึ่งแดด
ให้แห้งแล้วแห้งอีก แล้วนำลูกสกาเหล่านั้น
ไปสำนักของนักเล่นสกาคณนั้น กล่าวว่
“มาเถิดสหาย พวกเราจะเล่นสกากัน”.

เขาพูดว่า “ได้สิสหาย” จัดแจงสนามเล่น
แล้วเล่นอยู่กับพระโพธิสัตว์นั้น ในเวลา
ที่ตนเป็นฝ่ายแพ้ ก็ใส่ลูกสกาหนึ่งลูกเข้า
ในปาก. ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์เห็นเขา
กระทำเช่นนั้น จึงกล่าวว่า “ท่านจงกลืน
ไปก่อนเถิดทีหลังท่านจักรู้ว่า ‘กรรมนี้
มีชื่อนี้’ เพื่อจะตัดเดือน จึงกล่าวคาถา
ภาษิตนี้ว่า

๙๑. “บุรุษกลืนกินลูกสกาที่ฉาบทา ด้วย
ยาพิษอันร้ายแรง มีอำนาจยิ่งนัก
ย่อมไม่รู้สึกรู้หาย เหยี้ย ท่านกลืนเถิด
ท่านจงกลืนเถิด เจ้านักเลงสกา
ผู้ชั่วช้า ภายหลังยาพิษอันร้ายแรง
กล้าแข็งจักมีแก่ท่าน” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ลิตฺตํ
ได้แก่ ทาแล้วคือย้อมแล้ว. สองบทว่า
ปฺรเมน เตชสา ได้แก่ ด้วยยาพิษอันร้าย

คุพท์. น พุชฌตีติ “อัย เม คิลโต
อิทํ นาม ภริสฺสตี”ติ น ชานาติ. คิล
เรติ คิลลาหิ อเร. คิลลาติ ปุณฺปิ
โจเทนฺโต วทติ.

ปัจฉา เต กฏกํ ภวิสฺสตีติ อิมสฺมี เต
อกุเช คิลเต ปัจฉา เอตํ วิสํ ติจิณฺ
ภวิสฺสตีติ อตุเถ.

โส โภธิสฺสตุตฺสฺส กเถนฺตฺสฺเสว
วิสเวเคน มุจฺฉิตอ อุกฺขิณี ปริวตฺเตตฺวา
ชนฺธํ นามेतฺวา ปติ.

โภธิสฺสตุโต “อิทานิสฺสาปิ ชีวิตทานํ
ทาตุํ วฏฺฐตี”ติ โอสถปริภาวิทํ วมนโยคํ
ทตฺวา วเมตฺวา สปิปีฆานิตมธฺสกุขราทโย
ตญฺจ ขาทาเปตฺวา อโรคํ กตฺวา “ปุณ
เอวรूपิ มา อกาสิ”ติ โยวทิตฺวา
ทานาทีนิ ปุณฺณานิ กตฺวา ยถากมฺมํ
คโต.

ซึ่งมีอำนาจยิ่งนัก. บทว่า คิล ได้แก่
เมื่อกลืน. บทว่า อุกฺขิ ได้แก่ลูกขลุบกลม.
บทว่า น พุชฌตี ความว่า ย่อมไม่
รู้สึกว่ “ลูกสะกานี้จักกระทำกรรมชื่อนี้
แก่เราผู้กลืน”. บทว่า คิล เร ได้แก่ เฮ้ย
ท่านจงกลืนเถิด. บทว่า คิล คือพระ
โภธิสฺสตุ เมื่อตักเตือนจึงกล่าวซ้ำอีก.

บาทคาถาว่า ปัจฉา เต กฏกํ ภวิสฺสตี
อธิบายว่า เมื่อท่านกลืนลูกสะกานี้เข้าไป
ภายหลังพิษนี้ก็จักออกฤทธิ์ร้ายแรง.

เมื่อพระโภธิสฺสตุกำลังพูดอยู่นั้นเอง
นักเล่นสกาคนนั้น ก็สลบด้วยอำนาจ
ยาพิษ ตากลับ คอพับล้มลง.

พระโภธิสฺสตุคิดว่า “เดี๋ยวนี้ เราให้ทาน
คือชีวิตแก่นักเล่นสกาโกงผู้นี้ย่อมควร” จึง
จัดปรุงยาสำหรับอาเจียน ซึ่งประกอบ
ด้วยตัวยาให้อาเจียนออกมา และให้
เขากินเภสัช มีเนยใส น้ำอ้อย น้ำผึ้ง
น้ำตาลกรวดเป็นต้น ทำให้หายจากโรค
แล้วกล่าวสอนว่า “ท่านอย่าได้กระทำ
กรรมเห็นปานนี้อีก (เป็นอันขาด)” ทำบุญ
ทั้งหลายมีทานเป็นต้นแล้วไปตามกรรม
(ถึงแก่กรรม).

สตถา อิมิ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 “ภิกฺขเว อปฺจุเวกฺขิตฺปริโโค นาม
 กตฺวิสปริโคสฺสทิสฺส โหตี”ติ วตฺวา ชาตกํ
 สโมธานสฺส “ตทา ปณฺชิตตฺตฺโต อหเมว
 อหิสฺส. กุฏฺฐตฺโต ปเนตฺถ น กถียติ
 ยถา เจตฺถ เอวํ สพฺพตฺถ โย ปน
 อิมสฺมึ กาลे น ปญฺญาติ สฺส น
 กถียเตวา”ติ.

ลิตฺตชาตกาวณฺณนา ปจฺมา.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มาแล้ว ตรัสว่า “ดูกรภิกษุ
 ทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่าการไม่พิจารณาแล้ว
 บริโภค ย่อมเป็นเช่นกับการบริโภคยาพิษ
 ที่เขาทำไว้แล้ว” ทรงประมวลชาดกว่า
 “นักเลงสกาผู้เป็นบัณฑิตในครั้งนั้นได้แก่
 เราตถาคตนั่นเองในครั้งนี้. ส่วนในเรื่องนี้
 ท่านไม่กล่าวถึงนักเลงสกาผู้คดโกง และ
 ผู้ใดที่ไม่ปรากฏในกาลนี้ ผู้นั้นไม่ได้
 กล่าวถึงในเรื่องทั้งปวงเหมือนในเรื่องนี้แล”.

พรรณนาลิตตชาดก ที่ ๑ จบ.